

tem, viro necessarius heres erit. nec sine libertate aliquid ei legari potest.

77. Idem libro 17. Quæstionum. A Sse toto non distributo ita scriptum est: Quem heredem codicillis fecero, heres esto. Titium codicillis heredi instituit. eius quidem institutio valet ideo: quod licet codicillis dari hereditas non possit, tamen hæc ex testamento data videtur. sed hoc tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.

78. Idem libro 6. Responsorum. Q Vi non militabat, bonorum maternorum, quæ in Panonia possidebat, libertum heredem instituit: paternorum, quæ habebat in Syria, Titium, iure semisses ambos habere constitit. sed arbitrum diuidendæ hereditatis supremam voluntatem, factis adiudicationibus, & interpositis propter actiones cautionibus, sequi salua Falcidia, scilicet ut quod vice mutua præstarent, doli ratione quadranti retinendo compensetur.

79. Lucio Titio ex duab. partibus, Publio Mæzio ex quadrante scriptis heredibus: allem in dodrante esse diuisum, respondi. modum enim duarum partium ex quadrante declarari. Quod veteris, nummis Titio legatis, & numerorum specie non demonstrata, ceterorum legatorum contemplatione receperunt.

2. Filii heredibus, æquis partibus institutis, ac postea fratris filio pro duabus vnciis: vnum assem inter omnes videri factum, placuit: & ex decem vnciis filios accepisse, tunc enim ex altero asse portionem intellegi reliquam, cum, asse nominatim dato, vel duodecim vnciis distributis, residua portio non inuenitur. nihil autem interest, quo loco sine portione quis heres instituitur, quo magis asse residuum accepisse videatur.

3. Si Mæzium ex parte, quam per leges capere possit, heredem instituit: ex reliqua Titium, si Mæzium solidum capere poterit: Titius adiectus, aut substitutus, heres non erit.

79. Idem libro 1. Definitionum. Q Vd si non sit reliqui facta mentio: tantumdem in altero esse habet Mæzium, quantum Titius in primo.

80. Idem libro 6. Responsorum. Q Vd si Mæzium nullius capax sit, in totum substitutus admittitur.

81. Paulus libro 9. Quæstionum. C Lemens Patronus testamento cauerat, ut, si sibi filius natus fuisset, heres esset. si duo filii, ex æquis partibus heredes essent: si duæ filiae, similiter. si filius & filia: filio duas partes, filiae tertiam dederat. duobus filius & filia pariter: quæ rebatur, quæ admodum in propostita specie partes faciemus, cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plus, quam soror accipere. quinque igitur partes heri oportet. ut ex his binas masculi, vnâ femina accipiat.

1. Si ita scripserit testator: Quam ex parte meâ Titio heredem institui, si non recitasset, ex ea parte Seniponius mihi heres esto: non est captatoria institutio. plane, nullo recitato testamento ab ipso testatore, Inanis videtur institutio, remota suspitione captatoris institutionis.

82. Secula libro 15. Quæstionum. S I quis ita heres instituat, si legitimus heres videtur, non sit heres: si non legitimus, puto, deficere conditionem testamenti, illo vindicante.

83. Idem libro 18. Quæstionum. S I non lex Acha Sentia, sed alia lex, vel senatusconsultum, aut etiam constitutio, serui libertatem impediatis necessarius fieri non potest, etiam si non sit solvendo testator.

1. Temporebus Dni Hadriani senatus censuit, si testator, qui, cum moritur, solvendo non fuit, duobus pluribusque libertatem dederit, eisque hereditatem restitui iussit, & institutus heres suspensam sibi hereditatem dixerit, ut adire eam cogatur, &

ad libertatem perveniat, qui priore loco scriptus fuerit, eique hereditas restituitur, idem servandum in his, quibus per fideicommissum libertas data fuerit. Igitur, si primo loco scriptus desideret adire hereditatem, nulla difficultas erit. nam si posteriores quoque, liberos se esse dicent, & restitui hereditatem desiderent: an solvendo sit hereditas, & omnibus liberis factis restitui deberet, apud prætorem quereretur. absente autem primo, sequens desiderans adire hereditatem, non est audiendus, quia si primus veluti restitui hereditatem, præterendus est: & hic servus futurus.

84. Paulus libro 23. Quæstionum. S I seruo fideicommissa data sit libertas: heres hinc secundum seruum cum libertate heredem reliquit: quæritur, an necessarius fiat heres & humanus est, & magis æquitatis rationem subnixum, non fieri necessarium. qui enim, etiam invito defuncto, poterat libertatem extorqueris liber esse iustus, non magnum videtur beneficium à defuncto consequi. immo nihil commodi sensisse, sed magis debitam sibi accepisse libertatem.

1. Idem probandum erit & in illo seruo, quem testator ea lege emerat, ut manumitteret, si heres fuerit institutus, nam & hic, seposito beneficio testatoris, proprio iure poterit ad libertatem pervenire ex constitutione Dni Marci.

2. Idem & in eo, qui propria sua data pecunia, emptus est ab aliquo. nam & hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere.

85. Secula libro 2. Responsorum.

L Vcius Titius, qui fratrem habebat, testamento ita cauit: Titius frater meus ex asse mihi heres esto. si mihi Titius heres esse vel erit, aut (quod abominosius) propter mortem, quam meam hereditatem adierit, aut filium filiamve ex senectute natamve non habebit: tunc Stichus, & Pamphilus, serui mei, liberi & h. vides mihi æquis partibus iusto. quæro, cum Titius hereditatem adierit, & liberos adire hereditatis tempore non habuerit, an Stichus & Pamphilus ex substitutione liberi & heredes esse possint. item quæro, si ex substitutione neque liberi, neque heredes esse possint, an in partem hereditatis videantur adiecti. respondit: Apparet quidem, non eam mentem testatoris fuisse, ut quemquam heredem adiret. frater, qui aperte ex asse heredem instituitur, igitur, si frater adit, Stichus & Pamphilus heredes non erunt. quos eos amplius noluit heredes esse, si frater, prius quam hereditatem adiret, decederet: liberi relinquitur nam prudens consilium testatoris animadvertitur. non enim fratrem solum heredem prætulit substitutis: sed & eius liberos.

86. Marcianus libro 7. Fideicommissorum.

I Am dubitari non potest, suos quoque heredes sub hac conditione institui posse, ut, si voluissent, heredes essent, si heredes non essent, alium, quem visum erit, eis substituere. Negaturque, hoc casu necesse esse, sub contraria conditione filium exheredare. Primum quia tunc tantum id exigeretur, cum in potestate eius non esset, an heres patri existeret, expectantis extrinsecus positæ conditionis eventum, deinde quod et si quacumque posita conditione deberet filius sub contraria conditione exheredari: in proposito ne possibilis quidem reperiri posset. certe, si veritas exprimeretur, inepta heret. huic enim conditioni, Si vero heres esto, quæ alia verba contraria concipi possunt, quam hæc, Si nollet heres esse, exheres esto: quod quam sit ridiculum, nulli non patet. 1. Non ab re autem hoc loco velut excessus hic subiungitur: suis ita hereditas instituitis, si voluerint heredes esse, non permittendum amplius abstinere se hereditate: cum ea conditione instituiti, iam non ut necessarii, sed sua sponte heredes existerunt. sed & ceteris conditionibus, quæ in ipsorum sunt potestate, si sui partiant:

partiant: ius abstinendi adsequi non debent.

87. Hæreticus libro 3. iuris Epitomarum. E X vnciis sex primo heredem instituit, secundo sex octo, si tertius ex residua parte, vel nulla portio facta mentione heres instituitur: quinque vnciis hereditas tertius habebit, in viginti quatuor centum partes hereditas distributa, tertio ratio calculi, veluti ex decem partibus instituto, quinque vnciis ad signavit.

88. Gaius libro singulari de Casibus. E I, qui solvendo non est, aliquo casu euenit, ut & seruus cum libertate heres existat, & præterea alius heres adiciatur. veluti si, seruo cum libertate herede instituto, ita adiectum sit, si mihi Stichus heres erit, tunc Titius quoque heres esto: nam Titius, antequam Stichus ex testamento heres existeret, heres esse non poterit. cum autem semel heres existerit, seruus non poterit adiectus esse, ut qui semel heres existerit, desinat heres esse.

89. Paulus libro 2. Manualium. S I socius heres institutus sit ex asse, & seruo communi legatur post sine libertate: hoc legatum non constitit. Plane sub conditione ei utiliter & sine libertate legabitur. quoniam & proprio seruo ab herede recte sub conditione legatur. Quare etiam heres institui sine libertate, ut alienus, socio herede scripto, poterit. quia & proprius cum domino heres institui poterit.

90. Tryphonianus libro 21. Disputationum. T Estamento domini seruus sub conditione cum libertate heres instituitur, pendente adhuc conditione necem domini detexit: eumque prætor mereri libertatem decrevit. est postea condicio testamenti extiterit, aliunde liber est: id est, ex prætorio, non ex testamento. igitur non est necessarius domino heres, licet autem ei volenti adire.

91. Paulus libro 5. Sententiarum. I mperatore sit causa heredem institui, inuidio lum est. nec calumnia facultatem ex principali maiestate capi oportet.

92. Idem Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex primo, seu Decretorum libro secundo.

P Adumcius Androsthenes Padumeiam Magnâ filii Padumei Magni ex asse heredem instituit: tuncque patrem eius substituit. Padumeio Magno occiso, & rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, novavit testamentum: Novumque eum heredem instituit, hac prælatione: Quia heredes, qui veluti hæc, ut mihi, existere non possunt: Novus hæc heres esto. Padumeia Magna supplicavit Imperatores nostros, & cognitione suscepta, licet inodus institutioni contineretur, quia talis non solet obelle, tamen ex voluntate testantis putabit Imperator ei subveniendum: igitur pronuntiavit, hereditatem ad Magnam pertinere, sed legata, ex posteriore testamento eam præstare debere, proinde atque si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta.

DE VULGARI, ET PUPILLARI substitutione,

TIT. VI.

Modestianus libro 2. Pandectarum.

H Eredes aut instituti dicuntur, aut substituti. instituti, primo gradu substituti, secundo, vel tertio. 1. Heredis substitutio duplex est aut simplex. veluti: Lucius Titius heres esto. si mihi Lucius Titius heres non erit, tunc seius heres mihi esto. si seius non erit, tunc Titius heres mihi esto. 2. Substituere liberis tam heredes institutis, quam exhereditatis postumus: & tam, cum quum heredem nobis instituimus, quàm aliterum. 3. Substituere liberis pater non potest, nisi si heredem sibi instituerit: nam si pater duos instituit, nihil in testamento scriptum valet.

2. Papianus libro 6. ad Sabinum.

M Oribus introductum est, ut quis liberis impuberibus testamentum facere possit, donec masculi ad quatuordecim annos perveniant, feminae ad duodecim. quod sic erit accipiendum, si sine in potestate. ceterum emancipatis non possumus, postumis plane possumus. nepotibus etiam possumus: & deinceps si qui non recitari sunt in patris potestate. sed si eos patres præcedant, ita deum substitui eis potest, si heredes institui sint, vel exheredari. ita enim post legem velleam succedendo non rumpunt testamentum, nam, si principale ruptum sit testamentum, & pupillare evanuit. sed si extraneum quis impuberem heredem scripserit, poterit ei substituere: si modò eum in locum nepotis adopraverit, vel adrogaverit, filio præcedente.

1. Quisquis autem impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere. ceterum soli filio non poterit, nisi forte miles sit. Adeo autem, nisi sibi quoque fecerit, non valet: ut, nisi adita quoque patris hereditas sit, pupillare testamentum evanescat. Plane si, omnia causa principalis testamenti, ab intestato possideatur hereditas: dicendum est, & pupillolo substitutum servandum.

2. Interdum etiam pupillaris testamenti causa compellendum heredem institutum adire hereditatem, & ex secundis tabulis fideicommissum conualescat. vtpote si iam pupillus decessit. ceterum, si adhuc vivat, improbum esse Iulianus existimat eum, qui sollicitus est de viui hereditate.

3. Ego, etiam si minor viginti quinque annis ad deum hereditatis causa fuerit restitutus, puto proficere secundis tabulis, ut prætor viles adiones decernat substituto.

4. Prius autem sibi quis debet heredem scribere, deinde filio substitueret: & non convertere ordinem scripturæ. & hoc Iulianus putat, prius sibi debere, deinde filio heredem scribere. ceterum, si ante filio, deinde sibi testamentum faciat, non valere. Quæ sententia rescripto Imperatoris nostri ad Virium Luppum Britannia præsidem comprobata est: & merito: constat enim, vnum esse testamentum, licet duæ sint hereditates, usque adeo, ut, quos quis sibi facit necessarios, eosdem etiam filio faciat. & postulum suum filio impuberi possit quis substituere.

5. Sed si quis ita fuerit testatus, Si filius meus intra quatuordecim annos decesserit, Seius heres esto: deinde, filius heres esto: valet substitutio. licet contra scriptura filij testamentum fecerit.

6. Sed & si ita scripserit, Si filius mihi heres non erit, Seius heres esto: filius heres esto: secundo quidem gradu Seius scriptus est heres, & si filius heres non existerit, procul dubio Seius ei heres erit. sed est existerit filius heres, & in pubertatem defunctus est, Seius admittendus recte videtur. ut non ordo scripturæ, sed ordo successione spectetur.

7. Quod igitur dictum est, singulis liberorum substituere licere: ideo adiectum est, ut declaretur, non esse à filij testamento incipiendum impuberis.

3. Modestianus libro 1. Differentiarum.

C um filio impuberi pater ita substituerit, Quisquis mihi heres erit, idem si impuberi heres esto: placuit, ad hanc substitutionem scriptos tantummodo ad hereditatem admitti. itaque dominus, cum per seruum hereditatis portio quaesita sit, ex substitutione impuberi heres effici non poterit, si seruus ab eius exierit potestate.

4. Idem libro singulari de Furematicis.

I Am hoc iure vivimus ex Dni Marci & Veri constitutione, ut, cum pater impuberi filio in alterum substituisse sin utrumque eum substituisse intellegatur: siue filius heres non existerit: siue existerit: & impubes decesserit.

1. Quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse videtur. nam si pater duos filios impuberes heredes instituat, eosque inui-

De officio praesidis.
Art. 18. Cours.
Leg. VI. § 6. Suivant ce paragraphe
- s'il en est pas tenu que les
Jamaïca pour y loger les gens de
guerre.

leg. jura hoc jure 4. ff. de
vulgarie & pupillari substitutione.
ceteris est enteramente suivie. on
juge que la substitution reciproque
comprendra les mes generaux toutes
les especes de substitutions, on l'entend
de l'un ou l'autre. mais on observe
qu'elle ne comprend pas celles qui
ne peuvent convenir aux deux
substitues comme si l'un estoit
premier et l'autre impubere elle
ne comprendroit que la pupillaire.

cem substituat: in utrumque casum reciprocam substitutionem factam videri Diuus Pius collituit.

2 ¶ Sed si alter pubes, alter impubes, hoc communi Per Vo, *Et sique inuicem substituo*, sibi fuerint substituti: in vulgarem tantummodo casum factam videri substitutionem, Severus & Antoninus constituit incongruens enim videbatur, vt in altero duplex esset substitutio, in altero sola vulgaris. Hoc itaque casu singulis separatim pater substituere debet: vt, si pubes heres non extiterit, impubes ei substituat. si autem impubes heres extiterit, & intra pubertatem decesserit, pubes frater in portionem coheredis substituat. quo casu in utrumque euentum substitutus videtur. ne, si vulgari modo impuberi quoque substituat, voluntatis quaestione relinquat, vtrum de vna vulgari tantummodo substitutione, in utriusque persona sensisse intellegatur. ita enim in altero utraque substitutio intellegitur, si voluntas parentis non retrahatur. vel certum cuiusdam quaestione gratia specialiter in utrumque casum impuberi substituat fratrem: *Sive heres non erit: sive erit, & intra pubertatis annos decesserit.*

5. *Gaius* libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

Si in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, vt, si is heres non esset, quisquis sibi heres esset, is in parte quoque deficientis esset heres: pro qua parte quisque heres existisset, pro ea parte cum in portione quoque deficientis vocari placet. neque interesse, iure institutionis quisque ex maiore parte heres factus esset, an quod, per legem, alteram partem alicuius vindicasset.

6. *Tertius Clemens* libro 4. ad legem Iuliam & Papiam.

Si is, qui ex bonis testatoris solidum capere non possit, substitutus sit ab eo impuberi filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi a pupillo capiat. sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, vt ex bonis, quae testatoris fuerant, amplius capere non possit. quod si pupillo aliquid praeterea adquisitum esset, aut si exheredato esset substitutus: non impediri eum capere, quasi a pupillo capiat.

7. *Papinianus* libro 6. Responsorum.

Verbis civilibus substitutionem post quartumdecimum annum aetatis frustra fieri conuenit. sed qui non admittit vt substitutus, vt adiectus heres quandoque non erit. ne fiat contra voluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.

8. *Ulpianus* libro 4. ad Sabinum.

Qui liberis impuberibus substituit, aut pure, aut sub conditione solet substituere. pure sic: *Si filius meus intra pubertatem decesserit, Scius heres esto.* siue Scius: iste heres institutus sit, & impuberi substitutus, nullam habet condicionem: siue solum substitutus, sub conditione autem institutus si substituat, id est, *si mihi heres erit*: non aliis existet heres ex substitutione, nisi & ex institutione heres fuerit. cui similis est & haec substitutio, *quisquis mihi de supra scriptis heres erit*. habet enim in eandem condicionem similem superiori.

1. Hae verba, *quisquis mihi heres erit, idem impuberi filio heres esto*, hunc habent sensum, vt non omnis, qui patri heres existit, sed is, qui ex testamento heres existit, substitutus videatur. & ideo neque pater, qui per filium, neque dominus, qui per seruum existit, ad substitutionem admittetur, neque heredis heres. quia non ex iudicio veniunt. partes quoque eadem ad substitutos pertinent, quas in ipsius patris familiae habuerunt hereditate.

9. *Laetio* libro 1. Posteriorum & Iuoleno Epitomatorem.

Si pater filio impuberi eosdem, quos sibi, & te vnum praeterea heredem instituit: bonorum filii te dimidiam, ceteros patris heredes communi

dimidiam, ita habere, vt vnus semis apud te maneat: alterius semisis pro his partibus inter heredes: paternis diuisio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam habent.

10. *Papianus* libro 4. ad Sabinum.

Si plures sint ita substituti, *quisquis mihi ex supra scriptis heres erit*, deinceps quidam ex illis, postquam heredes exierint patri, obierint: soli superstitibus ex substitutione heredes existunt pro rata partium, ex quibus instituti sint. nec quicquam valebit ex persona defunctorum.

1. Quos postum heredes mihi facere necessarios, postum & filio, vt seruum meum, & fratrem suum, quantum in rebus vmanis nondum sit. postum igitur erit frater heres necessarius.

2. Filio impuberi herede ex alle instituto substitutus quis est. existit patri filius heres. an possit substitutus separare hereditatem, vt filij habeat, patris non habeat: non potest. sed aut vtrumque debet hereditatem habere, aut neutrum. ius & enim hereditas cepit esse.

3. Quodque est, si pater me heredem scripserit ex parte, & filium ex parte, & ego patris hereditatem repudiauero: nam neque filij hereditatem habere possum.

4. Si ex alle heres institutus, filio exheredato substitutus repudiauero, patris hereditatem, cuius non habere substitutum: non poterit filij adire. nec enim valet filij testamentum, nisi patris fuerit adita hereditas. nec enim sufficit ad secundarum tabularum vim, sic esse factum testamentum, vt ex eo adiri hereditas possit.

5. Ad substitutos pupillares pertinent, & si quae postea pupilli. obuenierint: neque enim suis bonis testator substituit, sed impuberis. cum & exheredato substituit quis possit. nisi mihi proponas mihi tem esse, qui substituit heredem hac mente, vt ea sola velit ad substitutum pertinere, quae a se ad institutum peruenerunt.

6. In adrogato quoque impubere dicimus, ad substitutum eius ab adrogatore datum non debere pertinere ea, quae haberet, si adrogatus non esset: sed ea sola, quae ipse ei dedit adrogator, nisi forte distinguimus: vt quartam quidem, quam omnimodo ex relicto Diui Pij debuit ei relinquere, substitutus habere non possit: superstitium habeat. *Secundo* tamen libro decimo quaestionum putat, vel hoc adrogatori permittendum. quae sententia habet rationem. ego etiam amplius puto, & si quid beneficio adrogatoris adquisitum, & huc substitutum posse habere. vt puta adrogatoris amicus vel cognatus ei aliquid reliquit.

7. Nemo institutus, & sibi substitutus sine causa mutatione, quicquam proficit: sed hoc in vno gradu. ceterum, si duo sint gradus, potest dici, valere substitutionem: vt Iulianus libro trigensimo digestorum putat. si quidem sic sit substitutus sibi, cum haberet coheredem Titium, *si Stichus heres non erit, Stichus heres esto*: non valere substitutionem. quod si ita, *si Titius heres non erit, tunc Stichus liber & heres, & in eius partem esto*: duos gradus esse: atque ideo, repudiante Titio, Stichum liberum heredem fore.

11. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

Si is, qui heres institutus est, filio substitutus sit: nihil obert ei in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decesserit. Contra quoque potest poenas in testamento pupilli pati, licet in patris partem non sit.

12. *Papinianus* libro tertio Quaestionum.

Si filius, qui patri, ac postea fratri ex secundis tabulis heres existit, hereditatem patris recuset, fraternam autem retinere malit: audiri debet. iustitiam enim praetorem facturum existimo, si fratri leparationem bonorum patris concesserit. etenim iuris dicenti propositum est, liberos oneribus hereditaria non sponte susceptis liberare: non inuitos ab hereditate remouere. praesertim quod, remotis

tabulis secundis, legitimam haberet fratris hereditatem. itaque legata dumtaxat ex secundis tabulis praedari debet, habita ratione facultatum in Falcidia, non patri, vt aliis solet, sed impuberis.

13. *Pomponius* libro 1. ad Sabinum.

Quo gradu hres liberis substituat, nihil interest.

14. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

In pupillari substitutione, licet longius tempus comprehensum fuerit, tamen finitur substitutio pubertati.

15. *Papinianus* libro 6. Responsorum.

Centurio filius, si intra quintum & viciesimum annum aetatis sine liberis vita decesserit, directio substituit. intra quatuordecim annos aetatis propria bona filio substitutus iure communi capiet. post eam autem aetatem, ex privilegio militum, patris dumtaxat, cum fratribus inueniet in hereditate.

16. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

Si quis eum, quem testamento suo legauit, rursus substituto filij liberum esse iusserit: liber erit: quasi legato adempto. nam & in legato in his testamentis nouissima scriptura erit spectanda. sicut in eodem testamento, vel testamento & codicillis confirmatis obseruaretur. 1. Si, suo testamento perfectio, alia rursus hora pater filio testamentum fecerit, adhibitis legitimis testibus: nihilominus id valebit. & tamen patris testamentum ratum manebit. Nam & si sibi, & filio pater testamentum fecisset, deinde sibi tantum: utrumque superius rumpetur. Sed si secundum testamentum ita fecerit pater, vt sibi heredem instituat, si viuo se, filius decesserit: potest dici, non rumpi superius testamentum. quia secundum non valet, in quo filius praeteritus sit.

17. *Idem* libro 4. ad Sabinum.

Substitui liberis est etiam potest, qui post mortem Scius natus fuerit, cui substitutus hres fuerit.

18. *Ulpianus* libro 16. ad Sabinum.

Si seruus communis substitutus sit impuberi cum libertate: si quidem a patre familias fuisset redemptus: impuberi necessarius. si vero ab impubere redemptus: non necessarius, sed voluntarius sit hres, vt Iulianus libro trigensimo digestorum scribit. quod si neque a patre, neque a pupillo fuerit redemptus: aequitatis ratio suggerit, vt ipse pretium partis suae domino offerens possit & libertatem & hereditatem consequi. 1. Si Titio fuerit legatus seruus, postquam impuberi substitui cum libertate, quem admodum institui potuit legatus: & euasit legatum existente conditione substitutionis.

19. *Iulianus* libro 30. Digestorum.

Idem est, & si post mortem legatarij seruus substitutus sit.

20. *Ulpianus* libro 16. ad Sabinum.

Pater & filij testamentum pro vno habentur: etiam in iure praetorio. nam (vt Marcellus libro Digestorum nono scribit) si facit tabulas esse patris signatas, & si signatas sint filij, & septem signa patri sufficiunt. 1. Si pater sibi per scripturam, filio per nuncupationem, vel contra fecerit testamentum: valabit.

21. *Idem* libro 41. ad Edictum.

Si ita quis substituerit: *si filius meus intra decimum annum decesserit, Scius heres esto*; deinde hic ante quartumdecimum, post decimum, decesserit: magis est, vt non possit bonorum possessionem substitutus patris. non enim videtur in hoc casum substitutus.

22. *Gaius* libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Is, qui contra tabulas testamenti patris bonorum possessionem petierit, si fratri impuberi substitutus sit, repellitur a substitutione.

23. *Papinianus* libro 6. Responsorum.

Qui plures hredes instituit, ita scripsit: *Et sique omnes inuicem substituo*. post aditam a quibusdam ex his hereditatem, vno eorum defuncto; si condicio substitutionis existit, alio hrede partem suam repudiante; ad superstites tota portio peruenit. quoniam inuicem in omnem causam singuli substituti videbuntur. vbi enim quis hrede instituit, & ita scribit, *Et sique inuicem substituo*: hi substitui videbuntur, qui hredes exierint.

24. *Ulpianus* libro 4. Disputationum.

Si plures sint instituti ex diuersis partibus, & omnes inuicem substituti: plerumque credendum, & ex istem partibus substitutos, ex quibus instituti sint, vt si forte vnus ex vicia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institutus: repudiante tertio; in nouem partes diuidatur quadrans; feratque octo partes, qui ex bese institutus fuerat, vnam partem, qui ex vicia scriptus est, nisi forte alia mens fuerit testatoris. quod vix credendum est: nisi euidenter fuerit expressum.

25. *Iulianus* libro 24. Digestorum.

Si pater in puberes filios inuicem substituerit: & si quibus nouissimus mortuus fuerit, Titium respondendum est, solos fratres bonorum possessionem accepturos: & quodammodo duos gradus huius institutionis factos. vt primo fratres inuicem substituantur. si illi non essent, tunc Titius vocaretur.

26. *Idem* libro 29. Digestorum.

Si pater filium impubere heredem scripserit, & si substituerit, si quis sibi post mortem natus erit; deinde viuo fratre postumus natus fuerit: testamentum viuo rumpitur. post mortem autem fratris viuo patre natus, solus hres patri suo existit.

27. *Idem* libro 30. Digestorum.

Si Titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto, in utramque partem Sempronium substitutum esse.

28. *Idem* libro 62. Digestorum.

Lex Cornelia, quae testamenta eorum, qui in hostium potestate decesserunt, confirmat, non solum ad hereditatem ipsorum, qui testamenta fecerunt, pertinet: sed ad omnes hereditates, quae ad quemque ex eorum testamento pertinere possissent, si in hostium potestatem non peruenissent. Quapropter cum pater in hostium potestate decesserit, filio impubere relicto in ciuitate; & si intra tempus pubertatis decesserit hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestatem non peruenisset. Sed si pater in ciuitate decesserit, filius impubes apud hostes: si quidem mortuo patre filius in hostium potestate peruenierit: non commode dicitur, hereditatem eius ex ea lege ad substitutos pertinere: si vero viuo patre filius in hostium potestatem peruenierit: non existimo, legi Corneliae locum esse, quia non efficitur per eam, vt is qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. Quare etiam si pubes filius viuo patre captus fuerit; deinde mortuo in ciuitate patre, in hostium potestate decesserit: patris hereditas ex lege duodecim tabularum, non filij ex lege Cornelia, ad adgnatum proximum pertinet.

29. *Seneca* libro 15. Quaestionum.

Si pater captus sit ab hostibus, mox filius, & ibiambo decesserit: quamuis prior pater decesserit: lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decesserit. quoniam est ambo in ciuitate decesserit, veniret substitutum.

30. *Iulianus* libro 78. Digestorum.

Quia, & Quicquam ex parte dimidia & quarta heredem instituit: deinde Quirto Florum

Procilo Sotiam heredes substituit: deinde, si neque **Florus**, neque **Sotia** heredes essent, tertio gradu ex parte dimidia & quarta coloniam Lepitanorum, & ex quarta complures heredes substituit in plures quam tres uncias. **Quirius** hereditatem adiit. **Proculus**, & **Sotia**, viuo testatore, decesserunt. quaeritur, quadrans **Procilo** datus ad **Quirium**, an ad substitutos tertio gradu pertineat. respondit, eam videri voluntatem patrisfamilias fuisse, ut tertio gradu scriptos heredes ita demum substitueret, si tota hereditas vacasset. Idque apparere evidenter ex eo: quod plures, quam duodecim uncias inter eos distribuisse. & idcirco partem quartam hereditatis de qua quaeritur, ad **Quirium** pertinere.

31. *Idem libro singulari de Ambiguitatibus.*

IN substitutione filio ita facta, *Quisquis mihi ex supra scriptis heres erit, idem filio heres esto.* quaeritur, quisquis heres quandoque fuerit, intellegatur an quisquis heres tum erit, cum filius moriatur. placuit prudentibus, si quandoque heres fuerit, quamvis enim viuo pupillo heres esse desisset, forte ex causa de inofficioso, quae pro parte mota est: futurum tamen eum heredem ex substitutione, crediturum esse. **Non** simili modo in hac specie dicendum est, si quis, cum filios duos haberet, **Gaium** puberem, **Lucium** impuberem, ita filio substituisset: *Si Lucius filius meus impubes decesserit, neque mihi Gaius filius heres erit, tunc Scius heres esto.* nam ita prudentes hoc interpretati sunt, ut ad impuberis mortem condicio substitutionis esset referenda.

32. *Idem libro 1. ad Urfcium Feroceum.*

Qui complures heredes ex disparibus partibus instituerat, & in his **Attium**: si **Attius** non adierit, ceteros ex eisdem partibus, quibus instituerat, heredes ei substituerat: deinde, si **Attius** non adierit, **Titium** coheredem eius, qui substitui sunt, adiecit. quaeritur, quomodo partem is, & quam ceteri habituri essent. respondit, **Titium** virilem, ceteros hereditarias partes, ex quibus instituti erant, reliquos habituros esse. Quod si non solum **Titium**, sed etiam alios adiecit heredes: hos quidem viriles partes habituros: veluti si tres (puta) coheredes fuissent substituti, extranei duo adiecit: has quintas partes **Attianae** partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros esse, dixit.

33. *Africanus libro 2. Quaestionum.*

Si mater ita testetur, ut filium impuberem, cum eorum annorum quatuordecim, heredem instituat; ei quoque pupillaribus tabulis, si sibi heres non erit, alium substituat: valet substitutio. **Si** filius, & ex eo nepos postumus: ita heredes instituantur, ut **Gillo** **Aquilio** placuit; & nepoti, si is heres non erit, **Titius** substituat: filio herede existente, **Titium** omnimodo, id est, etiam si natus nepos non fuerit, excludi respondit.

34. *Idem libro 4. Quaestionum.*

Ex duobus impuberibus ei, qui supremus moreretur, heredem substituit. si simul morerentur, utriusque heredem esse respondit: quia supremus non is demum, qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intellegatur. sicut & contrario proximus non solum is, qui ante aliquem, sed etiam is, ante quem nemo sit, intellegitur. **Filius** impuberem, & **Titium** heredes instituit: **Titio** **Mzium** substituit: filio, quisquis sibi heres esset ex supra scriptis, substituit. **Titius** omisit hereditatem. **Mzium** adiecit. mortuo deinde filio, putat, magis ei soli ex substitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris

quoque hereditatem adierit. **E**um si contra patris tabulas bonorum possessionis petita sit: substitutio tamen pupillaris valet: & legata omnibus praestanda sunt, quae a substitutione data sunt.

35. *Idem libro 5. Quaestionum.*

Et si contra tabulas patris petita sit a pupillo bonorum possessio: in substitutionem tamen eius actionem legatum dandum esse, ita ut augeatur praeterea: quod filius extraneus non deberet. sic & eas scire a substituto data legata, si per bonorum possessionem plus ad filium petita sit, quam ad pupillum: & ipse filius plus exceptus deberet. his consequens esse existimo, ut si impubes ex parte heredis scriptus sit, & per bonorum possessionem semis ei ablatus sit, substitutus in partem legati nomine exoneretur. ut quemadmodum portio, quae per bonorum possessionem accesserit, augetur legata: ita & hic, quae abesse erit, minuat.

36. *Marcianus libro 4. Institutionum.*

Potest quis in testamento plures gradus heredum facere: puta, *Si ille heres non erit, ille heres esto*, & deinceps pluresve nonisimo loco in subsidium vel seruum necessarium heredem instituat.

Et vel plures in vnius locum possunt substitui: vel vnus in plurimum; vel singulis singulis vel inuicem vnus, qui heredes institui sunt.

37. *Florentinus libro 10. Institutionum.*

Vel singulis liberis, (vel) qui eorum nonisimus morietur, heredes substitui potest. singulis, si neminem eorum intestato decedere velit. nonisimo, si ius legitimarium hereditarium, intergram inter eos custodiri velit.

38. *Paulus libro singulari de secundis tabulis.*

Qui plures liberos habet, potest quibusdam substituire. neque vniue necesse habet omnibus, sicut potest nulli substituire. **E**rgo & ad breve tempus aetatis substituire potest: puta: *Si filius meus intra annum decimum decesserit, Titius ei heres esto.* **Itaque**, & si diuersos substituat post hunc aetatis, adiuuandum erit. veluti: *Si intra decimum annum decesserit, Titius heres esto: post decimum, intra quartum decimum, Marcus heres esto.* **Si** a parte institutus, rogatusque hereditatem restituerit, coactus ex fidei commissario adierit: quamvis cetera, quae in eodem testamento relicta sunt, per eam aditionem confirmantur (ut legata, & libertates: secundas tamen tabulas non oportere restitueri, testamento iam iure civili testamento, **Quintus** **Ceruidus** Scruola noster dicebat. sed plerique in diuersa sunt opinione: quia & pupillares tabulae pars prioris testamenti, quo iure vniuntur.

39. *Iulianus libro 1. ex Posterioribus Libeonis.*

Cum ex filio quis duos nepotes impuberes haberet, sed alterum eorum in potestate, alterum non; & velle utrumque ex aequo partibus heredem habere; & si quis ex his impubes decesserit: ad alterum partem eius transferretur consilio **Labonius**, **Ostilius**, **Cassellius**, **Trebattius**, eum quem in potestate habebat, solum heredem fecit: & ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, cum in suam tutelam venisset, legauit. quod si is, qui in potestate sua esset, impubes decesserit: alterum heredem ei substituit.

Filio impuberi in singulas causas alium & alium heredem substituire possumus. veluti **Valerius**, si tibi nullus filius fuerit: & alius, si filius fuerit, & impubes mortuus fuerit, heres sit.

Quidam quatuor heredes fecerat, & omnibus heredibus praeter vnum substituerat. vnus ille, cui non erat quisquam substitutus. & ex ceteris alter, viuo patre familias decesserat. parte, cui nemo erat substitutus, ad substitutionem quoque pertinere, **Ostilius**, **Cassellius** responderunt: quorum sententia vera est.

40. *Papinianus libro 29. Quaestionum.*

Causa

Causa cognita impubes adrogatus decesserat. quemadmodum legitimis heredibus auctoritate principali prospicitur vinculo cautionis: ita, si forte substitutus naturalis pater impuberi, succurrendum erit substituto. nam & legitimis heredibus futuris non alia, quam viles aetates praestari possunt.

41. *Idem libro 6. Responsorum.*

Coheredi substitutus, prius quam hereditatem adierit, aut condicio substitutionis existeret, vita decessit ad substitutum eius, sine ante substitutionem, siue postea substitutus sit, utraque portio pertinebit, nec intererit, prior substitutus post institutum, an ante decessit. **Ex** his verbis, *Et si, ac inuicem substitutus, non adeunt portio scriptis heredibus pro modo sui vel alij, quae est portio deserta.*

Cum filius, vel nepos, qui locum filij tenuit, aut post testamentum cepit tenere, patens substituit: si quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia: substitutio pupillaris sit irrita.

Quod si heredem filium pater rogauerit, si impubes decesserit, sicut obicitur, **Titio** hereditatem suam restituerit legitimum heredem filij, **Flauia** **Falcidia**, eundem patris hereditatem, ut ab impubere fideicommissi post mortem eius daret, restituerit placuit. **Nec** aliud seruandum, cum substitutionis condicio puberem aetate verbis praecisus egreditur. **Quae** ita locum habebunt, si patris testamentum iure valet. alioquin si non valet: ea scriptura quam testamentum esse voluit, codicillos non faciet: nisi hoc expressum est. **Nec** fideicommissi propriae facultates filij reuertuntur. **E**t ideo si pater filium exheredauerit, & si nihil reliquerit: nullum fideicommissum erit. **Al**ioquin si legata, vel fideicommissa filius acceperit: intra modum eorum, fideicommissum hereditatis a filio datum, contra **Falcidiam** rationem, debetur.

Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatim dedit, ac post omnem institutionis ordinem ita scripsit, *Quis heres nec inuicem substitutus: coniunctus primo loco vice mutua substituire videtur: quibus institutum partes non agnoscibus, cetero vnus eorum coheredes admittit.*

Qui partem & filium pro parte heredes instituerat, & inuicem substituit: ut: reliquis coheredibus daret, post completum ad eum ita scripsit, *Has omnes inuicem substituo.* voluntatis sit quaestio, commemoratione omnium, patrem & filium substitutioni coheredum miscuisset, an eam scripturam ad ceteros omnes transiisset. quod magis verisimile videtur propter specialem inter patrem & filium substitutionem.

Coheres impuberis filio datus, eisdemque substitutus, legata & secundas tabulas reliquit: & perinde praestabit, ac si pure partes, & sub conditione partem alteram accepisset. **N**on idem seruauius alio substituto, nam ille **Falcidiae** rationem induceret, quasi plane sub conditione primis tabulis heres institutus: tamen si maxime coheres filio datus, & ad rem integram optineret. **N**am & cum legatum primis tabulis **Titio** datus, secundis autem tabulis eadem res **Sempronius**: **Sempronius** quandocumque **Titio** concurret.

Cum pater impuberis filium, quae nouissima diem suam obisset, tabulas secundas fecisset, & impubes filia, superstita sorore pubere, vita decessisset; ieritum esse factam substitutionem placuit: in persona quidem prioris, quia non nouissima decessit: in alterius vero, quia puberem aetate compleuit.

Non videri in vitiis factam substitutionem his verbis placuit: *Ille filius meus si quod abominatus intra pubertatis annos decesserit: tunc in locum patris eius Titius heres esto.* non magis, quam si post demonstratam conditionem, sibi heredem esse substitutum iussisset. **N**am & qui certae rei heres instituitur, coherede non dato, bonorum omnium

hereditatem optinet

42. *Idem libro 1. Definitionum.*

Qui duos impuberes filios heredes reliquerat, ita substituit, si ambo mortui essent. deinde pueri post mortem patris simul perierunt. duae hereditates substituto deferuntur. sed si diuersi temporibus vita decesserint: hereditate nouissimi pueri; eius fratris, qui ante mortuus est, hereditatem substitutus inueniet. sed in ratione **Falcidiae**, pueri prioris hereditas non veniet. nec substitutus amplius, quam fuscuncta, iure testamenti desiderabit. legata quoque, quae a substituto eius filij data sunt, qui prior intestato decessit, ad irritum recidunt.

43. *Paulus libro 9. Quaestionum.*

Ex facta quaeritur: **Qui** aetiam habebat mutuum Epuberem impetrauit a principe, ut mutuo substitueret ei liceret, & substitui **Titium**. mutus duxit uxorem post mortem patris; & nascitur ei filius. **Quaeritur**, an run-patur testamentum. respondit: **Beneficia** quidem principalia ipsi principes solent interpretari. verum voluntatem principis inspicientibus, potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadem valetudine perseveraret. & ut quemadmodum iure civili pubertate finitur pupillare testamentum, ita principes imitatus situs in eo, qui propter infirmitatem non potest testari. **N**am & si furioso filio substituisset: diceremus, desinere valere testamentum, cum respiceret: quia iam post se sibi testamentum facere, etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus. auferret enim testamenti factionem homini sane mentis. **I**gitur etiam adgnatione sui heredis dicendum est rumpi substitutionem, quia nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea, an iure habere cepit suum heredem. nec enim aut patrem, aut principem de hoc casu cogitasse, verisimile est: ut eum, qui postea nasceretur, exheredaret. **N**ec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem: utrum in personam vnus an complurium.

Item quaeritur si ita facta proponatur substitutio: *Filius meus si intra decem annos decesserit, Titius heres esto si intra quatuordecim, Marcus: si ultra quatuordecim annorum decesserit: utrum Titius solus ex substitutione ei heres erit, an & Marcus.* quia certum est, & intra decem, & intra quatuordecim annos filium decessisse. respondit, omnem quidem spatium, quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendum filio. sed finis huius pubertatis est, magis autem est, in vtroque eorum tempus suum separatim seruari. nisi contraria voluntas testatoris aperte ostendatur.

Lucius **Titius**, cum haberet filios in potestate, uxorem heredem scripsit, & ei substituit filios. quaeritur, an institutio uxoris nullius momenti sit, eo quod ab eo gradu filij non essent exheredati. respondit, eum gradum, a quo filij praeteriti sint, nullius esse momenti. & ideo, cum idem substitui proponantur, ex testamento eos heredes extitisse videri. scilicet quia non totum testamentum infirmant filij: sed tantum eum gradum, qui ab initio non valuit. sicut responsum est, si a primo sit filius praeteritus, & secundo exheredatus. nihil autem interest, qua ratione secundi heredis institutio valeat: utrum quia ab eo filius exheredatus est, an quia ipse filius substitutus est.

Iulius **Longinus** pater eos, quos sibi heredes instituerat, filio ita substituit, quisquis sibi heres esset, vnus ex heredibus institutis: qui tacitam fidem accommodauerat, ut non capienti partem ex eo, quod acceperat, daret: ad substitutionem impuberis admittitur, utrum pro ea parte, pro qua scriptus fuit, veniat: an vero pro ea, quam cepit, ita ut augeatur eius

l'oe cohaerendi qd. sp. de vulgaris
libel.
Carole de droit et de la de naitte
Coi est hinc ex force celi
qui est hinc hinc hinc hinc hinc
si hinc hinc hinc hinc hinc
michitio callet hinc hinc.

Si in substitutione respondi: Qui in fraudem legu...

44. Idem libro 10. Quæstionum.

Ex pupillari testamento superius principale neque...

44. Idem libro 12. Responsum.

Ulcus Titius legitimus filium, & alterum natu...

Paulus respondit: si omnes instituti heredes...

46. Idem libro 13. Responsum.

Pater familias, primis tabulis postumo herede in...

47. Secunda libro 2. Responsum.

Qui habebat filium & filiam impuberes, institu...

48. Idem libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

Seruum communem habemus: hic heres scriptus...

non queritur an substituto locus sit, an non, & verius...

Paulus libro 2. ad Sabinum. Si heredi plures conditiones coniunctim data...

Si pupillus substitutum sibi seruum alienauerit...

DE CONDITIONIBVS institutionum, TIT. VII.

Ulpianus libro 5. ad Sabinum. Sub impossibili conditione, vel alio modo factam...

Idem libro 6. ad Sabinum. Si testamento comprehensum sit, ille seruus, si mem...

Sed si duo serui ita sint heredes instituti, Pri...

Paulus libro 7. ad Sabinum. Si ita heres institutus sit, si decem dederit...

Ulpianus libro 8. ad Sabinum. Si quis...

Si quis ita instituit: Si faceret huiusmodi me...

Paulus libro 2. ad Sabinum.

Si heredi plures conditiones coniunctim data...

Ulpianus libro 9. ad Sabinum.

Si quis ita institutus sit, si monumentum post morte...

Papinianus libro 5. ad Sabinum.

Si quis sub conditione heredes instituerit, si inui...

Ulpianus libro 50. ad Edictum.

Quis sub conditione iurifurandi relinquatur...

Mortuo autem, vel manumisso Stichum, vi...

Se Stichum manumissum: non videbitur defecisse...

Paulus libro 45. ad Edictum.

Conditiones, quæ contra bonos mores inferre...

Ulpianus libro 8. Disputationum.

Instituto talis, si edicillis seum heredem scripser...

Ulpianus libro 29. Digestorum.

Si quis testamento, hoc modo scripserit: Filius...

Hemogenianus, libro 3. Iuris Epitomarum.

Verba hæc, Publius Manius, si volit, heres esto, in...

Ulpianus libro 30. Digestorum.

Si quis ita hereditatem, vel legatum accepit, si...

Marcianus libro 4. Institutionum.

Conditiones contra Edicta Imperatorum, aut...

Papinianus libro 16. Quæstionum.

Filius, qui fuit in potestate, sub conditione scri...

Marcianus libro 4. Institutionum.

Titius heres esto, si quis huiusmodi...

Titius heres est: Iulianus inuilem esse institutionem scribit, cum condicio existere non possit.

Si plures institutiones ex eadem parte sub diuersis conditionibus fuerint: condicio, quae prior extiterit, occupauit institutionem.

Cum seruus pure liber, & heres scriptus sub conditione sit: si heres non extiterit, legatum accipit: in legato repetitam videri conditionem, Dignus Pius rescripsit.

Hac ratione & Papinianus scribit: cum auita nepotem sub conditione emancipationis pro parte heredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit, quam quod heredem eum instituit, repetitam videri conditionem emancipationis etiam in legato: quamuis in legato nullam, vt in hereditate, substitutionem fecisset.

Si ita scriptum fuerit: Titius heres esto: Si Titius heres erit, Mauius heres esto: si Titius suspecti adierit hereditatem: potest Mauius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Mulier, quae viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, virum heredem ita instituerat, si eam pecuniam, quam dote promississet, neque petisset, neque exegisset, puto: si vir denuntiasset ceteris heredibus, per se non stare, quo minus acceptum faceret id, quod ex dote sibi deberetur: statim eum heredem futurum, quod si solus heres institutus esset in tali conditione: nihilominus puto statim eum heredem futurum, quia ad id verum id est, in scriptis condicio pro non scripta accipienda est.

Si quis hereditarium seruum iussu est manumittere, & heres esse: quamuis si manumiserit, nihil agat: tamen heres erit: verum est enim, cum manumississet sed post additionem, libertas seruo data, secundum voluntatem testatoris conualescit.

Si quis te heredem ita instituit, si se heredem instituisse, aut quid sibi legasset: nihil interest, quo gradu is a te heres institutus, vel quid ei legatum sit: dummodo aliquo gradu id te fecisse probes.

Seruus alienus ita heres institui potest, cum liber sit: proprius autem ita institui non potest.

Via ratio suadet: eum, qui libertatem dare potest, ipsum debere aut praesenti die, aut in die, aut sub conditione dare libertatem, nec habere facultatem: in casum a quolibet obuenientis libertatis heredem instituire.

Ter ex fratribus meis consobrinam nostram duxerit uxorem, ex deiciante: qui non duxerit, ex quadam dicitur esse, aut nubat alteri, aut non vult nubere, consobrinam qui ex his duxit uxorem, habebit dotratem, erit alterius quadrans, si neuter eam duxerit uxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes aequales admittuntur, plerumque enim haec condicio, si uxorem duxerit, si dederit, si fecerit: ita accipi oportet, quod per eum non stet, quo minus ducat, det, aut faciat.

Quae ex fratribus meis Titiam consobrinam uxorem duxerit, si esse heres esto, qui non duxerit, ex viuentis heres esto: viuo testatore consobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes semisses habebunt, quia verum est, eos heredes institutos, sed emolumento portionum euentu nuptiarum discretos.

Sub conditione heres institutus seruus, sine iussu domini conditioni parere non potest.

26. Pomponius libro 2. ad Quintum Mucium.

Si pupillus sub conditione heres institutus fuerit, conditioni etiam sine tutoris auctoritate parere potest, idemque est, si legatum ei sub conditione relictum fuerit, quia condicio expleta, pro eo est, quasi pure ei hereditas, vel legatum relicta sit.

27. Modestinus libro 8. Responsorum.

Quidam in suo testamento heredem scripti sub ali conditione, si reliquias eius in mare abiciat, quae rebus, cum heres institutus conditioni non paruisse, an expellendus est ab hereditate. Modestinus respondit: Laudandus est, magis quam accusandus, heres: qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsum voluntatem abiecit, sed memoria humanae conditionis, sepulturam tradidit. sed hoc prius inspicendum est, ne homo, qui talem conditionem posuit, neque compos mentis esset, igitur, si perspicuis rationibus haec suspicio amoueri potest, nullo modo legitimus heres de hereditate controuersiam facit scripto heredi.

Heredi, quem testamento pure instituit, codicillis scriptis conditionem, quae, an ei parere necesse habeat, Modestinus respondit: Hereditas codicillis neque adimi potest, potius in defectu conditionis de ademptione hereditatis cogitasse intellegitur.

28. Papinianus libro 13. Quaestionum.

Si filius sub conditione heres erit, & nepotes ex eo substituantur: cum non sufficit, sub qualibet conditione filium heredem institui: sed ita demum testamentum ratum est, si condicio fuit in filio potestatis: considerandum, numquid interstet, quae condicio fuerit adripiendumque, moriente filio, impleri non potuit: (veluti si Alexander uir, filius heres est, & si Roma decessit) an vero quae potest etiam extremo viro momento impleri veluti: si Titius diem dederit, filius heres esse, quae condicio nomine filij per alium impleri potest, nam superior quidem species conditionis admittit, viuo filio, nepotes ad hereditatem, qui, si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres extiterit, argumen- & que est, quod apud Seruum quoque relatum est, quendam enim refert ita heredem institutum, si in capitulum ascenderit: quod si non ascendisset, legatum ei datum, nunquam, antequam ascendere, mortem obisset, de quo respondit Seruius, conditionem morte decessisse: idemque, mortem eorum, legati diem decessisse, altera vero species conditionis, viuo filio, non admittit nepotes ad hereditatem, qui, substituti si non essent, intestato suo heredes existerent, neque enim filius videretur obtulisse post eum mortem, patris testamentum delituitur, quemadmodum si ex hereditate eodem filio, nepotes, cum filius moreretur, heredes fuissent instituti.

DE IVRE DELIBERANDI, TIT. VIII.

Si seruus fuerit heres institutus: vique non ipsi praestituimus tempus ad deliberandum: sed eius, cuius seruus est, quia pro nullo isti habentur apud praetorem, itemque si plurimum seruus sit, vique omnibus dominis praestituemus. Si aut praetor, si tempus ad deliberandum, si, res, dabo. Cum diei tempus, nec adiecit diem: sine dubio ostendit, esse in eius dicentis potestate, quem diem praestituit.

Itaque pauciores centum dierum non tuot dabo.

Nec non illud sciendum, nonnumquam semel, nonnumquam sepius diem ad deliberandum datum esse, dum praetori suadet, tempus, quod primum aditus praestituerat: non sufficere.

Ed hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

Ad heredi instituto praetorem subuenire debere, hisque copiam instrumentorum inspiciendorum facere, vt petende instruere se possint, expediet, ne ne, agnoscere hereditatem.

Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quae ex tractu temporis deterioriores sunt: adito praetore, potest is, qui deliberat, sine praedicio eas iussu pretis vendere, qui postit etiam ea, quae nimium sumptuosa sunt, veluti iumenta, aut venalicia, item ea, quae mora deteriora sunt, vendere, quae praeterea curatum sit, vt et alienum, quod sub poena, vel sub pretiosis pignoriis debetur, soluat.

igitur si quidem in hereditate sit vinum, oleum, instrumentum, numerata pecunia: inde fieri debent impendia, si minus, a debitoribus hereditatis exigenda pecunia, quod si nulli sunt debitorum, aut iudicem prouocent: venire debent res, superuacuae.

It praeioris pupilli, qui sine nomine possidet, vt ius ad deliberandum, an expectat, cum hereditatem restiterit, & hoc datum sit: si iura causa esse, videtur: bonae fidei demum, si sine causa cogitauerit, ubi adhibeantur res abo.

Merito praetor impedit interim deminutionem, quam diu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum.

Quid sit autem deminutio, & videamus, si verus praetor non tantum alienationem impedit, verumetiam actiones exerceri non patitur, et enim absurdum, et cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere, & ita Labeo scribit: In causis autem cogni-

tione hoc veretur, an iusta causa sit, vt deminuere praetor permittat, ergo, & funeris causa deminui permittit, item eorum, quae sine piaculo non possunt praeteriri, vt cendi gratia, quae deminui permittit, sed & ubi viget, ex aliis quoque causis permittit eum oportet: vt aedificia, arcanturine agrum inculti sunt: si qua pecunia sub poena debetur, vt restituantur: ne pignora distrahantur, ex aliis quoque iustis causis praetor aditus deminutionem permittit, neque enim, sine permisso eius, debet deminutio fieri.

Si quis suus heres posteaquam se abstinerit, iungat: tempus ad deliberandum: videamus, an impetrare debeat, magisque est, vt ex causa debeat impetrare, cum nondum bona venerint.

Filius dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate.

Si plures gradus sint heredum institutorum: per singulos obseruaturum se, ait praetor, id, quod praesens tempore deliberationis edicit, videlicet vt, a primo quoque ad sequentem translata hereditate, quam primum inueniat successorem, qui possit defuncti creditoribus respondere.

Si filium libertinum habebat, heredem eum instituerat, demum ita scripserat: Si mihi filius nullus erit, quibus in suam tutela veniat, iam Dama liber erit, si filius pupillus libertinus erat, quae re-

rebat, si Dama liber esset, Trebatius negat: quia filij appellatione libertinus quoque contineretur, Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet, Trebatij sententiam probat: si tamen testatorum de hoc filio locutum esse apparet.

LIBER VICESIMVS NONVS.

DE TESTAMENTO MILITIS.

Illius librum liberam testamenti facitionem quidem prius Dignus Julius Caesar concessit, sed ea concessio temporalis erat, postea vero prius Dignus Titus dedit, post hoc Domitianus, postea Dignus Nerua plenissimam indulgentiam in milites contulit, tamque & Traianus secutus est, & exinde mandatis inseri cepit caput tale, Caput ex mandatis. Cum in notitiam meam prolatum sit, subinde testamenta a commilitonibus relicta profert, quae possint in controuersiam deduci, si ad diligentiam legum reuocentur, & obseruantiam: secutus animi mei integritudinem, erga optimos fidelissimosque commilitones, simplicitati eorum consulendum existimaui: vt, quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas, Faciant igitur testamenta, quo modo volent: faciant, quo modo poterint, iustitiaeque ad honorem suorum diuisionem faciendam nuda voluntas testatorum.

Miles autem appellatur, vel a militia, id est duritia, quam pro noVis sustinet: aut a multitudine: aut a malo, quod arceere milites solent: aut a numero mille hominum, ducitur a Graeco verbo, tractum a ragnate, nam Graeci mille hominum multitudinem τζα μιλια appellant, quasi millensimum quemque dictum, vnde ipsum ducem χιλιαρχον appellant, Exercitus autem nomen ab exercitatio-

stamenta eorum obseruari.

Similes, qui destinauerat communi iure testari, ante defecerit, quam testetur: Pomponius dubitat, sed cur non in milite diuersum probet: neque enim, qui voluit iure communi testari, statim beneficio militari remittantur, nec credendum est, quibusquam genus testandi eligere ad impugnanda sua iudicia, sed magis utroque genere voluisse propter fortuitos casus, quem admodum plerique pagani solent, cum testamenta faciunt per scripturam, adire, velle hoc etiam vice codicillorum valere, quisquam dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse nam secundum nostram sententiam etiam Dignus Marcus rescripsit.

Vre militari surdum & mutum testamentum facere posse ante caesarianam missionem, in numeris manentem placet.

Milites etiam his, qui heredes existerunt, possunt substituere in his dumtaxat, quae sunt ex testamento eorum consecuti.

Similes vnum ex fundo heredem scripserit: credendum, quantum ad residuum patrimonium, inest: si decesserit, milles enim pro parte testatus potest decedere, pro parte iniectus.

Qui iure militari testatur, etsi ignorauerit praegnatem uxorem, vel non fuit praegnas: hoc tamen animo fuit, vt vellet, quisquis sibi nascetur, ex herede esse, testamentum non rumpitur.

Dem est, si arrogauerit filium, neposve successerit in locum filij.

De militis testamento ideo separatim proconsul edicit, quod optime nouit, ex constitutionibus principibus propria atque singularia iura in te-

9. Ulpianus libro 9. ad Sabinum.
Idemque erit dicendum, & si nato filio, viuo se, maluit eodem testamento durante decedere. nam videtur iure militari rescisse testamentum.
 1. ¶ *Ulpianus libro 9. ad Sabinum.* Et est rescriptum a Diuo Pio in eo, qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare cepit. nam hoc quoque iure militari incipit valere, si hoc maluit miles.

10. Idem libro 11. ad Sabinum.
Acere testamentum hostium potius nec iure militari potest.

11. Idem libro 45. ad Edictum.
Ex militari delicto capite damnatis testamentum facere licet super bonis dumtaxat castrensiibus. sed vtrum iure militari, an iure communi, queritur. magis autem est, vt iure militari eis testandum sit. nam cum ei quasi militi tribuatur ius testandi, consequens erit dicere, iure militari ei testandum. quod ita intellegi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. 1. ¶ *Ulpianus libro 43. ad Edictum.* Si miles incertus, an sui iuris sit, testamentum fecerit: in ea conditione est testamentum eius, vt valeat. nam & si incertus, an pater suus viuat, testamentum fecerit: testamentum eius valebit. 2. ¶ *Ulpianus libro 43. ad Edictum.* Si filius familias ignorans patrem suum decessisse, de castrensi peculio in militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem eius, patris bona: sed sola castrensia.

12. Papinianus libro 6. Responsorum.
Milites enim ea dumtaxat, quae haberent, scriptis relinquunt.

13. Ulpianus libro 45. ad Edictum.
Idem est, & si de testamento mutando cogitauerit: non quia adimere volebat castrensia bona heredi scripto: sed quia de patris testari volebat, & alium heredem scribere.

1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Sed si iam veteranus decessit, vniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensiuum, Marcellus libro 11. Digestorum scribit.

Neque enim iam potuit de parte bonorum testari. 2. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Et de portatis, & tere omnes, qui testamenti factionem non habent, a milite heredes institui possunt. Sed si seruum poenae heredem scribat, institutio non valebit. Sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conualescere, quasi nunc data hereditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt a milite institui poterit. 3. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si seruum proprium, quem liberum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea conditione est, vt institutio non valeat.

4. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemque & a primo, & a secundo herede per fideicommissum hereditatem reliquerit: quamuis & primus heres, & substitutus, prius quam adierint hereditatem, morte obierint: non debere intestati exitum facere, Imperator noster cum Diuo Seuero rescriptis. sed perinde habendum est, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directe data esset, quae vtraque ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

14. Marcianus libro 4. Fideicommissorum.
Tracabatur, an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset: & placet, non sine distinctione hoc fieri, sed si quidem viuo testatore, & sciente, decessissent: nihil noui statuendum, si autem ignorante, aut post mortem eius: omnimodo subueniendum.

15. Ulpianus libro 45. ad Edictum.
In fraudem plane creditorum nec miles amplius quam vnum necessarium facere poterit.

1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest. Denique si cancellauerit testamentum suum, vel incididerit: nullius erit momenti. Si tamen testamentum cancellauerit: mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. Et ideo cum miles induxisset testamentum suum, quod anulo suo signasset: qui super ea

re cogniturus erit, considerauit, quod propositio id fecerit: nam si mutatae voluntatis cum praeiudice probabitur: renouatum testamentum intellegitur. quod si ideo, ne ea, quae scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior existimabitur.

2. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Testamentum ante militiam factum a militibus, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis voluntas contraria non sit, Diuus Pius rescriptis. 3. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si quis se scribat heredem in testamento militis, non renouatur ei senatusconsulti plena. 4. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus: vel ex conditione, vel in conditione. 5. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si tam sibi, quam filio, iure militari testamentum facere potest, & soli filio, tamen si sibi non fecerit. quod testamentum valebit, si forte pater vel in militia, vel intra annum militiae decessit. 6. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Bonorum possessionem, ultra tempora edicto determinata, nec militis posse agnoscere, Papinianus libro quarto decimo quaestionum scribit. quia generalis est ista determinatio.

16. Paulus libro 43. ad Edictum.
Dotalium fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam.

17. Gaius libro 15. ad Edictum Praeueniale.

Scertarum rerum heredes instituerit miles, vel alium urbanorum praediorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum: valebit institutio, perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituerit, resque omnes suas per praedictionem cuique legando distribuerit.

1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si quis alium castrensi rerum, alium ceterarum rerum scripserit: quasi duorum hominum duas hereditates intellegi. Vt etiam in res alienum, quod in castris contractum esset, solus is teneatur, qui castrensi rerum heres institutus est: extra castra contracto res alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. Cui scilicet conueniens videtur respondisse: vt ex quaque causa debeatur militi: vel huic heredi, vel illi, ipso iure debeatur. Quod si alteruter pars bonorum res alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat: propter hoc is, qui ex ea parte heres institutus est: non adierit: alterum, qui adierit, compellendum esse aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere.

2. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde ex heredem scripserit: adempta videtur hereditas. cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione adimi non possit.

3. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si pater a filio familias milite ex castrensi peculio heres institutus, omnia causa testamenti, aliquid ex peculio possidebit, dolove malo fecerit, quo minus possideret: datur in eum legatorum actio. 4. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriturus, plerisque placet, in codicillis iuris ciuilibus regulam spectari debere: quia non sunt a milite facti, nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt. Ideoque in his legatis, quae testamento data sunt, legi Falcidiae locum non esse. at in his, quae codicillis scripta sunt, locum esse.

18. Tryphianus libro 18. Disputationum.

Si vero composita vtraque legata, tam quae testamento, quam quae codicillis data sunt, vltra dodrantem sint: queritur, quatenus minuatur ea, in quibus Falcidia locum habet. commodissime autem id statuatur, vt, ex vniuersitate bonorum in solidum solutis legatis, quae testamento miles dederat, quod supererit, pro dodrante & quadrante diuidatur inter heredes, & eos, quibus codicillis legata data sunt. 1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Quod si filius familias, si capite minutus fuerit: vel emancipatus, vel in adoptionem datus a patre suo: testamentum eius valet, quasi ex noua voluntate. 2. ¶ *Tryphianus libro singulari de Castrensi peculio.*

Idem, & si pater familias miles de castrensiibus rebus dumtaxat testatus adrogandum se dederit. Si vero

ex omnibus decedebat ea portio, quam amplius legauerat, quam in bonis habuerat: nunc quoque idem fiat, deinde constituta quantitate legatorum, quae codicillis data sunt: ex summa, quae efficiebatur debita, si quo iure omnia deberentur, quartam deducat his solis, quibus codicillis legata sunt.

2. ¶ *Ulpianus libro 4. Disputationum.*

Quarebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, alium fecisset: & in eo comprehenderit, si heredis committere, vt priores tabulae valerent: qui iuris esset, dicebant: Militi licet plura testamenta facere: sed, siue simul fecerit, siue separatim, vtiq; valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superior per inferius rumpitur. cum & ex parte herede institui possit, hoc est, ex parte testato, & ex parte intestato decedere. Quinimo & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens cauedo, in potestate est. Institutionis redigere, & efficere directam institutionem, quae erat precaria. Secundo haec in proposito referenda: si hoc animo fuerit miles, vt valeret prius factum testamentum, quod caue, vt valere oportere, ac per hoc esse, vt duo testamentum sint. sed in proposito cum fidei heredis committatur, vt valeat prius testamentum: apparet, eum non ipso iure valere voluisse, sed magis per fideicommissum. id est, in causam fideicommissi, & codicillorum, vim prioris testamenti conuertisse.

1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Vtrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est, & heredis institutio: an vero legata tantum, & fideicommissa, & libertates, queritur. sed mihi videtur non solum cetera praeter institutionem heredi, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi uertisse: nisi aliud testatorem scripsisse probetur.

2. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Si quis a milite heres ad tempus scriptus esset, & alius ex tempore: queritur, an posterior heres a priore relicta legata debet, & arbitror, hunc non debere: nisi alia voluntas militis probetur.

20. Iulianus libro 27. Digestorum.

Tribunus militum, si intra dies certos, quam successor eius in castra venerat, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quoniam definit militis loco haberi, postquam successor eius in castra uenit: eorum communi iure ciuium Romanorum codicilli eius admandi sunt.

1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Cum aliquis, facto testamento, militare coeperit: id quoque testamentum, quod, antequam militare coeperit, fecerat, aliquo casu intellegitur militis tempore factum, veluti si tabulas incididerit, & legerit testamentum, ac rursus suo signo signauerit, amplius h & aliquid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit, quod si nihil horum incididerit, testamentum eius ad priuilegia militum non pertinebit.

21. Africanus libro 4. Quaestionum.

Quod constitutum est, vt testamentum militis tempore factum, etiam intra annum post missionem valeret: quatenus ad verba eius: ad eos dumtaxat, qui mitti solent, id beneficium pertinere existimauit, secundum quod neque praefectus, neque tribunus, aut ceteros, qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habebunt.

22. Marcianus libro 4. Institutionum.

Miles filius familias, si capite minutus fuerit: vel emancipatus, vel in adoptionem datus a patre suo: testamentum eius valet, quasi ex noua voluntate.

23. Tryphianus libro singulari de Castrensi peculio.

Idem, & si pater familias miles de castrensiibus rebus dumtaxat testatus adrogandum se dederit. Si vero

militis iam, hoc fecerat: non valet testamentum.

24. Florentinus libro 10. Institutionum.

Diuus Traianus Statilio Seuero ita rescriptis. Id priuilegium, quod militibus datum est, vt quoquomodo facta ab his testamenta rata sint, sic intellegi debet, vt vtrique constare debeant, testamentum factum esse: quod & sine scriptura & a non militibus fieri potest. Si ergo miles, de cuius voluntate voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declarare, quem vellet sibi esse heredem, & cui libertatem tribuere potest videri, sine scripto, hoc modo esse testatus. & voluntas eius, rata habenda est. Ceterum si, vt plerumque sermonibus fieri solet, dixit alicui, Ego te heredem facio; aut, tibi bona mea relinquo: non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec vllorum magis interest, quam ipsorum, quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti, alioquin non disculter post mortem alicuius militis teste, existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem, relinquere se bona, cui visum sit, & per hoc iudicia vera subuertuntur.

25. Marcellus libro singulari Responsorum.

Testis, prius quam tribunus legionis factus esset, testamentum facit, & postea cinctus, manente eodem defunctus est. queritur, an militis testamentum videtur esse. Marcellus respondit: Testamentum, quod ante tribunatum fecisset: nihil si postea, ab eo factum, dictum esse pro uaretur, quod valere vellet ad commune eius pertinet. constitutionibus enim principum non militum testamenta, sed quae a militibus facta sunt, confirmantur. sed plane fecisse testamentum, eum interpretandum est, qui se v. llo testamentum, quid ante fecerat, valere, aliquo modo declarauit.

26. Macer libro 2. Militarum.

Testamenta eorum, qui ignominiae causa missi sunt, statim desinunt militari iure valere. quod anni spatium testamentis eorum, qui honestam, vel castrensiam missionem meruerunt, tribuitur. 1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Ius testandi de castrensi peculio, quod filius familias militibus concessum est, ad eos, qui ignominiae causa missi sunt, non pertinet. quod hoc, praemij loco, merentibus tributum est.

27. Papinianus libro 6. Responsorum.

Centurio secundo testamento postumos heredes instituit, neque substitutos dedit: quibus non additis, ad superius testamentum se redire testatus est. cetera, quae secundo testamento scripserit, esse irrita placuit: nisi nominatim ea confirmasset, ad priorem voluntatem reuersus.

28. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

Cum filius familias miles decessisset, filio impubere herede instituto, etque substituisset in aui potestate manenti, tutorisq; dedit: Diui fratres rescripterunt, substitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere, quia hereditati quidem, suae miles, qualis vellet substitutionem facere potest, verumtamen alienum ius minuire non potest.

29. Marcellus libro 10. Digestorum.

Si a milite scriptus heres sua sponte adierit hereditatem, & rogatus totam hereditatem restituerit: ex Trebelliano transeunt actiones. 1. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Miles testamento suo manumittendo, nihil efficit in eo, cuius libertas lege Aelia Sentia, vel aliqua impeditur.

2. ¶ *Ulpianus libro 45. ad Edictum.* Edictum praetoris, quo iudicandum hereditibus institutis legatariisque remittitur, locum habeat etiam in militum testamentis: sicut etiam in fidei commissis. Idemq; si turpis esset condicio. 3. ¶ *Parisius libro 1. in emancipatione ipse manumissor existisset: contra tabulas testamenti dandam bonorum possessionem.*

nam partis debet placet: exceptis his rebus, quas in castris adquisisset: quarum liberam testamenti factionem habet.

37. Paulus libro 7. Quæstionum. Nam in bona castrensia non esse dandam contra tabulas filij militis bonorum possessionem, Dignus Pius Antoninus rescripsit.

31. Marcellus libro 13. Digestorum. Si miles Titio, & Scio seruum legaverit, & eum Titius manumississet, deliberante Scio: moxque is legatum omisisset: liberandum fore dico. quia & si heres seruum alicui legatum interit manumississet, deinde legatarius repudiasset: liber esset.

32. Modestinus libro 9. Regularum. Si secundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res castrenses hereditas competunt.

33. Tertullianus libro singulari de Castrensi peculio. Si filius familias miles fecisset testamentum deinde postea, viuo eo, & adhuc duo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum. Valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi postumus.

1. Sed si filius familias miles fecisset testamentum deinde postea, viuo eo, & adhuc duo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum. Valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi postumus.

2. Sed si filius familias miles fecisset testamentum deinde postea, viuo eo, & adhuc duo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum. Valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi postumus.

3. Sed si filius familias miles fecisset testamentum deinde postea, viuo eo, & adhuc duo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum. Valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi postumus.

4. Sed si filius familias miles fecisset testamentum deinde postea, viuo eo, & adhuc duo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum. Valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi postumus.

34. Paulus libro 14. Quæstionum.

Eius militis, qui dolore impatiencia, vel terrore viuo, mori maluit: testamentum valere vel intestati bona ab his, qui lege vocantur, vindicari, Dignus Hadrianus rescripsit.

1. Militia missus intra annum testamentum facere cepit, neque perficere potuit. potest dici, solum ita esse testamentum, quod in militia fecit, si iure militie fuit scriptum. alioquin, si valuit iure communi, non esse iure rescissum.

2. Nec tamen circa militem eadem adhibebitur distinctio, nam quocumque modo testamentum fecerit, nonnulla voluntate rescinditur. quoniam voluntas quoque militis testamenti est.

35. Idem libro 19. Quæstionum.

Miles si testamentum imperfectum reliquit: scriptura, quæ profertur, perfecti testamenti potestatem optinet: nam militis testamentum sola perficitur voluntate. Quiaque abra per dies varios scribit, sepe facere testamentum videtur.

36. Idem libro 6. Responsorum.

Militis codicillis ad testamentum factis, etiam hereditas iure videtur dari. quare si partem dimidiam hereditatis codicillis dederit: testamentum scriptum ex alie heres, partem dimidiam habebit: legata autem testamento data communiter debentur.

1. Miles castrensiu bonorum, & non castrensiu diuersis hereditibus instituit: postea castrensiu bonorum, alios heredes instituit: prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores consuluerit. nec videtur mutare, est prioribus tabulis vnus heres scriptus fuisse.

2. Miles in supremis ordinandis ignarus uxorem esse prægnatam, venis non habuit mentionem. post mortem patris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit: neque legata debentur. si qua vero medio tempore scriptus heres legata soluisset: vtilibus ad omnibus filie datis, ob improbitatem casum esse reuocanda, nec institutum, cum bonæ fidei possessor factus, quod inde seruari non potuisset, præstari.

3. Veteranus moriens testamentum, iure communi, tempore militie factum, irritum esse voluit: & intestatus esse inuoluit. hereditum institutiones, ac substitutiones in eodem statim mansisse, placuit, legata vero petentes, exceptioe doli mali secundum ius commune summoueri cuius exceptionis vires expressa petentis existimantur. & alioquin potior est, in re pari causa possessoris.

4. Miles iure communi testatus, postea testamento iure militie super bonis omnibus factus, post annum militie vita decessit. prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non reintegrari vires constitit.

37. Paulus libro 7. Quæstionum.

Si duobus à milite libero scriptis hereditibus, alter Somiferit hereditatem: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse. quia miles & pro parte testari potest. & competit patrono ab intestato bonorum possessio. nisi si hæc voluntas defuncti probata fuerit, ut omittente altero, ad alterum vellet totam redire hereditatem.

38. Idem libro 8. Quæstionum.

Quod dicitur miles intra annum, quàm missus est, decesserit, valere eius testamentum, quod iure militari fecerat: verum est, etiam si post annum codicillo institutionis existerit, mortuo eo intra annum. Et ideo, si heredi filio substituerit, nihil interit quod filius moriatur. sufficit enim, patrem intra annum obisse. 1. Miles testamentum fecerat, deinde non ignominie causa missus. rursum cinctus est in alia militia, quæ rebatur, an testamentum eius quod in militia fecerat, valeret. quæsi si, vtrum iure militari, et communi iure testatus est. & si quidem communi iure testatus est: nulla dubitatio est, quin valeat. sed si, ut miles, fecisset testamentum: agitare ceperit, quando adsumptus fuisse, postquam desijt in numeris esse: vtrum intra annum, an post annum cognouit: intra annum eum adsumptum. ergo si, cum adhuc iure militari valeret, rursum eodem iure postea testari: numquid, etiam post annum eo mortuo, valeat testamentum? hæc mouebat, quod alia militia est posterior. sed humanius est dicere, valere testamentum: quasi coniuncto munere militie. Non loquor de eo, qui voluit valere testamentum etiam adsumptus, hic enim quasi in militia sequenti fecit testamentum, exemplo eius, qui paganus fecit, deinde militare cepit.

39. Idem libro 9. Quæstionum.

Si filius familias miles captus, apud hostes decesserit: dicemus, legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere. sed quemadmodum si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto nepote ex filio: non liber testamentum patris rumpitur, & dicendum est, non rumpi testamentum. quia ex eo tempore quo captus est, videtur decessisse.

40. Idem libro 11. Responsorum.

Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis d. d. d. d. & antequam literis præferberetur, vita defunctus est, quæro, an hæc distinctio valere possit. respondit, militibus, quoquo modo velint, & quo modo possunt, testamentum facere concessum esse. ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse, legitimis præuentionibus ostendatur. 1. Idem respondit, ex testamento eius, qui iure militari testatus esset, seruus, qui licet si b. conditione) legatum meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare. 2. Idem respondit: Lucius Titius miles testamentum ita fecit, Pamphila serua mea ex asse mihi heres esto. alio deinde capite, Senpronio commilitoni suo eadem Pamphila reliquit. cuius fideicommissum etiam Manumitteret, quæro, an heres esset Pamphila, quæ si directo accepisset libertatem, respondit, intelligendum militem, qui ancillam suam heredem instituerat, igitur, posse ex ea institutione etiam libertatem ei competere. & ideo sine causa postea à commilitone petisset, et eandem manumitteret, cum ex prioris scriptura liberata & heres esset. postea nullo præiudicio voluntas facta, frustra legata est.

41. Tryphonianus libro 13. Disputationum.

Miles ita heredem scribere potest: Quod uiuui Titius heres esto. post mortem eius Septicius. Sed si ita scripserit, Titius, usque ad annos decem heres esto, nemine substituto: intestati causa post decem annos locum habebit. Et quia diximus, ex certo tempore, & usque ad certum tempus, milites posse instituire heredem: his consequens est, ut, antequam dies veniat quo admittitur institutus, intestati hereditas defertur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem privilegio competit.

1. Mulier, in qua turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut Dignus Hadrianus rescripsit.

2. Nec tutorem ei, qui in aliena est potestate, miles dare potest. 3. Si miles exheredauerit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio præterierit: an legatum à substituto eius dare possit, quæstio est. dixi, non posse: licet ampla legata reliquerit exheredato.

4. Miles & emancipato filio substituere potest. Verum hoc ius in his exercebitur, quæ ab ipso ad eum, cui substituit, peruenerit: non etiam in his, si quæ habuerit, vel postea adquiret. nam & si filio suo, viuo adhuc auctore substituit: post adquisitam ei aui hereditatem, nemo diceret ad substitutum pertinere. 5. Si militis adita non fuerit hereditas: an substitutus quæsi pupillo fecit, valeat, quæritur. & consequens erit, hoc dicere, quia permissum, militem filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.

42. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est: ante, non, proinde qui nondum in numeros sunt, licet etiam leui irones sint, & publicis penis inter faciunt, nondum milites sunt, debent enim in numeros referri.

43. Papinianus libro 6. Responsorum.

Filius familias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, citius consensum infusus, testamentum de castrensi peculio facere potest.

44. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Rescripta principum ostendunt, omnes omnino, qui eius sunt, gratulati, ut iure militari testari possent, si in hostro deprehendantur, & illic decesserint, quomodo velint, & quomodo possint, testari. sine præsentibus, non tamen, siue quis alius, qui iure militari testari non potest.

DE ADQUIRENDA, VEL OMITTENDA HEREDITATE.

TIT. II.

Paulus libro 2. ad Sabinum.

Qui totam hereditatem acquirere potest, is pro parte eam sciendo adire non potest.

2. Ulpianus libro 4. ad Sabinum. Sed & si quis ex pluribus partibus in eiusdem hereditate institutus sit: non potest quasdam partes repudiare, quasdam agnoscere.

3. Idem libro 6. ad Sabinum. Vamdiu prior heres institutus hereditatem adire potest, substitutus non potest.

4. Idem libro 3. ad Sabinum. Nolle adire hereditatem non videtur, qui non potest adire.

5. Idem libro 1. ad Sabinum.

Utum, nec non surdum, etiam ita natos, pro herede gerere, & obligari hereditati posse, constat. 1. Eum, cui lege bonis interdicitur, heredem institutum posse adire hereditatem constat.

6. Idem libro 6. ad Sabinum.

Qui in aliena est potestate, non potest inuitu hereditati obligare eum, in cuius est potestate: ne æri alieno pater obligaretur. 1. Sed in bonorum possessione placuit, ratam haberi posse eam, quam citra voluntatem adgnouit is, qui potestate subiectus est. 2. Sed & si legitima hereditas filio delata sit, ex senatusconsulto Orfiano, matris: idem erit probandum. 3. Sed est non adierit filius, diu tamen possedit pater hereditatem: credendus est admisisse hereditatem: ut Dignus Pius, & Imperator noster rescripserunt. 4. Si is qui putabat se filium familias, patris iussu adierit: eum neque sibi, neque ei, qui iussit, quæsisse hereditatem, constat. quam is, quem pater iussit adire, & decessit, si adierit iam mortuo patre, obliget se hereditati: ut Iulianus libro trigensimo primo Digestorum scripsit.

nam eum, qui dubitat, vtrum filius familias an pater familias morte patris factus sit, posse adire hereditatem magis admittit. 5. Interdum filius familias & sine aditione adquirent hereditatem his, in quorum sunt potestate. vtpote si nepos ex filio exheredato, heres sit institutus. patrem enim suum sine aditione faciet heredem, & quidem necessarium.

6. Sed si quis hæres institutus adoptetur à filio exheredato: necessarium eum non facit: sed iuberi debet, ut adeatur: quoniam mortis tempore in potestate non fuerit. nam per eum quis existere necessarius non potest, qui ipse non esset existurus.

7. Celsus libro quintodecimo Digestorum scripsit:

Eum, qui metu verborum, vel aliquo timore coactus, fallens adierit hereditatem: sine liber sit, heredi non fieri placet: siue seruus sit, dominum heredem non facere.

7. Paulus libro 1. ad Sabinum.

Si quis filium familias heredem instituerit, & ita scripserit: Si mihi Titius iste filius familias heres non erit, Senpronius heres esto: filio adente iussu patris, substitutus excluditur. 1. Si filius prius quæscierit se necessarium existisse patri heredem, decesserit relicto filio necessario: permittendum est nepoti abstinere se aui hereditate: quia & patri eius idem tribueretur. 2. In omni successione, qui ei hæres exiit, qui Titio hæres fuit, Titio quoque hæres videtur esse, nec potest Titij omittere hereditatem.

8. Ulpianus libro 7. ad Sabinum.

More nostræ ciuitatis neque pupillus, neque pupilla, sine tutoris autoritate, obligari possunt. hereditas autem quin obliget nos æri alieno, etiam si non sit solueda, plus quam manifestum est de ea autem hereditate.

si heres? siue institutum postumum proponas, siue in testamento patrem decessisse, quod & sextum (Proponitur) opinatum Tertullianus libro quarto quaestionum refert. putasse enim sicuti cum vacuo utero suis ex alio heres, ita & cum vno gerit, nec per naturam humanam conditionis alium partum formare potest, (quod quidem post certum tempus conceptionis currit) ex parte dimidia & ignorantem fore heredem, non ex quarta, ut Iulianus putat. 7. Scientia autem, vel opinio, si filius familias vel seruus institutus sunt, utrum ipsorum, an domini, vel patris accipienda sit? si filius familias praegnatem, filium certum esse fingit, & sic adire, an adquirat hereditatem? puto adquirere, sed contra, non adquirere. 8. Si certus sum, non esse filium testamentum, vel irritum, vel ruptum: licet dicatur esse postum adire hereditatem.

31. Paulus libro 2. ad Sabinum. Heredi cum postumo instituto reliquae partes adirent, quae postumo daturae sunt, si certum sit non esse praegnatem, licet heres ignoret.

32. Ulpianus libro 2. ad Sabinum. Heres institutus si putet testatorem viuere, quous iam defunctus sit, adire hereditatem non potest.

1. Sed & si sciat, se heredem institutum: sed utrum pure, an sub conditione, ignoret: non poterit adire hereditatem, licet pure heres institutus sit: & sub conditione, licet pariter conuentioni.

2. Sed et si de conditione testatoris incertus sit, paterfamilias, an filius familias sit: non poterit adire hereditatem, et si eius conditionis sit in veritate ut testari poterit.

33. Paulus libro 12. ad Plautium. Quod si dubitet, apud hostes decessit, an ciuis Romanus: quoniam utroque casu eius adeundus, & in re est, ut possit adire: dicendum est, posse adire.

34. Ulpianus libro 8. ad Sabinum. Sed & si de sua conditione quis dubitet, an filius familias sit: posse eum adquirere hereditatem, iam dictum est. Cur autem, si suam ignoret conditionem, adire potest: si testatoris, non potest? illa ratio est, quod qui conditionem testatoris ignorat, an valeat testamentum dubitat, qui de sua, de testamento certus est.

1. Sed & si, cum esset pure institutus, putauit sub conditione, & impleta conditione, quam in testamento putauit, adit: an possit adquirere hereditatem? consequens est dicere, posse eum adire. maxime cum haec suspicio nihil ei offuerit, nec periculum aduenerit. Facilius quis admittet, si quis pure institutus, putabit se sub conditione institutum, conditionemque impletam, quam in euentum putabat, nam in nullo haec suspicio offuit.

35. Idem libro 9. ad Sabinum. Si quis heres institutus ex parte, mox Titio substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro herede gesserit: erit heres ex causa quoque substitutionis, quoniam inuito quoque ei adrestit portio. Idem dico, & si filius familias, vel seruus, iussu domini, vel patris, adierint hereditatem, mox emancipatus, vel manumissus, ex causa substitutionis adiant, erunt namque heredes, sunt enim appendices praecedentis institutionis.

1. Si exclusus per conditionem sibi datam pater filium iussit adire: dicendum erit, eum non quae sisse suam portionem.

2. Sed si ex duobus filiis vnum iusserit, debebit & alium filium iubere adire.

36. Pomponius libro 3. ad Sabinum. Si ex sua parte dominus vel pater adierit: necessarium est iussu, ut filius, vel seruus coheredes adiant.

37. Idem libro 5. ad Sabinum. Heres in omne ius mirum, non tantum singulorum, sed etiam dominum succedit, cum & ea,

quae in nominibus sunt, ad heredem transeant.

38. Ulpianus libro 43. ad Edictum. Si duo sint necessarii heredes, quorum alter se abstinuit, alter, posteaquam prior abstinuit, iniussit se: dicendum est, hunc non posse reculare, quominus tota onera hereditaria iubeat, qui enim litis, aut scire potuit, illo abstinente, se oneribus fore implicatum, ea conditione adire videtur.

39. Idem libro 46. ad Edictum. Quamdiu potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non defertur.

40. Idem libro 4. Disputationum. Verum est, an licet quis paternae hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat, an creditoribus paternis cogatur respondere. vtruta si impuberi fuerit substitutus, in qua specie Iulianus libro vicen-simo sexto digestorum scripsit, incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati, nam qui iudicium patris oppugnavit, non debet ex eadem hereditate quicquam consequi. Sed Marcellus eleganter distinguit, multum interesse, utrum ex alio fuerit institutus in patris testamento, an ex parte, ut si ex parte, potest sine metu, remota patris successione, impuberis hereditatem amplecti.

41. Iulianus libro 26. Digestorum. Filius qui se paternam hereditatem abstinuit, si ex hereditate fratris hereditati se immiscuerit, & pro herede gesserit, poterit ex substitutione hereditatem optinere.

42. Ulpianus libro 4. Disputationum. Iulianus libro vicen-simo sexto digestorum scripsit.

Si pupillus paterna hereditate se abstinuisset, deinde ei aliquis heres exstitisset, non esse eum compellendum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuit, inclinatur enim in hoc, ut potest substitutum etiam patris onera subiturum, quae sententia a Marcello recte notata est, impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem, metu enim onerum patris, timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit, alioquin (inquirit) & si frater fuit, omnia causa testamenti, ab intestato possidebit hereditatem, & quidem impune, nec enim videtur voluisse fraudare edictum, qui sibi prospicit, ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. Sed quod in fratre scripsit, credo ita intelligendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris ceterum utique, si frater a patre fratri substitutus impuberi sit, sine dubio necessarius heres existet.

1. Si in societatem, quam viuo patre inchoauerat filius, post mortem patris perseverauerit: Iulianus recte distinguit, interesse, utrum rem ceptam sub patre persequatur, an nouam inchoauit nam si quid nouum in societate inchoauit, non videri miscuisse hereditati patris, scripsit.

2. Si seruorum paternum filius manumiserit, sine dubio miscuisse se paternae hereditati videbitur.

3. Si proponeretur filius a patre de castrensium peculio seruos comparasse: eosque a patre manumittere rogatus, cum heres esset ab eo institutus, quarebatur, si se abstinuisset paternam hereditatem, eosque manumississet, an miscuisse se paternae hereditati videatur, dicebamus, nisi euidenter quasi heres manumiserit, non de Vere cum calumniarum pati, quasi se miscuerit hereditati.

43. Iulianus libro trigentesimo Digestorum. Heres per seruorum hereditarium eiusdem hereditatis patrem, vel id, quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest.

44. Idem libro 47. Digestorum. Votiens pupillus patri heres exstitit, & ab-

stinet se hereditate: quamuis patris bona sub creditoribus fiant tamen rata haberi debent, quae dumque pupillus bona fide gesserit, & id eo, qui fundum, tutore auctore, a pupillo emerit, succurrendum erit, nec interest, pupillus soluendo sit, necne.

45. Idem libro 1. ad Ulpianum Ferozem. Aditio hereditatis non est in opera seruili.

1. Ulpianus, si seruus dotalis adierit, actione de dote eam hereditate mulier recipere videtur, quamuis ea, quae ex operis dotalium acquiruntur, ad virum pertinent. 2. Et cum quatuor & compendij locetas intur: quidquid ex operis suis socius adquisierit, in medium conferet: sibi autem quaeque hereditatem acquirat.

3. Praeterea nec fructuarius quidem seruus iussu eius, qui usufructum in eo habet, adire hereditatem poterit, 4. Et quod a quibusdam respondetur, si liber homo, qui bona fide mihi seruus erat, propter me heres institutus erit, postea cum iussu meo adire hereditatem potest verum esse, ut intellegatur non opera sua mihi adquirere, sed ex mea, sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo, ex re mea mihi adquirat.

46. Africanus libro 1. Quaestionum. Cum saluum testamentum diceretur: siquidem ipse heres accusaretur, quoniam certus esse debeat, se saluum non se esse, recte adhibet hereditatem: si autem alius argueretur circa conscientiam eius: non potest adire, quasi dubitet verum esse testamentum.

47. Idem libro 4. Quaestionum. Qui seruum suum heredem institutum adire iusserit: prius quam ille adiret, furiosus est factus, negatur, recte seruus a diuino, quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest: furiosi autem voluntas nulla est.

48. Paulus libro 1. Manualium. Si quis alicui mandauerit, ut, si abstinuerit, petere sibi bonorum possessionem, & postquam ille petiit, fore re ceperit: nihilominus adquisita est ei bonorum possessio, quod si antequam ille petiit, qui mandauit petendum, fore re ceperit: diuino non est, statim ei adquisitam bonorum possessionem, igitur bonorum possessionis petitio ratihabitione debet confirmari.

49. Africanus libro 4. Quaestionum. Pupillum etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem aduendo obligari ait.

50. Modestinus libro singularium de iuramentis. Si per epistulam seruus pupilli tutor hereditatem adire iusserit: post subscriptam epistulam tutor moriatur, antequam ex epistula seruus adiret: nemo dicatur est, obligari postea pupillum hereditati.

51. Africanus libro 4. Quaestionum. Eum, qui duobus testamentis eiusdem testatoris heres scribitur, cum dubitet, num posterius saluum sit, ex neutro eorum posse adire hereditatem placet.

1. Filius familias heres scriptus patrem suum certiore fecerat, videri sibi, soluendo esse hereditatem, pater rescripserat, sibi parum idoneam renuntiari: itaque debere eum diligentius explorare: & ita adire, si idoneam comperisset, filius, acceptis literis patris, adit hereditatem, dubitatum est, an recte adierit, probabilius diceretur, quamdiu persuasum ei non sit, soluendo esse hereditatem, patrem non obligasse. 2. Sed & si quis ita dixerit, si heres adierit, adit hereditatem: nulla aditio est.

52. Marcianus libro 4. Institutionum. Cum heres institutus erat filius, & habebat patrem furiosum, in cuius etate perit, interponere se suam benevolentiam diuino iussu rescripsit: vbi si filius familias adierit: periret hereditas, atque

si paterfamilias adierit: permittitur ei & seruos hereditatis manumittere.

1. Qui ex parte heres institutus est pure, ex parte sub conditione, solus: etiam pendente conditione, si adierit hereditatem, ex alio heres erit: quia solus heres futurus est omnimodo: nisi habeat in conditione partem substitutum.

53. Gaius libro 1. ad legem Iuliam & Papiam. Vi ex duabus partibus heres institutus fuerit, ex alia pure, ex alia sub conditione, & ex pura institutione adierit, & decesserit, posteaque condicio extiterit: ea quoque pars ad heredem eius pertinet.

1. Qui semel aliqua ex parte heres extiterit, deficientium partes etiam inuitus excipit, id est, tacite ei deficientium partes etiam inuito adre-sunt.

54. Florentinus libro 8. Institutionum. Heres, quandoque aduendo hereditatem, iam tunc a morte successisse defuncto intelligitur.

55. Marcianus libro 2. Regularum. Cum hereditate patris necessarius heres se abstineat: condicio coheredis, siue suo, siue extraneo, defertur: ut aut totam agnoscat, aut a toto recedat, & ita se abstinere potest propter alium, qui per suam personam non poterat, si tamen creditores dicant, se contentos esse eius portione: quia non potest exonerari, nisi deferatur condicio: & alterius parte abstinere se creditores debent, ut eius actiones, ei qui conuenitur, dentur.

56. Ulpianus libro 57. ad Edictum. Si is qui immiscuit se hereditati, decessisset, deinde alter se abstinere: eadem condicio deferenda est heredi eius, quae & ipsi, quod Marcellus ait.

57. Gaius libro 23. ad Edictum Praeurbium. Necessarius heredibus non solum impuberibus, sed etiam puberibus, abstinendi se ab hereditate praesens potestatem facit: quamuis creditoribus hereditariis iure ciuili teneantur, tamen in eo adio non detur, si velint derelinquere hereditatem, sed impuberibus quidem, etiam si se immiscuerint hereditati, praestat abstinendi facultatem, puberibus autem ita, si se non immiscuerint.

1. Sed tamen & puberibus minoribus viginti-quinque annis, si temere damnosam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto, quod est de minoribus viginti-quinque annis, succurruntur: & si extranei damnosam hereditatem adierint, ex ea parte edicti in integrum eos restituit.

2. Seruis autem necessariis heredibus, siue puberibus, siue impuberibus sint, hoc non permittitur.

58. Paulus libro 3. Regularum. Ex parte heres institutus seruus, & nondum adita hereditate a coherede eius, liber & heres sit necessarius, quia non a coherede, sed a semetipso accipit libertatem, nisi ita institutus fuerit: Cuius mihi quis heres erit, si tuus liber & heres esto.

59. Neratius libro 2. Membranarum. Qui patri heres exstitit, si idem filio impuberi substitutus est, non potest hereditatem eius praetermittere, quod sic recipiendum est: etiam si viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes decesserit, nam is, qui heres extiterit, pupillo quoque heres necessarius erit, nam si ipsum inuitum obligat, coniungi eam paternae hereditati, & ad crescendi iure, adquiri cuiusque patris heredi existimandum est.

60. Iavolenus libro 1. ex posterioribus Labeonis. Filium emancipatum pater solum heredem instituit, & si is heres non esset, seruus liberum & heredem esse iusserat filium, tanquam pater demens fuisset, bonorum eius possessionem ab intestato petiit: & ita hereditatem possedit. Labeo ait, si probaretur sana mente pater testamentum fecisse,

filium ex testamento patri heredem esse. hoc sal- sum puto. nam filius emancipatus cum hereditatem testamento datam ad se pertinere noluit, contin- uo ea ad substitutum heredem transit. nec potest videri pro herede gessisse, qui, vt hereditatem o- mitteret, ex alia parte edicti possessionem bono- rum petat. Paulus. Et Proculus Labeonis sententiam improbat, & in Iauoleni sententia est.

61. Maer libro 1. de officio Præsidis. Si minor annis, posteaquam ex parte heres exti- tit, in integrum restitutus est: Diuus Seuerus cõ- stituit, vt eius partis onus coheres suscipere non cogatur, sed bonorum possessio creditoribus detur.

62. Iuuenius libro 1. ex posterioribus Labeonis. Ne filius Labeo ait, si ita institutus sit, si iura- uerit, heres esse, quamuis iurauerit, non tamen statim heredem futurum, antequam pro herede aliquid gesserit, quia iurando voluntatem magis suam declarasse videtur. Ego puto, satis eum pro herede gessisse, si vt heres iurauerit. Proculus idem eoque iure vitimur.

1. Si seruus heres institutus, post iussum domini antequam adiret, alienatus esset: nouum iussum posterioris domini, non iussum prioris exigitur.

63. Libro singulari regularum Pomponij Marcellus notat. Vriofus adquirere sibi commodum hereditatis ex testamento non potest: nisi necessarius patri, aut domino heres existat. per alium autem adquisi- ei potest: veluti per seruum, vel eum, quem in po- testate habet.

64. Iuuenius libro 2. ex posterioribus Labeonis. Seruus duorum heres institutus, & adire iussum, si alterius domini iussum adierit. deinde manumif- sus fuerit: poterit ipse adeundo ex parte dimidia heres esse.

65. Paulus libro 2. ad Sabinum. Et si substitutum haberet idem seruus ita, si he- res non esset, substitutum locum non habet.

66. Ulpianus libro 61. ad Edictum. Si seruus communis vel vni ex dominis, vel plu- ribus, vel omnibus heres extiterit necessarius: nullius eorum hereditate se poterit abstinere.

67. Idem libro 1. Regularum. Seruus communis ab extero heres institutus, si iussum vnius adierit hereditatem, non pro maiore parte interim heredem eum facit, quam pro do- minica. deinde, ceteris sociis non iubentibus, taci- to iure partes ei ad Grescunt.

68. Paulus libro 3. ad legem Iuliam & Papiam. Cvm solus seruus heres institutus sit, sicut licet vno tempore omnium dominorum iussum adire hereditatem, ita & separatis temporibus singulo- rum iussum recte adit. nam, quia sæpius adit, non ex testamento, sed ex iure dominorum venire, vtilita- tis causa, videtur. ne, alterius festinatione, alterius ius lxdatur.

69. Ulpianus libro 60. ad Edictum. Qvamdium institutus admitti potest, substituto locus non est. nec ante succedere potest quam excluso herede instituto. Eueniet igitur, vt necessa- rium sit remedium prætoris & circa denegandas primo actiones, & circa præstituum tempus substituto, quia intra diem primo præstitutum ne- que adire hereditatem potest, neque pro herede gerere. Is autem, qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberante secundus decedat, ipse potest suc- cedere. Ergo expectamus in singulis, vt prius ei deferatur hereditas, tunc deinde, posteaquam dela- ta est, expectamus diem præstitutum: intra quem diem nisi aut adeat, aut pro herede gerat, denega- mus ei actiones.

70. Paulus libro 57. ad Edictum. N plurium heredum gradibus hoc seruandum est, vt, si testamentum proferatur, prius à scriptis in- cepiatur, deinde transitus fiat ad eos, ad quos legi- tima hereditas pertinet: etiam si idem sit, ad quem

vtroque modo pertinet. nam hoc gradatim con- sequitur, vt prius ex testamento delatam, deinde legitimam repudiet. Idem iuris est in bonorum possessione: vt prius scriptis repellat bonorum possessionem, deinde is, qui ab intestato petere potest.

1. Si vero ei, ad quem legitima hereditas potest pertinere, conditio data sit, nihil constituit potest de legitima, antequam dies conditionis transeat. & ideo dicendum est & in eo casu: Si respõdit neu- tram hereditatem ad se velle pertinere: bona defun- cti à creditoribus possidenda sunt.

71. Ulpianus libro 61. ad Edictum. Si seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & heredem eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum liberum, & necessarium heredem. nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resolu- it. & in hoc solium reddit iure postliminiij: vt non iterum seruus eius fiat, cuius erat, antequam cap- taretur: (hoc enim factis impij est) sed vt priusmo domino suam æstimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus, donec pretium soluat. quod libertatis fauore introducum est.

1. Si quis hac lege emptus sit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate heres insti- tutus sit: an ei succurrendum sit, vt se abstinat, vi- deamus. magisque est, vt donec dies non extiterit, possit ei necessarius heres esse, & non possit sese abstinere. sin autem dies præteritus fuerit: tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur: & potest se abstinere secundum exemplum eius, cui si- dei commissaria libertas sub conditione debeba- tur.

2. Si quis dederit nummos domino, vt manu- mittatur: puto, huic omnimodo esse succurren- dum.

3. Prætor ait, Si per eum rem velle factam erit, quod ex ea hereditate amouerit.

4. Si quis suus se dicit retinere hereditate, vt nol- let, aliquid autem ex hereditate amouerit. abstinendi beneficium non habet.

5. Non dixit prætor, Si quid amouerit: sed, Si pri- us rem velle factam erit, quo quid ex ea amouerit: siue ergo ipse amouerit, siue amouendum curauerit: edictum locum habebit.

6. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuertit, aut consumperit.

7. Ait prætor, Quis quid ex amouerit, siue au- tem vna res, siue plures fuerint amotæ: edicto locus est. siue ex ea hereditate sint, siue ad eam heredita- tem pertineant.

8. Amouere non videtur, qui non callido ani- mo nec maligno rem reposuit. Ne is, quidem, qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. Si igitur non animo amouendi, nec vt hereditarij dõ- num det, rem abstulit, sed dum putat non esse here- ditariam, dicendum est, eum amouisse non videri.

9. Hæc verba edicti ad eum pertinent, qui ante quid amouit, deinde tunc amouit: hic, videamus, an edicto locus sit. magisque est, vt putem, ius Sabini sententiam admittendam, scilicet vt furti potius actione creditoribus teneatur. etenim qui semel se abstulit, quemadmodum ex post delicto obligatur?

72. Paulus libro 1. ad Plautium. Si quis heres ita scriptus fuerit, vt intra certum tempus adeat hereditatem, & si non ita adierit, alius ei substitutur, prior autem heres, antequam adiret, decederit. nemo dubitat, quin substitutus vl- timum diem aditionis expectare non solet.

73. Idem libro 7. ad Plautium. Si quis, non quasi heres, sed quasi patroni filius, legens, à libero paterno ali velit: proculdubio hoc extra causam est immiscendi se bonis patris, & ita recte Labeo scribit.

74. Idem libro 12. ad Plautium.

Qui putat se decem dare iussum, cum quinque iussum sit: si decem dederit: fiet heres adeundo. 1. At si quinque putet se iussum dare, cum decem dare iussum est, & dat quinque: non implet condi- tionem: sed ad quid proficit, vt, si adimpleuerit reli- quum, aliorum quinque datione videatur condicio esse impleta. 2. Qui bona fide seruit, si quasi ius- su domini adierit, non obligatur. 3. Similis est huic statuliber, qui iussum ab herede adire hære- ditate, post conditionem libertatis existit, cum hoc ignoraret, adit. 4. De eo, qui heres institutus ab aliquo dubitat, an libertas ei ex testamento domini impigerit, cum nesciat conditionem libertatis extitisse, vel hereditate aditam, an adeundo heres fiat, viden- dum. Iulianus hunc dixerit fieri heredem.

75. Marcellus libro 9. Digestorum.

Ex semisse Titius heres scriptus est. quadrantis bonorum possessione per errorem petit. quæro, an nihil ædum sit, an vero perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nominatus non sit. respondit, ma- gis nihil ædum esse: quædammodum cum ex semisse scriptus heres, ex quadrante per errorem adit heredi- tatem.

76. Iuuenius libro 4. Epistularum.

Si tu ex parte sexta sub conditione institutus fuisset heres, & omittente parte suam Titio, cui sub- stitutus eras, ex substitutione adiret, deinde condicio iure sextantis extitisset: quæro, an adire necesse ha- buerit, ne sextans tuus intereat. respondit: Nihil in- terest, vtum ex substitutione prius adierit, an ex prima institutione: quod ab vtraque causa vna aditio sufficit. sextantis itaque, qui sub conditione datus mihi est, ad me solum pertinet. 1. Et si tu sextantis, ex quo institutus esses heres, omiseris aditio- nem, numquid dubitas, quin ex substitutione adepen- do Titianæ partis, habiturus parte esses? respondit: Non dubito, quin, si per ma institutione adeundo he- res esse possim, in potestate mea sit, quam partem he- reditatis aut amittere velim, aut vindicare.

77. Pomponius libro 8. ad Quin- tum Mucium.

Illud dubitari potest: an si cum testamento heres institutus essem ab eo, qui etiam si intestatus de- cederet, legitima hereditas eius ad me pertineret: an simul vtramque hereditatem repudiare possim. quoniam antequam ex testamento hereditatem repudia- rim, legitima nondum ad me pertinet. verum eodẽ momento intellegor & ex testamento, & legitimam repudiare. sicuti si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: videbor ante repudiare testamentum, & ita legitimam adquisisse.

78. Idem libro 35. ad Quintum Mucium.

Vo fratres fuerant: bona communia habuerant. eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat. frater, qui supererat, nolebat ei heres esse. consulebat, num ob eam res, quod communibus, cum sciret eum mortuum esse, vtilis esset, hereditati se alligasset. respondit, nisi eo consilio vtilis esset, quod vellet se heredem esse, non adstringi. itaq; ea Bere de- bet, ne qua in re plus sua parte dominationem in- terpoterret.

79. Ulpianus libro 2. ad Legem Iuliam & Papiam.

Prætor, quotiens adquiretur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei, cuius quis in potestate est, cõ- sciam adquiret ei, cuius est in potestate est, cõ- sciam aliquo f. habere in persona eius, per quæ adquire- tur, & sic adquiret ei, cui adquiretur.

80. Paulus libro 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

Si solus heres ex pluribus partibus fuero institu- tus, vnam partem omittere non possum. nec inter- est, in quibusdam habeam substitutum, necne.

1. Idem puto, etiam si aliis mixtus heredi- bus, ex pluribus partibus heres institutus sim. quod & hic adeundo vnam portionem, omnem adulo, si ta- me delatae sint. 2. Item si seruus meus ex parte heres institutus sit pure, ex parte sub conditione, da- to. scilicet cohæredet, & iussum meo adierit, deinde eo manumisso, condicio alterius portionis extiterit: ve- rius est, non mihi esse adquisitam illam portionem, sed ipsum comitari. omnia enim paria permanere de- bēt in id tẽpus, quo alterius portionis condicio ex- terit, vt acquiratur ei, cui prior portio adquisita est.

3. Ego quidem puto, & si adhuc in pote-estate sit, iterum adeundum esse, si condicio extiterit. & illud, quod dicimus, semel adeundum, in eiusdem persona locum habet: non cum per alium adquiren- da est hereditas.

81. Ulpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

Totiens videtur heres institutus etiam in causa substitutionis adire, quoties adquirere sibi pos- sit. nam si mortuus esset, ad heredem non transferretur substitutionem.

82. Terentius Clemens libro 17. ad legem Iuliam & Papiam.

Si seruus eius, qui capere non potest, heres insti- tuitur, & antequam iussum domini adeat heredita- tem, manumissus, alienatusve sit, & nihil in fraudẽ eius factum esse: ipse admittitur ad hereditatem. sed & si partem capere possit dominus eius: eadẽ die facta sunt de parte, quam ille capere non potest. nihil enim in- terest, de vniuerso quærat, quod capere non possit, an de portione.

83. Ulpianus libro 18. ad Legem Iuliam & Papiam.

Si totam an partem, ex qua quis heres institutus est, Staciæ rogatus sit restituere: apparer, nihil ei debe- re adretere: quia rem non videtur habere.

84. Papianus libro 16. Quæstionum.

Ventre præterito, si filius, qui fuit emancipatus, aut exter, heres institutus sit: quamdiu rumpi testamẽtum potest, non defertur ex testamento heredi- tas. sed si vacua ventre mulier fuit, & incerto eo, si- lius in familia retentus, vita decessit: heres fuisse in- tellegitur. emancipatus, aut exter, non aliter possunt hereditatem quærere, quam si non esse prægnatem sciant. ergo si ventre pleno sit mulier, nõne iniquum erit, interea defundum filium heredi suo relinque- re nihil? & ideo, decreto, filio succurrendum est. quia, siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri heres futurus est. eadẽq; ratio facit, vt emancipato quoq; subueniri debeat, qui alterutro casu rem omnimodo habiturus est.

85. Idem libro 30. Quæstionum.

Si meus causa adeat aliquis hereditatem: fiet, vt, quia inuitus heres existat, detur abstinendi facul- tas.

86. Idem libro 7. Responsorum.

Pannonius Auitus, cum in Cilicia procuraret, hæ- res institutus, ante vita decesserat, quam heredem se institutum cognosceret. quia bonorum possessionem, quæ procurator eius petierat, heredes Auiti ratum habere non poterant: ex persona defuncti restitu- tionem in integrum implorabant. quæ Aristo iuri nõ cõpetit, quia intra diem aditionis Auitus obiisset. Dinũ tamẽ Pluim contra constituisse Mæcianus libro quæ- stionum refert in eo, qui legationis causa Romæ e- rat. & filium, qui matris delatam possessionem absens amiserat, sine respectu eius distinctionis restitu- tionem (locum) habere. quod & hic humanitatis gratia optinẽdum est. 1. Rei perduellionis hereditate,

suspensa cognitione, filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, potest querere. 1 Pro hærede gestiss: filium placet, qui moriens, comperto matrem suam intestatò vita decessisse, codicillis petit ab hærede suo, ut matrem bonorum seruum manumitteret, ac sibi parentibusque suis in possessionem matris monumentum extrueret.

87. Idem libro 10. Responsorum. Vm bonis patris se miscere conuenit, qui, remoto similitudo vinculo, pro hærede gerere videtur. & ideo filius, qui tamquam ex bonis matris, cuius hæreditatem suscipit, agrum ad hæreditatem patris pertinentem, ut matrem, ignorans possedit, abstinendi consilium, nec in bonis patris tenuit, amississe non videtur. 1 Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis esse liberandos, confusas actiones restitui oportet.

88. Paulus libro 1. Quæstionum. Erit pro hærede, qui animo agnoscit successione, licet nihil attingat hæreditarium. vnde & si domum pignori datam, sicut hæreditariam, retinuit: cuius possessio qualisqualis fuit in hæreditate, pro hærede gerere videtur. idemque est, & si alienam rem ut hæreditariam possideret.

89. Scauola libro 13. Quæstionum.

Si pupillus se hæreditate abstineat: succurrendum est & fideiussores ab eo datis, si ex hæreditario contractu, conuenirentur.

90. Paulus libro 12. Responsorum respondit

Per curatorem hæreditatem acquiri non posse. 1 Idem respondit, si iussu sui nepos patris, qui de castrensi peculo testamentum fecit, hæreditatem adisset, adquisisse ei ea, de quibus pater testari potest: quia castrensis esse mutatione personæ desinit.

91. Idem libro 15. Responsorum respondit. Si quis, qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam personam emptoris bona patris mercatus probatur: perinde eum conueniri oportere à creditoribus, atque si bonis paternis se immiscuisset.

92. Idem libro 17. Responsorum. Illiusfamilias duxit uxorem, ea, filiis sublati, intestata decessit. filij iussu patris, non aui, adierunt hæreditatem, quæ, an auo adquisita sit hæreditas. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, nihil ad eum esse.

93. Idem libro 3. Sententiarum.

Pater quotiens filio mandat adire: certus esse debet, an pro parte, an ex asse: & an ex institutione, an ex substitutione: & an testamento, an ab intestato filius suus hæres existat. 1 Mutus pater vel dominus, filio vel seruo hæredibus instituit, magis est, ut, si intellectu non careat, nutu iubere possit adire hæreditatem, ut ei iure eius commodum queri possit, quod facile explicari possit sceleria literarum. 2 Mutus seruus, iussu domini pro hærede gerendo, obligat dominum hæreditati.

94. Hermogenianus libro 3. Iuris Epitomarum.

Qui superstitius bona repudiat, post mortem eius adire hæreditatem, item bonorum possessionem petere non prohibetur.

95. Paulus libro 4. Sententiarum.

Recursari hæreditas non tantum verbis, sed etiam Rare potest, & alio quouis iudicio voluntatis.

96. Hermogenianus libro 3. Iuris Epitomarum.

Qui pupillum falsò existimans, cum esset puer, pro hærede gessit: quo minus hæres existat, nihil error talis ei nocebit.

97. Paulus libro 3. Decretorum. Cædulus Clodianus, factò prius testamento, postea eundem hæredem in alio testamento inuoluntate factò instituerat. scriptus hæres, cum posterior putaret valere, ex eo hæreditatem adire voluit. se postea hoc inutile repertum est. Papianus putabat, repudiasset eum ex priore hæreditate, ex posteriore autem non posse adire. dicebam, non repudiare eum, qui putaret posterioris valere, pronuntiauit, Clodianum intestatum decessisse.

98. Scauola libro 26. Digestorum. Væ neptis suæ nomine, quam ex Seia habebat, Sempronio tor dotis nomine sponderat, & pro vsuris, in exhibitionem, certam summam præstabat: decessit, relicta Seia filia, & aliis hæredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit, condemnatusque: pro portionibus hæreditariis singuli hæredes, inter quos & Seia, Sempronio cauerunt, summam, qua quisque condemnatus erat, vsuris idem, quæ ad exhibitionem à testatrice præstabantur. postea, excepta Seia filia, ceteri hæredes abstinerunt hæreditate beneficio principis: & tota hæreditas ad Seiam pertinere cepit. quæ, an in Seiam, quæ sola hæres remansit, & omnia ut sola hæres egerat, pro eorum quoque portionibus, qui beneficio principali hæreditate abstinerunt, vtilis actio dari debet. respondit, pro parte eorum, qui se abstinuerunt, actiones solere decerni in eam, quæ adisset, & maluisse integra hæreditaria onera subire.

99. Pomponius libro 1. Senatusconsultorum. Risto in decretis Fromianis ita refert, cum duæ filie patri necessariz hæredes existissent, altera se paternam abstinerat hæreditate, altera bona paternam vindicaret, totumque onus suscipere parata erat: Sanctum Casium prætorum, causa cognita, actiones hæreditarias vtilis daturum, redè pollicitum ei, quæ ad hæreditatem patris accederat, denegaturumque ei, quæ se abstinerat.

TESTAMENTA QVEM admodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.

TIT. III.

Gaius libro 17. ad Edictum Provinciale.

Omibus, quicumque desiderant tabulas testamenti inspiciere, vel etiam describere, despiciendi describendi que potestatem facturum se prætor pollicetur. Quod vel suo vel alieno nomine desideranti tribuere eum manifestum est. 1 Ratio autem huius edicti manifesta est. neque enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his controversiis, quæ ex testamento proficerentur, aliter potest, quàm inspectis cognitisque verbis testantur. 2 Si quis neget sigillum suum agnoscere, non ideo quid minus aperiantur tabulæ, sed aliis suspicte sunt.

2. Ulpianus libro 50. ad Edictum. Tabularum testamenti instrumentum non est vnius hominis, hoc est hæredis: sed vniuersorum, quibus quid illic adscriptum est quin potius publicum est instrumentum. 1 Testamentum autem propriè illud dicitur, quod iure perfectum est. sed abusuè testamentum ea quoque appellamus, quæ falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. itemque inperfecta solemnis testamentum dicere. 2 Ad causam autè testamenti pertinere videtur id, quodcumque quasi ad testamentum factum sit, in quacumque materia fuerit scriptum, quod continet supremam voluntatem, & tam principales, quàm secundæ tabulæ edicto continentur. 3 Si plura sint testamenta, quæ quis exhiberi desideret: vniuersorum ei facultas faciendæ est. 4 Si dubitetur vtrum viuas, an decesserit is, cuius quis, quod ad causam testamenti pertinet, inspici describique postulat: dicendum est, prætorum causa deferribusque postulat: dicendum est, prætorum causa cognita statuerè id debere, ut, si liquerit, eum vivere,

Ulpianus libro 50. ad Edictum.

vere, non permittat inspici tabulas. & ut ipsam scripturam quis inspiciat, & sigilla, & quid aliud ex tabulis velit spectare.

5 Inspectio tabularum etiam lectionem earum indicat. 6 Diem autem & consulem tabularum non patitur prætor describi vel inspici. idcirco, ne quid falsi fiat. namque etiam inspectio materiam falso fabricando instruere potest. 7 Vtrum autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi iubet: an desideranti tempus dabit ad exhibitionem: & magis est, ut dari debeat, secundum locorum angustias, seu prolixitates. 8 Si quis non negans apud se tabulas esse, non patitur inspici & describi, omnimodo ad hoc compellitur. si tamen neget, penes se tabulas esse: dicendum est, ad interdictum remitti, quod est de tabulis exhibendis.

3. Gaius libro 17. ad Edictum Provinciale.

Ipsi tamen heredi vindicatio tabularum, sicut ceterarum hereditariarum rerum competit. & ob id ad exhibendum quoque agere potest.

4. Ulpianus libro 50. ad Edictum. Vm ab initio aperitæ sint tabulæ: prætoris officium est, ut cogat signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere.

5. Paulus libro 3. ad Plantium. VEl negare se signasse, publicè enim expedit, supremam hominum iudicia exitum habere.

6. Ulpianus libro 50. ad Edictum. Ed si maior pars signatorum fuerit inuenta: poterit, ipsi interuenientibus, resignari testamentum, & recitari.

7. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale. Ed si quis ex signatoribus abierit: mitti debent tabulæ testamenti, ubi ipse sit, ut agnoscat, nam reuocari eum agnoscendi causa onerosum est. quippe sæpe cum magna captione à rebus nostris reuocatur. & si iniquum, damnosum cuique esse officium sumi nec ad rem pertinet, vnius abstinere omnes, & si forte, omnibus absentibus, causa aliqua aperire tabulas vigeat: de Ver. pro. consul curare, ut interuenientibus is optimæ opinionis viris aperiantur, & post descriptum & recognitum factum, ab hisdem, quibus interuenientibus aperit, obsignentur. tunc deinde committantur, ubi ipsi signatores sint, ad inspicienda sigilla sua.

8. Ulpianus libro 50. ad Edictum. Vpillares tabulæ, etiam si non fuerit superscriptum, ne aperirentur, autanen, si scorsim eas signatas testator reliquerit, prætor eas aperiri, nisi causa cognita, non patitur.

9. Paulus libro 45. ad Edictum. Si mulier ventris nomine in possessione sit: aperitæ sunt secundæ tabulæ, ut sciatur, cui demandata sit curatio.

10. Ulpianus libro 17. ad legem Iuliam & Papiam. Si in duobus exemplariis scriptum sit testamentum: alterutro patefacto, ærte tabulæ sunt.

11. Si sui natura tabulæ patefactæ sunt: aperitū vide si testamentum, non dubitatur. non enim queremus, à quo aperiantur. 2 Si tabulæ non cõparant, vel exulsi sunt: futurum est, ut subuenire legatariis cõbeat. Idem est, si suppressæ, vel occultæ sint.

12. Gaius libro 11. ad legem Iuliam & Papiam. Sicut codicilli pars intelleguntur testamenti: ita secundæ tabulæ principalium tabularum partem optinere videntur.

13. Ulpianus libro 17. ad Iuliam & Papiam. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

14. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

15. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

16. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

17. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

18. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

19. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

20. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

21. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

22. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

23. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

24. Si quis fecerit testamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum, quod si authenticum patefactum: est totum apertum.

Prætor voluntates defunctorum tuetur, & eorum calliditati occurrit, qui omiſſa causa testamenti, ab intestato hereditatem partemve eius possident ad hoc, ut eos circumueniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si non ab intestato possideretur hereditas, & in eos actionem pollicetur.

1 Et parui refert, vtrum quis per semetipsum, an per alium acquirere potuit hereditatem, nam, quomodocumque potuit, si non adquisit hereditatem, in ea causa est, ut incidat in edictum prætoris.

2 Prætermittere autem causam testamenti videtur, qui cum posset iubere, noluit id facere.

3 Quid ergo, si seruus eius, cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? sed compellendus est seruus hoc facere. ideoque dominus ab intestato veniens incidit in edictum. 4 Si autem nec certioratus est dominus à seruo, & postea ipse ab intestato possedit hereditatem: non debet incidere in edictum: nisi si fingit ignorantiam. 5 Si proponatur idè & institutus & substitutus, & prætermiserit institutionem: an incidat in edictum, queritur. & non potest incidere, quasi testator hanc ei dederit facultatem, qui eum substituit. 6 Prætermittere est causam testamenti, si quis repudiarit hereditatem.

7 Qui sunt in potestate, statim heredes sunt ex testamento. nec, quod se abstinere possunt, quicquam faciunt. quod si postea miscuerunt, ex testamento videntur heredes. nisi si abstinerint quidem se testamentum: verum ab intestato perierint bonorum possessionem. hic enim incident in edictum.

8 Qui sub condicione institutus heres potuit parere condicione, nec paruit, eum condicio talis sit, ut in arbitrio sit heredis instituit, deinde ab intestato possideat hereditatem: debet edicto teneri, quia eiusmodi condicio pro pura debet haberi.

9 Non querimus, qui prætermiſſa causa testamenti ab intestato hereditatem possideant, vtrum iure legitimo possideant, an non, nam, quoquo iure possideant hereditatem, vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt. vtrique si non ex alia causa possideant. Vtputa si quis omiſſit quidem hereditatem, sed ex causa fideicommissi possidet, missus in possessionem fideicommissorij seruandorum causa. Vel si proponas eum crediti seruandi causa venisse in possessionem, nam nec ex hac causa legatariis respondere cogetur. Totiens igitur edictum prætoris locum habebit, quotiens aut quasi heres legitimus possidet, aut quia bonorum possessionem accipit ab intestato, aut si forte quasi prædo possideat hereditatem, fingens sibi aliquid titulum ab intestato possessionis. quocumque enim modo hereditatem lucri facturus quis sit, legata præstabit.

10 Sanè interueniente cautione, *Nulla hereditate legata reddi*: est non possideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit, quo minus possideat: eueniet, ut perinde teneatur, atque si hereditatem adidisset.

11 Dolo autem malo fecisse videtur, quo minus possideat, qui ad alium tranſtulit possessionem per fraudem, ut legatarij, ceterique, qui quid in testamento acceperunt, careant his, quæ sibi relicta sunt.

12 Sanè quæstionis fuit, vtrum is demum dolo malo facere videatur, quo minus possideat, qui per dolum eam possessionem dimittat, quam aliquando habuit, an vero is quoque, qui hoc ipsum malitiosè fecit, ne ab initio possidere inciperet. Labeo sibi videri ait, non minus delinquere eum, qui non incipiat possidere, quam eum, qui desinat. quæ sententia optinet. 13 Si quis per fraudè omiſerit hereditatem, ut ad legitimum perueniat: legatorum petitione tenebitur.

QUIS OMISSA CAUSA testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.

2. Idem libro 7. ad Sabinum.

Incet pro herede gerere non videatur, qui pretio in eum actionem, exemplo eius, qui omiffa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, Diuus Hadrianus rescriptit. prouide legatariis, & fideicommissariis tenebitur. 1. Sed verum ab eo erit incipiendum, & sic ad heredem veniendum: an conuertemus ordinem: mihi videtur humanior esse hęc sententia, vt possessor hereditatis prior excutatur: maxime si lucratiuam habet possessionem.

3. Pomponius libro 3. ad Sabinum.

Si pecuniam à substituto accepit, vt prętermitteres, si que adierit, an danda sit legatariis actio, dubitari potest. & puto, si ipse quoque prętermisit, & quod lege ad se rediret, possidebit hereditatem, in vtrumque vestrum dandam, vt ei tamen, cui ab vtroque legatum sit, in alterutrum detur actio.

4. Ulpianus libro 50. ad Edictum.

Si quis pecuniam non accepit, simpliciter autem omisit causam testamenti, dum vult pręstitum ei, qui substitutus est, vel legitimo: numquid locus non sit editio? plane indignandum est, circumuentam voluntatem defuncti. & ideo si liquidò constiterit, in necem legatariorum hoc factum: quamuis non pecunia accepta, sed nimia gratia collata: dicendum erit, locum esse vtili actioni aduersus eum, qui possidet hereditatem. 1. Et recte dicitur: vbi cumque quis, dum vult pręstitum ei, qui se repudiante venturus est, non repudiatur, nisi pręstitum vellet, & maxime si ob euerenda iudicia id fecerit, dicendum est, aduersus possessorem competere actionem, sic tamen: vbi quidem pecunia accepta repudiatur, ibi dicimus, eum, qui omisit conueniendum: vbi verò gratis, in fraudem tamen eorum, quibus quid relictum est, possessorem debere conueniri vtili actione.

2. Quamquam de heredibus institutis videatur prętor loqui, attamen etiam ad alios hęc res serpet. vt: si sit legatarius, à quo fideicommissum relictum est, & hic id egisset, vt omittatur hereditas, doloque id fecit: conueniri debet. 3. Si quis vendiderit hereditatem: vti que possidere videtur: non dolo fecisse, quo minus possideat.

5. Marcellus libro 12. Digestorum.

Excusatus videtur patronus, qui institutionem prętermisit, cum aliter esset à libero scriptus heres, quam eum institui oportet. nam & si seruus eius ex asse institutus fuerit, & per quemcumque casum non potuerit iussu domini adire hereditatem: impure prętermittet ex testamento hereditatem.

6. Ulpianus libro 50. ad Edictum.

Quia autem is, qui ab intestato possidet hereditatem, conueniri potest, si omittit causam testamenti: quæ situm est, si quasi ex voluntate testatoris videatur omisisse, an cogatur pręstare. Vt puta, fratrem suum scripsit heredem: & codicillos fecit ab intestato: petique à fratre, vt, si legitima hereditas ad eum pertinuerit, fidei commissa pręstaret quibusdam. si igitur, omiffa causa testamenti, ab intestato possideat hereditatem: videndum est, an legatariis cogatur respondere. & Iulianus libro trigentesimo primo digestorum scribit, cogendum primum legata pręstare, mox dimissis legatis, si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi pręstare. ceterum, si legata adsument dodrantem, tunc nihil fideicommissariis pręstandum. habere enim integrum quadrante, legitimum heredem oportet. Ordo igitur à Iuliano adhibetur: vt prius legata pręstentur: deinde ex superfluo fideicommissa: dummodo quadrans non tangatur. Ego puto Iuliani sententiam ita accipiendam: vt, si o-

missa causa testamenti, ab intestato possideat hereditatem, cogatur omnimodo legata pręstare, nec enim vti que omittit ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ab intestato.

1. Planè si non in actum id ei permisit: dicemus, non eum incidere in edictum, quia vtilis est facultate ea, quam ei testator concessit, quod si non ei concessit specialiter testator omittit: is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit.

2. Quid deinde dicemus, si isdem & ex testamento legata, & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & pręterea aliis fideicommissa: an ordinem illum debeamus facere, quem Iulianus monstrauit: an verò contribuemus omnes fideicommissarios, quasi æquales? & magis est, vt ita distinguamus: multum interest, vtrum incidit in edictum heres an non. nam si incidit: pręferendi erunt hi, quibus testamentum relicta fuerunt: quædam, si verò non incidit: quia hęc sunt testatoris voluntas, vt daret ei sententiam, & ab intestato succedendi, vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea, quæ supra scripta sunt, non ostendit edictum: dicendum est, contribuere fideicommissa debere, quasi æquata.

3. Non simpliciter autem prętor pollicetur esse daturum actionem: sed causa cognita. nam siue inuenierit testatorem huius rei auctorem esse, ipsamque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa omittendi inuenierit: vti que non dabit actionem in eum legatorum.

4. Item si inuenierit bona ad alium pertinere, non dabit actionem, si verò nulla suspicio collusionis religionem prętoris intruxerit.

5. Si autem is, cui auferri hereditas possit, aliquid possideat de hereditate, & possidere deserit sine dolo malo, magis est, vt desinat conueniri.

6. Quod ergo tempus spectauimus, possideat, necne? licet conuictus tempus spectari debet.

7. Certè si vacantia bona quis possiderit, & quadriennium pręterierit, indubitate conueniri poterit ex hac parte editi. quia & omisit causam testamenti, & quia ab intestato possedit. & quidem sic, vt prescriptione quadriennij tunc sit.

8. Si patronus ex debita sibi portione heres scriptus, dato sibi coherede, ex alia parte omiserit institutionem, quia debita pars eius erat exhausta, omiserit & coheres, deinde possideat patronus ab intestato legitimam hereditatem totam: dandam in eum legatorum actionem, Celsus libro sexto. Iecimo digestorum dicit, quæ in Titium competeret, sufficeretque patrono, quod integram debitam ibi portionem habeat. hęc autem ita sunt, si coheres collusit eum patrono, aliter enim non esse patronum cogendum legata pręstare. neque enim interdum est, vt quis omittat hereditatem, si sine fraude id fiat.

9. Hoc edictum etiam ad contra tabulas bonorum possessionem pertinere, magis dicendum est, si licet vt qui, accipiendo contra tabulas bonorum possessionem, liberis parentibusque legata pręstaret: si omiserit eam bonorum possessionem, & ab intestato possideat hereditatem: cogatur ea pręstare, quæ pręstaret, si contra tabulas bonorum possessionem accepit.

10. Si libertas sub conditione fuerit data, si decem dederit, & omiffa causa testamenti fuerit: non aliter libertas competet, quam si conditioni paritum sit.

7. Marcellus libro 12. Digestorum.

Quidam Titium & Mæulum instituit heredes, & centum Titio legauit, vterque, omisso testamento legitimam adit hereditatem. non probe legatorum actionem Titius postulat. Idem si vti que legasset.

8. Ulpianus libro 50. ad Edictum.

si quis

Si quis sub conditione dandorum decem, vel qua alia, quæ in dando, vel in faciendo fuit, heres institutus, omiffa causa testamenti, ab intestato possideat hereditatem: videndum est, an hęc, in cuius persona condicio collata est, subueniri debeat, & magis est, ne subueniatur, neque enim legatarius est.

9. Paulus libro 45. ad Edictum.

Ed & si adhuc parendi conditioni tempus habeat: hac parte editi non tenetur.

10. Ulpianus libro 50. ad Edictum.

Si non solus, sed cum alio possidet hereditatem is qui omisit causam testamenti: restissime Iulianus ait, quod & Marcellus probat, dandam in ipsum quoque legatorum actionem vtilem. nec enim aspernari debeat, obesse sibi factum heredis scripti, cui etiam profuerit, hoc autem ita est, nisi si pecuniam accepit is, qui omisit causam testamenti, tunc enim in solidum tenebitur.

1. Cum substitutus ab institutis legata fuissent relicta: tam institutus, quam substitutus, omiffa causa testamenti, possideant ab intestato hereditatem: Diuus Pius rescriptit, neque improbe, neque impudenter institutus legata reculari substitutus data, recte enim refulant in se dari legatorum, fideiue commissorum petitionem substituto: cui liberum fuit adueni hereditatem, non fideicommissum petere, sed vniuersa bona optinere.

2. Si duo sint heredes, institutus, & substitutus: & ambo, omiffa causa testamenti, ab intestato possideant hereditatem: quæstio est, an ambo cogatur legata pręstare: & vtrum vniuersique ea legata, quæ se relicta sunt, an vero ambo vtraque legata cogantur pręstare. Ego puto, in solidum aduersus singulos legatorum petitionem dandam. Sed vtrum eorum, quæ se legata sunt: an verò etiam eorum, quæ ab altero herede, videamus. Et alias proponamus, institutum solum possidere hereditatem, eorum legatorum, quæ sunt se relicta, an etiam eorum, quæ sunt à substituto relicta, actionem patitur: dicendum est, ita demum etiam eorum, si dolo substituti peruenit ad institutum hereditas sine pecunia. nam si pecuniam accepit substitutus, ipse erit conueniendus. Item si solus substitutus possiderit: si quidem pecunia accepta, institutus omittit: dicemus institutum suis legatariis respondere debere, substitutum iuris, si autem sine pecunia, aduersus substitutum dabimus actionem. Nunc cum ambo possideant: melius dicitur, singulos iuris legatariis respondere debere.

11. Iulianus libro 7. Epistularum.

Si ab instituto & substituto eadem res mihi legata sit: & omiffa causa testamenti, hereditatem possideant lege: etiam si ab vtroque herede solidum mihi debeat: tamen ab vno legatum consecutus, ab altero petere non potero, eligere itaque rem potero.

12. Ulpianus libro 50. ad Edictum.

De libertatibus quoque in hoc casu quæ situm est: an competat tam hęc, quæ ab instituto: quam hęc, quæ à substituto date sunt, & magis est, vt competat, tam direxerit, quam fideicommissaria.

1. Heredem eius, qui, omiffa causa testamenti: ab intestato possidet hereditatem, in solidum legatorum actione teneri constat. magis est enim, rei persecutionem, quam penam continere, & ideo & perpetuam esse, hoc autem ita est, nisi propter dolum defuncti conueniatur heres. tunc enim in id, quod ad eum peruenit, conuenietur.

13. Gaius libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Et si non totam aliquam hereditatem partemve eius, ex qua heres institutus est, ab intestato possideat, sed vel minimam portionem, vel etiam quam aliquam rem: tenetur hoc edico.

14. Idem libro 2. de testamentis ad Edictum prętoris Vrbani.

Quamuis non proprie pars hereditatis in vna re intelligatur.

5. Idem libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Nec id iniquum est, cum, ex suo quisque vitio hoc incommodo adiciatur.

16. Idem libro 2. de testamentis ad Edictum prętoris Vrbani.

Vm enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui vnam aliquam rem hereditario nomine possideat: dubitari non oportet, quin verum sit, quod diximus.

17. Idem libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Si quis, omiffa causa testamenti, omnino eam hereditatem non possideat: excluditur legatariis, nam liberum cuique esse debet, etiam lucrosam hereditatem omittit, licet eo modo legata libertatibusque intercedunt. sed in fideicommissariis hereditatibus id prorsum est, vt, si scriptus heres non licet adire hereditatem, iussu prętoris adeat, & restituat, quod beneficium his, quibus singulæ res per fideicommissum relicte sunt, non magis tributum est, quam legatariis.

18. Idem libro 2. de testamentis ad Edictum prętoris Vrbani.

Si duo heredes instituti ambo, omiffa causa testamenti, ab intestato possideant hereditatem: tunc quia vterque prętorio iure perinde habetur, atque si ex testamento hereditatem adisset, pro partibus in singulos competit actio. 1. Admonendi sumus, huic, in quem ex hac parte editi legatorum actio datur, beneficium legis Balcdiz concedendum.

19. Idem libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Pręterea patrono quoque, qui ex asse heres institutus est, si ab intestato possiderit hereditatem, conuodum partis debetur, quod habiturus foret, si ex testamento adisset hereditatem, saluum ei debet esse.

20. Ulpianus libro 4. Disputationum.

Si eadem res diuersis personis ab instituto & substituto fuerit relicta: non vterque, sed qui ab instituto accepit, solus vindicabit.

21. Iulianus libro 27. Digestorum.

Si filius meus à matre sua heres, scriptus fuerit, & ego, testamenti causa omiffa, bonorum possessionem eiusdem filij nomine petero: actio legatorum in me dari debebit: non secus ac si ipse heres scriptus, omiffa causa testamenti, bonorum possessionem ab intestato accepisset.

22. Idem libro 31. Digestorum.

Si in testamento ita scriptum fuerit, Titius heres esto, si Titius heres erit, Mæuius heres esto, & Titius omiffa causa testamenti hereditatem legitimam possiderit: Mæuius aduersus eum petitione hereditatis dari non debet pro parte, quam habiturus esset, si testamenti causa omiffa non fuisset. Cum enim omiffa testamento hereditas possidetur: legatorum quidem & libertatum ratio habenda est. quia aliter, quam ab herede, dari non potuerunt. hereditatis verò, quæ ita data est, rationem habere prętor non debet. sua enim culpa testator sub hac conditione hereditatis partem dedit, quam potuit pure dare.

1. Quare est ita scriptum fuisset, Titius heres esto, quæque mihi ex supra scriptis heres erit, Stichus liber heresque esto: & Titius, omiffa testamento, hereditatem possideat: libertatem prętor Stichus tueri non debet: nec hereditatis petitionem ei dare.

2. Si quis hoc modo testamentum scripserit, Titius heres esto, si Titius heres non erit, Mæuius heres esto, quæque mihi ex supra scriptis heres erit, Mæuius, si mihi heres non erit, centum dato. deinde Titius omiffa testamento, legitimam hereditatem possideat: an Mæuius, cuius in potestate fuit, vt ex substitutione aduocando tota hereditate haberet, legatorum actio dari debeat, quæ situr, & placet, dari, quia nihil prohibet, Mæuius iustā causā habuisse, propter quā nullas

negotii hereditariis implicari.
 23. *Ulpianus* libro 46. ad Edictum.
S heredes instituti, praterito fratre emancipato, qui contra tabulas accipere possessionem potuit, ut intestati patris possessionem acceperint: legata omnibus praeferuntur. nec filia dotem suam fratri conferet: cum ut scripta videatur hereditatem habere.

24. *Paulus* libro 60. ad Edictum.
S i dolo tutoris omiserit pupillum causam testamenti, & legitimam hereditatem possideat: danda est legatorum actio in pupillum. sed eatenus, quatenus hereditas ei adquisita est. quid enim, si cum alio possideat hereditatem?

1. *Sed hoc & in eo, qui pubes est, plerique putant obseruandum: ut pro qua parte possideat, teneatur. quamuis prator perinde in eum det actionem, atque si adisset hereditatem.*

25. *Ulpianus* libro 16. Digestorum.
C vi seruus ipsius substitutus est, seruus suum adire iussit si idcirco fecit, ne legata praestaret: utraque praestabit: & qua heres est: & qua, omnia causa testamenti, possidet ex substitutione hereditatem: salua Falcidia ei seruata.

26. *Papianus* libro 16. Quaestionum.
Iulianus scribit, patrem, qui filiam si vi substitutam iussit adire hereditatem, legata, quae ab ipso data sunt, ex sententia edicti praestaturum: quoniam filia patri substituitur in casu, non ut arbitrium eligendi relinquatur. sed si varia legata supra dodrantem data sint: eorum prius rationem habendam, quae a filia relicta sunt. non enim caret dolo pater, qui honore proprio omisso, propter compendium alienam institutionem maluit.

1. *Denique si filius pater substitutus adit hereditatem, nihil eum dolo facere Iulianus existimat. quia nemo filium patrem contra votum parentium substituit: sed ut arbitrium eligendi relinquat.*

27. *Idem* libro 6. Responsorum.
Mater secundis tabulis impuberi filio substituta locum edicto facit, si omnino testamento legitimum hereditatem filii possideat. Idem iuris erit, & si filio heres data sit, & substituta.

1. *In sententiam edicti, propter legatorum causam, frater incidisse non videbatur, qui filium suum substitutum impuberi testamento fratris non emancipauit: sed ab intestato per eum bona possidere cepit.* 2. *In eum, qui testamento scriptus heres non fuit, si fraudis consilio eum heredibus scriptis participato, legitimam hereditatem solus possideat: actio legatorum ex sententia praetoris dabitur.*

28. *Maxianus* libro 4. Fideicommissorum.

S i seruus heredem institutum dominus, qui ipse rogatus fuerat fideicommissum praestare, prius quam adire iuberet, vendiderit: praestare id debet: cum, per pretium filii hereditatis quoque estimationem consequatur.

1. *Institutus heres & rogatus restituere hereditatem: si omnia causa testamenti, legitimam hereditatem possideat: non dubie ut legata, ceteraque fideicommissa, ita hereditatem quoque restituere compellendus est. Libertas quoque tam directas, quam fideicommissarias. sed si alienos seruos rogatus sit manmittere, utique redimere eos debet. eam autem decessionem patietur is, cui restituta fuerit hereditas, quam is, qui ei restituerit, passurus fuit.*

29. *Ulpianus* libro 5. Fideicommissorum.
Q ui omnia causa testamenti, ab intestato possidet hereditatem: seruos ad libertatem perducere debet. ne eis factum nocet eius, qui ex testamento adire noluit. sic tamen, ut habeat libertos.

30. *Hermogenianus* libro 3. Iuris Epitomarum.
Q ui omnia causa testamenti, pro emptore, vel pro dote, vel pro donato, siue alio quolibet ti-

tulo, exceptis pro herede, & pro possessore possideat hereditatem: a legatariis: & fideicommissariis non conuenitur.

DE SENATVSCONSULTO, SILANIANO, & CLAUDIANO: quorum testamentaria ne apperiantur.

TIT. V.

Ulpianus libro 50. ad Edictum.

Cum aliter nulla domus tua esse possit: nisi periculo capitis sui: custodiam dominis tam ab domesticis, quam ab extraneis, praestare seruis cogantur: ideo senatusconsultum introductum sunt de publica quaestione a familia necatorum habenda.

1. *Domini appellatione continetur, qui habet proprietatem, eius usufructus alienus sit.*

2. *Qui seruum bona fide possedit, domini appellatione non continetur. nec qui usufructum solum habuit.* 3. *Seruus pignori datus, quod atinet ad debitorem necem, per omnia perinde habetur, atque si pignori datus non esset.*

4. *Serui appellatione etiam hi continentur, qui sub conditione legati sunt. nam medio tempore heredis sunt ne, quod condicio existens est: ut desinat esse heredis: facit, ne videatur interitum eius esse. Idemque erit dicendum in statulibero.* 5. *Sed in eo, qui fideicommissa libertas pure debetur, exat rescriptum Diui Pij ad tubentium Sabinum: quo ostenditur, non esse sententiam ad tormenta eius, cui fideicommissa libertas debetur. & magis eiusne punitur ob hoc, quod sub eodem testamento, nisi particeps sceleris fuerit.*

6. *Domini appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum est.*

7. *Domini appellatione & filiusfamilias, ceterique liberi, qui in potestate sunt, continentur. senatusconsultum enim Silianianum non solum ad patresfamilias, verum ad liberos quoque pertinet:*

8. *Quid deinde dicemus, si liberi non sunt in potestate? Marcellus libro duodecimo digestorum dubitat ego puto plenius accipiendum, ut etiam ad eos liberos pertineat: qui in potestate non sunt.*

9. *In eo, qui est in adoptionem datus, non putamus locum habere senatusconsultum: quamuis in adoptato locum habeat.*

10. *Sed nec in alumnio occiso locus est senatusconsulto.* 11. *De matris seruis, filio filiae occisis, quaestio non habebitur.*

12. *Si pater ab hostibus captus sit: quaestio de seruis habendam, & supplicium, filio occiso eleganter Scacuola ait. quod etiam post mortem patris probat, si antequam ei suus heres exisset, occisus fuerit.* 13. *Idem Scacuola ait, constantius defendendum, herede instituto filio, de his quaestio habendam & supplicium, qui pure legati vel manumissi sunt, ante aditam hereditatem filio occiso: quamuis enim si uiueret, herede eo existente, ipsius non essent futuri: attamen ubi decellit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit.* 14. *Si pater necatus sit, an de seruis filij quaestio habeatur, si forte caitreni pectulo seruos habuit: & magis est, quaestio de seruis filij habendam, suppliciumque sumendum, si et non sit in potestate filius.* 15. *Si vir aut vxor occisi esse proponatur, de seruis eorum quaestio habetur. quamquam neque viri serui proprie vxoris dicantur, neque vxoris proprie viri. sed quia commixta familia est, & vna domus est: ita vindicandum, atque in propriis seruis, senatus censuit.*

16. *Sed neque vxore occisa, neque marito, de seruis foeci quaestio habendam, senatus censuit. Marcellus autem libro duodecimo digestorum etiam in foeci seruis idem, quod in mariti, recte dicit.* 17. *Occisori appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut eque sunt inter-*

fecti: ut puta fugulatum, strangulatum, praecipitatum, vel saxo, vel fuste, vel lapide percussum, vel quo alio telo necatum. Quod si quis (puta) veneno, vel etiam quo alio, quod clam necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinet. hoc idcirco: quia vitiens puniendi sunt serui, quia auxilium domino non tulerunt: quotiens potuerunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. ceterum quid potuerunt facere aduersus eos, qui veneno, vel quo alio more insidiantur.

19. *Plane si venenum per vim insutum sit, senatusconsultum locum habet.*

20. *Ubi cumque igitur vis adhibita est, quae intererere solent: ibi dicendum est, locum senatusconsulto fore.*

21. *Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? nullo modo. licet enim cessat senatusconsultum Silianianum, nec quaestio suppliciumque de his, qui sub eodem testamento fuerunt, habeatur: tamen si qui consensit, vel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adiciuntur. & adiri hereditas, aperiri que tabula etiam ante quaestio nem habetam possunt.*

22. *Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidem Silianiano locus non est, sed mors eius vindicatur. si licet ut: si in conspectu seruorum hoc fecit, potueruntque eum in se facinorem prohibere, poena adiciuntur: si vero non potuerunt, liberentur.* 23. *Si quis non metu criminis immiseris, sed radio vitae, vel impatentia doloris sibi manus intulit, eius testamentum aperiri & recitari mortis casus non impedit.*

24. *Item illud sciendum est, nisi constet aliquid esse occisum, non haberi de familia quaestionem. liquere igitur debet sceleris interemptum, ut senatusconsulto loci sit.*

25. *Quaestio nem autem de accipimus: non tormenta tantum, sed omnem inquisitionem, & defensionem mortis.* 26. *Hoc autem senatusconsultum eos quidem, qui sub eodem testamento fuerunt, omnimodo punit: eos vero, qui non sub eodem testamento, sed in eadem regione: non aliter, nisi consensit fuerint.* 27. *Eodem autem testamento qualiter accipiantur, videamus: utrum intra eodem patietis, an & vltima eandem diximus, vel cubiculum, vel eandem domum, vel eodem hortum, vel totam villam, & ait Sextus, sic esse saepe iudicatum: ut quicumque eo loci fuerunt, unde vocem exaudire poterunt, hi puniantur: quasi sub eodem testamento fuerint: licet alij validioris vocis, alij exiguioris sint: nec omnes vndique exaudiri possunt.*

28. *Iuxta hoc tamen videtur & Diuus Hadrianus rescripsisse in hac verba: serui, quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non debent salutem suam anteponere. potuisse autem ancillam, quae in eodem conclauis cum domina sua fuerat, auxilium ei ferre, si non corpore suo, at certe voce plorantem: ut hi qui in domo fuerunt, aut vicini audirent, hoc ipsum manifestum est, quod dixit percussorem suum mortem minatum, si proclamasset, vltimum utique supplicium pati debet vel hoc, ne ceteri serui credant, in periculo dominorum sibi quemque consulere debere.*

29. *Hoc rescriptum multa continet. nam ei non parci, qui eodem conclauis fuit. & ei, qui timuit mori, non ignoscit, & quod vel voce oporteat seruos dominis auxilium ferre, ostendit.*

30. *Si quis in villa agens occisus sit: plus quam iniquum est, si forte disula latet praedia habeat, de omnibus, qui in ea regione fuerint, seruis & quaestio nem haberi, & supplicium sumi. sufficit ergo eos qui cum ipso, qui occisus dicitur, fuerunt: & qui suspicione cadit, aut conscientia attingi videbuntur: de his quaestio nem haberi.*

31. *Cum dominus in itinere esset occisus: de his, qui via cum eo fuerunt, cum occideretur, vel, quae via fuisse profugerunt: supplicium aduen-*

dum est: quod si cum domino nemo fuit, cum occisus degerit, cessant ista senatusconsultum.

32. *Impubes seruus, vel ancilla nondum viripotentis, non in eadem causa erunt. etas enim excusatione meretur.* 33. *Impuberi autem vtrum in supplicio tantum parcamus, an vero etiam in quaestione: & magis est: de impubere nec quaestio habetur. & alius solet hoc in usu obseruari, ut impuberes non torqueantur. terri tantum solent, & habena, vel ferula caedi.*

34. *Excusantur autem serui, qui auxilium tulerunt sine dolo malo, nam si finxit se quis auxilium ferre, vel dicit gratia tulit: nihil hoc committitur ei proderit.* 35. *Tulisse autem auxilium non tantum is videtur, qui seruauit dominum: (hoc est, qui potuit ita opem ferre, ut saluus esset dominus) verum is quoque qui, quidquid potuit, fecit: tamen dominus interfectus est, veluti si quis clamauit, ut ad auxilium conueniretur: aut terruit adgressores: atque si quis turbam conuocauit: aut si corpus suum obtulit: vel aliam corpore suo auxilium tulit.*

36. *Non tamen semper, qui clamore usus est, auxilium tulisse videtur. quid enim, si clamor manum depellere a domino periculum, ille clamorem inane elegit: plebendum utique erit.*

37. *Quid, si vulnerati sunt serui, cum protegerent dominum? dicendum est: parci eis debere, nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerunt data opera, non punirentur: alia vulnera ista acceperunt, ut possent nihilominus opem ferre, si voluissent.*

38. *Si dominus mortiferum vulneratum superauerit, nec de quocumque seruorum suorum conueniendus sit: etiam si sub eodem testamento fuerint, tamen parcendum illis erit.*

2. *Callistratus* libro 5. de cognitio-nibus.

Diuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit haec verba: Cum constiterit apud te, Piso carissime, Iulium Domitianum, postquam conterritus aduenit latronum proflugerat villam suam, vulneratum esse, mox testamento facto purgasse officium seruorum suorum: nec pietas pro seruis, nec sollicitudo heredis optinere debet, ut ad poenam vocetur, quos absbluit dominus ipse.

3. *Ulpianus* libro 50. ad Edictum.

S i quis in graui valetudine adfectus, opem dominus ferre non potuerit: subueniendum est ei.

1. *Si quis moriens dixisset, a seruo vini mortis allatam esse sibi: dicendum est, non esse credendum domino, si moriens hoc dixit: nisi potuerit & probari.* 2. *Si maritus vxorem noctu intra cubiculum secum cubantem necauerit, vel vxor maritum: serui poena senatusconsulti liberantur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent: plebendum erit, non tantum si proprij essent mulieris, sed etiam si mariti.* 3. *Si tamen maritus in adulterio deprehensam occiderit: quia ignoscitur ei: dicendum est, non tantum mariti, sed etiam vxoris seruos liberandos: si iustum dolorem exsequenti domino non restituerunt.* 4. *Si cum omnes domini adgressi ram paterentur, vni seruus opem tulit: ita sic excusandus: an vero, quia omnibus non tulit: plebendum est: & magis est: ut si quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibusdam tulit, supplicio adiciendum: si vero simul omnibus non potuit, excusandum: quia quibusdam opem tulerit, nam illud durum est dicere, cum duobus auxilium ferre non possit, elegit alteri esse auxilio: electione crimen eum contraxisse.*

5. *Quare & si seruus mulieris marito dominus magis auxilio fuit, quam dominus, vel contra: dicendum est ignosci ei debere.*

6. *Subuenitur eis, qui eo tempore, quo dominus dominave occisus est, clausi ita fuerunt sine dolo malo, ut erumpere succurrerent causa, aut comprehendendi eos, qui eadem fecerint, non potuerint. Nec interest, a quo clausi continentur. Sic tamen, si non data opera voluerint, sic ita includi, &*

opem ferre possint. Clusos accipere debemus, & si sunt vincula, & auxilio esse non potuerunt.

7. § Ignoscitur etiam his, qui etate defecti sunt.

8. § Surdus quoque inter invecillos numerandus est, aut inter eos, qui sub eodem testamento sunt, quia ut illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit.

9. § Cæcus quoque veniam mereri debet.

10. § Mutum simili modo excipimus: sed ibi, ubi vocis tantum auxilium superfluit.

11. § Furiosos excipi nequaquam dubium est.

12. § Si quis quem eorum seruum seruamve ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit vel celauerit sciens dolo malo: in ea causa est, ac si lege, quæ de scariis lata est, facinoris noxius fuerit.

13. § Si ex stipulatu seruus debeatur, & eadem domini arguerit, & pro hoc præmio liber esse iustus sit: ex stipulatu actio stipulatori non datur, nam, & si supplicio adfectus fuisset, non daretur, quod si sub eodem testamento non fuit: ex stipulatu actio in æstimatione serui utilis erit creditori.

14. § Vtrum autem is solus videatur indicasse vel arguisse, qui ad hoc profilit: vltro an etiam is, qui, cum accusaretur, ipse detorsit in alium crimen? & magis est, ut ille hoc præmio dignus sit, qui vltro ad accusationem profilit.

15. § Hi quoque, qui non potuerunt alias ad libertatem peruenire, (vtpote si hac lege ditrahitur erat quis, ne manumitteretur) poterunt propter hoc, quod in commune vtile est, ad libertatem peruenire.

16. § De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque seruis, supplicium sumendum est.

17. § De his, qui, antequam testamentum occisive aperiretur, profugissent, posteaque aperto testamento liberi scripti inueniantur: perinde, ac si de seruis, quæstio habenda, suppliciumque sumendum est: nam est æquissimum, vltioni dominorum non obitare indulgentiam ipsorum, quæ quæque plenior est expertus, eo grauiorem, sceleris suo poenam merebitur.

18. § Quod ad causam testamenti pertinens relictum erit ab eo, qui occisus esse dicitur: id ne quis sciens dolo malo aperiret, recitandum, describendumque curet, editio cauetur, prius quam de ea familia quæstio ex senatusconsulto habita suppliciumque de noxiis sumptum fuerit.

19. § Aperire autem sic ille videtur, qui naturaliter aperitus sine signatæ, sive non sint legatæ, sed tantum naturaliter clausæ.

20. § Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, vel publice, vel secreto. Omnis enim apertura prohibita est.

21. § Si quis ignorans occisum aperuerit: non debet hoc editio teneri.

22. § Et si sciens, non tamen dolo aperuerit, æque non tenebitur: si forte per imperitiam, vel per rusticitatem, ignorans editio prætoris, vel senatusconsulti, aperuerit.

23. § Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter, linum autem in idem nexulatus erit, quia dolo caret, qui ipsas tabulas non aperuit.

24. § Si autem non totum testamentum, sed pars eius aperta sit: dicendum est, in editum incidisse eum, qui aperuit, parui enim refert, vtrum totum an pars aperiat.

25. § Si quis codicillos aperuerit, testamentum non aperuerit: in editum incidit, nam & codicilli ad causam testamenti pertinent.

26. § Item si iure valeat, id, quod apertum est, siue non valeat: tamen editio locus est.

27. § Eadem præcipitur & de his, quæ ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupillave occisus occisus esse dicitur.

28. § Si alius aperuit, alius recitauit, alius descripsit: omnes in editum incident, qui singula eorum fecerunt.

29. § Non tantum ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas ad hoc editio per-

tinet: ut ne quis ad ea bona, de possessionem petat, antequam quæstio de familia habeatur. ne heres, propter compendium suum, familiaris facinus occultaret.

30. § Eleganter Sczuola ait: vti quæ ad heredem suum vtilis actio transmittitur, si forte ante aditionem decessit: exploratum esse debere, idcirco eum non adire, quod senatusconsulto, editioque terreatur.

31. § Si condicio, intra diem ex die mortis præstitutum parere iussit, ignorantia non paruerit: si idcirco ignoratum est, quia metu senatusconsulti appriti tabulæ non potuerunt: incurratur eis ad implendam conditionem.

32. § Si & aliud impedimentum sit de non aduenda hereditate, vel aperiendarum tabularum sit: senatusconsulti: nihil prodesse impedimentum senatusconsulti, si & aliud fuit, veluti si prægnas vxor occisi fuit, vel etiam putabatur: & propterea adire hereditatem institutum non poterit.

4. *Papinianus* libro 6. Responsorum.

¶ Vi postumus heredes instituerit: non satis potest, vxor: cum secundo loco scripsit heredem, cum a familia necatus diceretur, vxor diem suum obierat, heredes mulieris adiones ex constitutione sibi dari postulabant, eos ita demum audierunt esse respondit, si mulier, quam in vltimo nihil gestare constabat, propter senatusconsultum hereditatem adire noluit: alioquin, prægnate ea defuncta, nullam iniuriam querellam interuenisse.

5. *Ulpianus* libro 50. ad Edictum.

¶ Necesse est heredes tuto editio comprehendat, si se miscant hereditati.

1. § Nec bonorum possessionem peti prætor permitit, & ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc editum pertinere.

2. § Non alia bona publicantur, quam si constat, esse occisum patremfamilias, & heredem ante quæstionem de familia habitam, suppliciumque sumptum, adisse hereditatem.

3. § Vbi quis incuria necatus est, vel medici insidiis: adiri quidem hereditas potest, sed heredi defensionis mortis incumbit.

6. *Paulus* libro 46. ad Edictum.

¶ Est percursor certus sit: tamen habenda quæstio est, ut ex his mandator inueniantur. Vtique autem ipse maxime quæstioni dabitur, quamuis & ceteri puniantur.

1. § Quamuis alia in caput domini serui non torqueantur: recte tamen inter quæstio, etiam si heredem accuset: siue extraneus heres, siue ex suis sit.

2. § Si vnus ex dominis non compareat, quærendum est de casu eius per seruos, quas communes habuerunt, magis enim de salute, aut vltione domini non comparentis, quam in caput presentis torquebuntur.

3. § Si appetitus sit, nec occisus dominus: nihil senatusconsulto cauetur, ipse enim in familiam suam potest animaduertere.

7. *Idem* libro singulari ad senatusconsultum Silianianum.

¶ Et (in) libertes extraordinarium auxilium habebit.

8. *Idem* libro 46. ad Edictum.

¶ Senatusconsulto Pisoniano cauetur, ut, si poenæ obnoxius seruus venisset, quandoque adiuuaretur in eum esset, ut venditor pretium præstaret: nec emptori iniuriam fecisse videatur senatus.

1. § Si filiusfamilias, qui in castrensium peculio testatus est, occisus sit: omni modo id defendendum est, ut ex quibus casibus ad hunc patrisfamilias bona pertinent, his casibus & huius peculium, potius quam ad heredes, qui delinquerunt in aduendo, & similibus, vltiue non sunt.

9. *Gaius* libro 17. ad Edictum Prouinciale.

¶ Vm si eo caduca bona defuncti addicuntur propter inultam mortem in eum legatorum actio datur: & libertates ratæ sunt, eorum scilicet, qui senatusconsulto excipiuntur.

10. *Paulus* libro singulari ad senatusconsultum Silianianum.

Si exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas, occisus sit: ex euentu inspicitur, ut si adire fuerit hereditas, quasi alieni fuisse videatur. si vero vltimum testamentum factum sit: quia ipse esset, si viueret: omnia perinde aguntur, ac si dominus esset.

1. § Sub Diuo Traiano constitutum est, de his libertis, quos vnus manumiserat, quæstionem haberi.

11. *Trybonianus* libro 2. Disputationum.

¶ Idemque erit & de his, qui ius anulorum petebant.

12. *Paulus* libro singulari ad senatusconsultum Silianianum.

¶ Si seruis à testatore occiso legatus sit, & prætor pro præmio statuerit liberum eum esse: dicendum est, non impediri libertatem.

13. *Ulpianus* libro 2. de publicis iudiciis.

¶ In cognitione aperti aduersus senatusconsultum testamenti eius, qui à familia sua occisus dicitur, quinquaginta tempus: constitutum est senatusconsulto, Taurus & Lepido consulibus, quod tamen ad extraneos pertinet, namque eos, qui patricij diuina tenentur postum, semper accusare permittitur eodem senatusconsulto.

14. *Macianus* libro 11. de publicis iudiciis.

¶ Excipiuntur senatusconsulto Siliano impuberes serui. Trebibus autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium, & tamen non sine ratione, nam si puer nec multum à pubere etate abeat: & ad pedes domini cubuerit, cum occideretur: nec postea eadem eius prodiderat, ut enim opem ferre eum non potuisse constabat: ita silentium præstitisse etiam postea, certum erat, & his dumtaxat impuberibus senatusconsulto parcere debet, qui tantum sub eodem testamento fuerint, qui vero ministri, vel participes ex his fuerint, & eius etatis, quamquam nondum puberes, ut rei intellectum ea, ere possent: his non magis in eadem domini, quam in vlla alia causa parci oportere.

15. *Marcellus* libro singulari de Delatoribus.

¶ Si sequens gradus vnus fuerit decem testatoris, an priore hereditas ad illum transferatur? ait Papinianus, non esse hoc, nam poena illius, huius præmium esse non debet.

1. § Cum ex parte heredi instituto legatum quoque erat, & in vltima morte cessauerat: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, tam hereditatis portionem, quam legatum, ei auferendum.

2. § Heredibus autem, qui in vltima morte defuncti cessauerant, tam testamentum quam ab intestato auferuntur bona, (forte & si quasi patronus venit) quamuis hi suo iure admittantur.

16. *Marcellus* libro 12. Digestorum.

¶ Omnia à familia occisus, seruis communis necesse est detexti: fauore libertatis liber quidem fieri debet: pretij autem partem sibi contingentem socium consequi oportet.

17. *Modestinus* libro 2. Regularum.

¶ Prius de se familia torquenda est, & si confiteatur, tunc interrogetur, quo mandante flagitium admisisum sit.

18. *Idem* lib. 9. Regularum.

¶ In officioso testamento queri idem, & mortem evindicare defuncti non prohibetur, idque Paulus respondit.

19. *Idem* libro 2. Pandectarum.

¶ Vm dominus occiditur: auxilium ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamoribus, & oblectu corporis, quod si, cum posset, non uulerit: meritis de ea supplicium sumitur.

20. *Papinianus* libro 2. Responsorum.

¶ Heres, qui veneni causam persequitur, res hereditarias vigentes ordinare, saluis pro vocatione

iudicij non prohibetur.

21. *Idem* libro 6. Responsorum.

¶ Propter veneni quæstionem tempus petende possessionis non præfertur: cum, eo quoque suspensio criminis, recte petatur. Aliud senatus placuit, cum à familia dominus necatus dicitur, seruorum videlicet causa: quorum libertatem, quæstionis habenda gratia neglegi necesse est.

1. § Neptis, quæ possessionem auiz petierit, mortem eius, intersectam sciens, non defendera. fideicommissum, quod auia ex alio testamento nepti debuit, in restitendis fisco bonis non esse deducendum placuit. dolus enim heredis punitus est, si autem negligentia mulier emolumentum bonorum amiserit: fideicommissum esse restituendum, iure gratio iure debiti rationis est.

2. § Præsidis iniquitate reis illatæ ab oluitis hereditibus, qui non defuncti ore detestum officium implerant, quamuis non prouocassent, hereditatem auferri non oportere, vltum est.

22. *Paulus* libro 16. Responsorum.

¶ Gaius Seius, cum langueret, quæstus est, se veneno occidi à seruo suo: sic expirauit, cui heres exstitit Lucia Titia soror: & mortem eius exsequi neglexit: & ipsa post annum decimum decessit: exstitit, qui bona nuntiare, Gaij Sej, quæro, au morte Titie exstintum sit criminis. Paulus respondit, causam de qua queritur, cum sit pecuniaria, morte iug. au heredis exstintam non videri.

23. *Macianus* libro 13. fideicommissorum.

¶ Si, antequam pateret testatorum occisum, tabularum testamenti aperta essent, deinde innotisset, id admittum esse: causa cognita puto compellendum institutum adire hereditatem, quam suspensam diceret, & ex Treuelliano senatusconsulto restituere.

24. *Ulpianus* libro 50. ad Edictum.

¶ Si quis quasi suspectam hereditatem coactus adire non tenetur editio.

25. *Gaius* libro 17. ad Edictum Prouinciale.

¶ Ege Cornelia cauetur de præmio accusatoris, qui requisitus & renunciauit eos seruos, qui ex ea familia ante quæstionem fugerint: ut in singulis seruis, quos conuicerit, quinque aureos: ex bonis occisus, aut, si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat, quod præmium non in omnes seruos, qui sub eodem testamento fuerint, sed in eos solos, qui eadem admisisissent, accusatori tribuitur.

1. § Præterea cauetur, ut de his, qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de scariis iudicium fiat, ita ut ex vinculis causam dicant: & conuicti, perinde ac serui puniantur, & ei, qui conuicerit, deni aurei præmij nomine darentur ex Vonis damnati.

2. § Ex hoc editio actio proficiscitur contra eum, qui aduersus editum prætoris tabulas testamenti aperuisse dicitur, vel si quid aliud fecisse dicitur, nam (ut ex supradictis apparet) plura sunt, propter quæ poena editi constituta est. Palam est autem popularis actionem esse, cuius poena in centum aureos ex bonis damnati extenditur, & inde partem dimidiam eius operis conuictus erit, præmij nomine se daturus prætor pollicetur: partem in publicum redacturum.

26. *Celsus* libro 34. Digestorum.

¶ Fideicommissum, quod ex testamento fratris patris Gaius Seius Titio debebat, ab heredibus Sej Titius accepit, quæstus est, cum necem Gaij Sej heredes eius non vendicauerint, an Titius nihilominus eos heredes ut indignos accusare possit ob id, quod necem eius non vendicauerint: nec oblit ei, quod ab isdem fideicommissum ex testamento fratris patris concessus sit, respondit, nihil proponi, cur obstatet.

27. *Callistratus* libro 1. de iure fisci.

¶ Si de pluribus heredibus, quibusdam inuitis,

aut ignorantibus, apertum erit testamentum: non admittunt portiones suas, qui culpa carent.

ex fideicommissio petitur, salua ratione legis Falcidie.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit, vel coegerit,

TIT. VII.

Ulpianus libro 48. ad Edictum.

Qui dum captat hereditatem legitimam vel ex testamento, prohibuit testamentum, vel mutare: Dicitur si quis dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, in quo seruus eius scriptus erat: quamuis manumissus a herede hereditatem actiones ei denegantur. cum & liberis eius, si quid fuerit datum denegari debeat. et si non fuerit in potestate. Sed si legatum ei relictum sit, idque restituere sit rogatus: consequens erit dicere, admitti eum ad legatum, quod non ipse habuisset, sed ad alium sit translaturus. Si plures heredes instituti sunt, & omnes dolo fecerint, quo minus testamentum mutaretur: dicendum est, actiones omnibus denegari, quia omnes dolo fecerunt.

Paulus libro 47. ad Edictum.

Si quis dolo malo fecerit, ut testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi: denegandae sunt actiones ei, qui dolo fecerit: siue legitimus heres sit, siue priore testamento scriptus.

Si fratris autem factum fratri non nocet. Si fidei eius qui dolum admisit, commissum est, ut hereditatem restitueret: ea hereditas caduca cum suis oneribus fiet, ut commodum legis Falcidiae fideus sentiat: dolantis autem fideicommissarius.

Papinianus libro 15. Responsorum.

Item, qui non per vim, nec dolum, quo minus vxor contra eum, mutata voluntate, codicillos faceret, intercesserat, sed (ut fieri adsolet) offensam regis mulieris maritali sermone placuerat, in crimen, non incidisse, respondit. nec ei, quod testamento fuerat datum, auferendum.

DE IVRE CODICILLORVM, TIT. VII.

Ulpianus libro 4. Disputationum.

Seipsum referiptum & constitutum est, eum, qui testamentum facere opinatus est, nec voluit quasi codicillos id valere, videri nec codicillos fecisse. Ideo que quod illo eo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere, tamen non debetur.

Julianus libro 37. Digestorum.

Si ei, qui post testamentum factum, & ante codicillos scriptus natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: vile est.

Quod si ei, qui post testamentum factum, & antequam codicilli scriberentur, mortuus esset, datum esset: pro non scripto habetur. Codicillorum ius singulare est: ut quicumque in his scribentur, perinde habentur ac si in testamento scripta essent. Ideo, si codicillorum tempore alienus, non recte libertas dicitur dari. Et contra: si, cum testamentum fieret, alienus esset, codicillorum tempore, testatoris: intellegitur alieno seruo libertas data. Et ideo licet daretur libertas deficiunt, tamen ad fideicommissarias eundem est.

Si furiosus non intellegitur codicillos facere: quia nec aliud quicquam agere intellegitur: cum per omnia, & in omnibus, & absentis vel quiescentis loco habetur. Si hereditas testamento inutiliter data, non potest codicillis quasi hereditas confirmari: sed

idem libro 39. Digestorum.

Si quis, cum testamentum nullum haberet, codicillis fideicommissa hoc modo dedit, Quisquam mihi heres erit, bonorum suorum, si quis fidei commissum fideicommissa praestari debent, quia patet: si alius, qui testamentum factionem habet, & codicillis faceret, perinde haberi debet, ac si omnes heredes eius essent, ad quos legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura esset. Sed & si post codicillos, factus natus quis esset proximus adgnatus, vel suis heredes fideicommissum praestari debent, intellegitur enim is quoque heres scriptus: & ideo non perinde habendus est, ac si ruppisset hos codicillos. Testamento factum, etiam si codicilli in eo confirmari non essent, vires tamen ex eo capient. Denique, si ex testamento hereditas data non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullum momenti erit.

idem libro 63. Digestorum.

Qui codicillorum tempore solvendo sit, recte libertatem dare placuit, quamuis testamentum factum tempore solvendo non fuerit.

Papinianus libro 7. Responsorum.

Nec tabulas testamenti codicillis facti, non aliter valent, quam si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmantur, aut voluntas eorum quocumque iudicio retinetur, sed non feruabuntur ea de quibus aliter definitus non fuisset iudicavit.

Marcellus libro 7. Institutionum.

Qui Severus & Antoninus rescripserunt, nihil esse matrem, quae cum per liberos suo, heredes instituerit, conditionem emancipationis codicillis adiecit, quia neque conditionem heredi instituto codicillis adiecit, neque substituere dicitur potest. Codicillos & plures quis facere potest, & ipsius manu neque scribi, neque signari, necesse est.

Licet in confirmatione codicillorum patrifamilias adiecerit, ut non alius valere velit, quam sua manu signatos & subscriptos: tamen valent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati, neque manu eius scripti fuerint, nam ea, quae postea geruntur, prioribus derogant. Codicillos non demum facere potest, qui & testamentum facere potest. Si post testamentum factum mortuo codicillis quis legauerit, licet testamento confirmatis: pro non scripto legatum sit.

idem libro 2. Regularum.

Verba non referuntur ad confirmationem codicillorum, veluti si ante captiuitatem quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate eo licillos scribat, nam non valent. Idem est, si aliquo modo iustestamenti facienti desiderit habere.

Præterea in illis, quae non iuris, sed facti sunt, non est perinde habendum, quod codicillis scribitur, atque si, ubi confirmatio scriptum fuisset. Veluti si in ta in codicillis scriptum erit, Vestem qua mea est: codicillorum tempore spectandum, non quo confirmatur. Item, si Titius vivus est, vel si mortuus est, codicillis legavit Seio, tempore codicillorum, non quo tempore sit testamentum, spectandum.

Paulus libro singulari de iure codicillorum.

Conscientie codicilli quatuor modis. Aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum testamento factum, aut sine testamento. Sed ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus: quoniam creditur patrifamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem. Codicilli totiens valent, quotiens quis testamentum quoque facere possit. Non tamen hoc ita intellegimus, ut exigamus, potuisse eum eo tempore, quo scribitur, codicillos, testamentum facere, quod

quid enim si sufficientium testium facultatem non habuit? sed si iure testamenti factionem habuit.

Si post factum testamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum se probauerit, & ibi codicillo fecerit, atque ita emancipatus decesserit: queritur, an ex codicillis legata debeantur, nam & testamentum valet. sed eo tempore eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. nec si nullus est muto, qui recte codicillos confirmauerit. licet enim in testamentum facere non possit: tamen testamentum, quod ante fecerat, in eodem statu est. huius autem testamentum, sublatum est: & de alienis quodammodo rebus testatur. sed dicemus, codicillos valere, nam est postumus natus, ut erit testamentum, & decesserit, nihil minus codicilli valent.

Si miles testamentum quidem ante militiam, sed codicillos in militia fecerit: an iure militari valeant codicilli, queritur. quoniam testamentum iure communi valet, nisi si militie tempore sit, non debent referri ad testamentum: sed iure militari valent. Si ei seruo, qui testamento legatum acceptat, liberatis codicillis de iure valet legatum esse dicemus: quasi ab initio constitit legatum. Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta Quos nonisimus fecero: non utique statim, quae codicillis dantur, consistere videbuntur, quamdiu alij quoque fieri possint, & ideo, si alij postea fiant, legata in prioribus data non valent.

Marcellus libro 9. Digestorum.

Risio negant valere codicillos ab eo factos, qui patrifamilias, nec esse, ignorasset. Ulpianus ait: Nisi veteranus fuit, tunc enim & testamentum valet.

Papinianus libro 15. Quæstionum.

Vol per manus traditum est, codicillis hereditatem dari non posterationem illam habere: ne per codicillos, qui ex testamento valent, ipsum testamentum, quod vires per institutionem heredum accipit, confirmari videatur.

idem libro 19. Quæstionum.

Vi graui viro vxorem esse ignorabat: codicillis ad filium scriptis, libertas dedit. nata post mortem patris filii, cum de ea nihil patrem sensisse constiteret: placuit, libertas & solo filio praestari posse.

idem libro 22. Quæstionum.

Redemptis à sorore partibus.

idem libro 19. Quæstionum.

Illud enim sine dubio dici non potest, etiam filiam immaniter cogendam, cum ab ea nihil pater petierit, & iure suo heres existerit. Tradari solet de eo, qui cum tabulis testamenti non fecisset, codicillis ita scriptis, Titium heredem esse volo. sed multum interest: virum fideicommissariam hereditatem à legitimo per hanc scripturam, quam codicillorum instar habere voluit, reliquerit: an verò testamentum facere se existimauerit, nam hoc casu nihil à legitimo peti poterit. Voluntatis autem querit ex eo scripto plerumque declarabitur. nam si forte à Titio legata reliquit, substitutum adscriptis, heres si non extiterit: sine dubio non codicillos, sed testamentum facere voluisse intellegetur.

Paulus libro 8. Quæstionum.

Uiam referunt (quantum repetit) apud Ulpianum Sabinus & Cassius & Proculus expositam esse in quaestione huiusmodi controversiam: an legata, quae postea quam instituti mortem obierunt, codicillis adscripta vel adempta sunt, à substitutis de-

beantur. id est, an perinde datio & ademptio etiam hoc tempore codicillis facta valeat, ac si testamento facta esset. quod Sabinus & Cassius respondisse aiunt, Proculus dissentiente. nimirum autem Sabinus & Cassius collectio, (quam & ipsi reddunt) illa est, quod codicilli pro parte testamenti habentur, obferuationeque & legem iuris inde traditam seruant. Ego autem ausim sententiam Proculi verisimam dicere, nullius enim momenti est legatum, quod datum est eis, qui tempore codicillorum in rebus humanis non est: licet testamenti fuerit. esse enim debet, cui detur: deinde sic queritur, an datum consistat, ut non ante iuris ratio, quam persona, querenda sit. & in proposito igitur, quod post obitum heredis codicillis legatum, vel ademptum est, nullius momenti est, quia heres, ad quem sermone conferat, in rebus humanis non est, itaque ademptio & datio nunc vana efficitur. Hæc in eo herede, qui ex asse institutus erit, dato substituto, ita ut ab instituto codicilli confirmarentur. Quod si duo instituti sint, substitutus datus, utriusque eorum decesserit: vilia videntur legata, sed circa cohæredem erit tractatus, numquid totum legatum debeat, si quisquis mihi heres erit, legatum erit: an verò non, quia sic substitutus heres, qui partem faciat, licet ipse non debeat. idem etiam potest circa nomina expressa tractari, multo magis solum cohæredem, totum debere puto, quia is aditus sit, qui etiam tunc, cum adiungebatur, in rebus humanis non erat.

Africanus libro 2. Quæstionum.

Ed cum ea testatoris voluntas fuerit, ut ex vniuersa hereditate legata erogarentur: dicendum scriptis heredibus profuturam doli exceptionem, si amplius, quam hereditaria portio, petatur.

Paulus libro 21. Quæstionum.

Ab intestato factis codicillis relicta, etiam postea natus intestati successor debebit, quicumque enim ab intestato successerit, locum habent codicillis, nam vnus casus est, nec interest, qui succedit, dum intestato succedat, ad testamentum autem, quod quoque tempore fecisset, pertinent codicilli. & (ut manifestius dicam) intestato patrefamilias mortuo, nihil desiderant codicilli, sed vicem testamenti exhibent: testamento autem facti, ius sequuntur eius.

idem libro 3. Sententiarum.

Iter, quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non optinent.

Celsus libro 20. Digestorum.

Plotiana Cello suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cauit: Si quid tabulis aliove quo genere ad hoc testamentum pertinens reliquero, ita valere volo, querit, an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse. Iuuentius Celsus Plotianæ salutem: Hæc verba, Si quid ad hoc testamentum pertinens reliquero, valere volo, etiam ea, quae ante testamentum scripta sunt, comprehendere.

Marcellus libro 14. Digestorum.

Si, qui vnum filium habebat, cum codicillos ad eum scripserit, decessit intestatus, herede eo, & que postea procreauit, adgnatione sui heredis, nemo dixerit codicillos euauisse, igitur si nihil tum de postumis sperauit, & codicilli non euasissent: & que relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, solvere compellitur: non etiam postumus, sed & si codicillos reliquisset, duobus superstitibus filijs, decedens, cum putaret, alterum ex his prius decessisse: simili modo dici potest, omnia perinde debere filium, ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres exstiterit patri. In eo dumtaxat parte debet, eorum tamen, quae pro parte praestari non possunt, nihil eorum praestandum, quoniam illi non fuerit filio abiturus, nisi solum putaret successorem habi futurum.

de jure codicilla
cum. J.

Alis scriptura: Quae p... legat... quibus die...

1. Et ad ea tantum legata pertinet, quibus dies...

2. Quid si forte centum mihi legata sunt praesentia...

3. Sed si in annos singulos, aut singulos menses...

4. Sed & si sub condicione sit legatum...

5. Cui congruit, quod Trebatius existimat, si...

6. Item si legatur pecunia, quae in arca est, vel...

7. Haec autem scripturam non solum ad praecedentia...

8. Et multo magis hoc dicendum est, si duobus...

9. Si coniunctim res legatur: constat, partes ad...

10. Sed si in pupillari testamento alij eadem...

11. Quam mihi in suo testamento legavit: Iulianus...

12. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

13. Sed & si quis ita legat Titio, Fundum de leg...

14. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

15. Sed & si quis ita legat Titio, Fundum de leg...

16. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

17. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

18. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

19. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

20. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

21. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

22. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

23. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

24. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

25. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

26. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

27. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

28. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

29. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

30. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

1. Sed si duorum testamentis mihi eadem...

2. Sed si non corpus sit legatum, sed quantitas...

3. Sed hoc ita erit accipiendum, si non certum...

4. Proinde & si quid aliud est: quod pondere...

5. Et multo magis hoc dicendum est, si duobus...

6. Si coniunctim res legatur: constat, partes ad...

7. Sed si in pupillari testamento alij eadem...

8. Quam mihi in suo testamento legavit: Iulianus...

9. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

10. Sed & si quis ita legat Titio, Fundum de leg...

11. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

12. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

13. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

14. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

15. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

16. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

17. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

18. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

19. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

20. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

21. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

22. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

23. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

24. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

25. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

26. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

27. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

28. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

29. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

30. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

31. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

32. Si ita Titio legatur, Fundum Sabinum, vel...

1. Nihil distat, utrum ita legatur, Titio & Me...

2. Si alteri Stichum heres dederit, quem duo...

3. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

4. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

5. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

6. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

7. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

8. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

9. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

10. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

11. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

12. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

13. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

14. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

15. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

16. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

17. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

18. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

19. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

20. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

21. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

22. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

23. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

24. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

25. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

26. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

27. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

28. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

29. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

30. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

31. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

32. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

Cornelianus, & esset alter pretij maioris, alter mi...

1. Constat, etiam res alienas legari posse, utque...

2. Si vero Salustianos hortos, qui sunt Augusti...

3. Item campum Martium, aut forum Roma...

4. Sed & ea praedia Caesaris, quae in forma...

5. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

6. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

7. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

8. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

9. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

10. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

11. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

12. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

13. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

14. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

15. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

16. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

17. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

18. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

19. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

20. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

21. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

22. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

23. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

24. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

25. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

26. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

27. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

28. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

29. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

30. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

31. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

32. Si le certo fundo sensu testator, nec appa...

Sed & ad alias ciuitates pertinet. 7 Sed & Diuorū fratrum est rescriptum ad libellum Procliani & Epitynchani ob de Vitum publicum delictum, ut sibi distrahere permittatur, quod ei ius distrahendi denegauerunt.

8 Hoc senatusconsultum non tantum ad xdes, sed & ad balnea, vel aliud quod edificium, vel porticus sine xdiibus, vel tabernas, vel popinas extenditur.

9 Item hoc prohibetur (hæc) legari, quod non alias prætari potest, quam ut xdiibus detrahatur, subduatur, id est marmora, vel columnæ. Idem & in tegulis, & in tignis, & ostiis senatus censuit. Sed & in bibliothecis parietibus inhærentibus.

10 Sed si cancelli sint, vel vela legari poterunt. Non tamen stulæ, vel castelli. 11 Sed automataria, aut si qui canthari, per quos aquæ saliant, poterunt legari maxime si imposticij sint.

12 Quid ergo in status diuendendum? si quidem inhærent parietibus, non licebit, si verò alias existant, dubitari potest. verum mens senatus plenius accipienda est, si qua ibi fuerunt perpetua, quasi portio xdiium, distrali non possint.

13 Proinde dicendum est, nec tabulas adfixas & parietibus adiunctas, vel singula sigilla, adæquata, legari posse. 14 Sed si parialit quædam testator quasi transfaturus in alium domum, & hæc legauit, dubitari poterit an valeat, & puto, valere.

15 Sed si ea, quæ legauit, xdiibus iunctis, extinguitur erit legatum.

16 Sed si heres ea iunxit, puto non extinguitur.

17 Idem libro 2. Fideicommissorum.

18 Sicut scilicet, hæc ignorauit.

19 Idem libro 21 ad Sabinum.

Senatus enim ea, quæ sunt xdiium, legari (non) permittit, hæc autem mortis tempore xdiium non fuerunt, heres ergo xstimationem præstabit. Sed si detraxerit, vel præstiterit, pœnis erit locus, quamuis, ut non vendat, detrahit, sed vel exsoluat.

1 Marcellus etiam scribit, si maritus dicitur in vxoris hortis, quos in dotem accepit fecerit, post se cum hæc detrahere, quæ vxori eius futura sint, sine mulieris tamen damno. nec ad hoc ei senatusconsultum futurum impedimento. Ergo si non est ei obfuturum, quo minus detrahat, dicit oportebit, posse eum hæc legare, quæ detrahere potest.

2 Legatum in aliena voluntate poni potest: in heredis non potest.

3 Qui ab hostibus redemptus est, legari si vi poterit, & proficiet legatum ad liberationem vinculi pignoris, quod in eo habuit, qui redemit.

4 Idem libro 22 ad Sabinum.

Seruum filij sui, castrensis peculij, legare pater potest, & si viuo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculium remansit, constitit legatum, cum enim filius iure suo non vitur, retro creditur pater dominum in seruo peculiari habuisse.

1 Si quis rem sibi legatam ignorans adhuc, legauerit, postea cognouerit, & voluerit ad se pertinere legatum valebit, quia, vbi legatarius non repudiabit, retro ipsius fuisse videtur, ex quo hereditas adita est, si vero repudauerit, retro videtur repudiata fuisse heredis.

2 Si pocula quis legauit, & massa facta est, vel contra, item si lana legatur, & vestimentum ex ea fiat: Iulianus libro trigesimo secundo digestorum scripsit, legatum in omnibus supra scriptis consistere & deberi, quod exstat, quam sententiam puto veram, si modò non mutauerit testator voluntatem.

3 Sed & si lancem legauit, & massam fecit, mox poculum debebitur poculum, durante scilicet voluntate.

4 Si aræ legatur domus imposta sit, debebitur legatario nisi testator mutauit voluntatem.

5 Eum, qui chirographum legat, debitum legare, non solum tabulas, argumento est venditio, nam cum chirographa veniunt, nomen venisse videtur.

6 Sed etiam nomen legatur: benigne id, quod de-

betur, accipiendum est: ut actiones aduersus debitorem cedantur. 7 Si idem seruus & legatus, & liber esse iussus sit: interdum procedere solum legatum poterit, vtpote si in fraudem creditoris data erit libertas, vel si sit seruus, qui in perpetuam seruitutem venierit. Idem erit, si sit seruus, forte pignori datus. 8 Si ita liberum heres legauerit: expediet heredi ipsum Ratuliberum præstare, magis quam xstimationem, etenim xstimationem veram præstabit, ipsum verò si dederit, existente conditione, nullum sentiet damnum. iam enim xstimatio postea non petitur ab eo hominis liberi.

9 Si duos fundos habens testator, alterius mihi usufructum, alterum Titio legat, aditum mihi legatarius non debet: sed heres cogitur redimere aditum & præstare.

10 Pomponius libro 6 ad Sabinum.

Si a substituto pupilli ancillas tibi legasset: est, que tu a pupillo emisses, & antequam scires tibi legatas esse, alienaueris: velle legatum esse, Neratius, & Arifto, & Ostilius probant.

11 Heres generaliter dare damnatus, sanum eum esse promittere non debet, sed furus, & noxiu solutum esse, promittere debet, quia ita dare debet, ut eum habere liceat. sanitas autem serui ad proprietatem eius nihil pertinet. sed ob id, quod sursum fecit seruus, aut noxam nocuit, euenit, quo minus eum habere domino liceat. sicuti ob id, quod obligatus est fundus, accidere potuit, ut eum habere domino non liceat.

2 Si verò certus homo legatus est: talis dari debet, qualis est.

3 Idem libro 9. Epistularum.

Quæ de legato dicta sunt: eadem transferre licebit ad eum, qui vel Stichum, vel hominem dari promiserit.

4 Idem libro 22 ad Sabinum.

Ubi res legata est: siquidem propria fuit testatoris, & copiam eius habet heres: noxam facere non debet: sed eam præstare. Sed si res alibi sit, quam vbi petitur: primum quidem constat, ibi esse præstandam, vbi relicta est: nisi alibi testator voluit, nam si alibi voluit: ibi præstanda est, vbi testator voluit, vel vbi verisimile est eum voluisse, & ita Iulianus scripsit tam in propriis, quam in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alibi autem ab herede translata est dolo malo eius: nisi ibi præstetur, vbi petitur: heres condemnabitur doli sui nomine. ceterum si sine dolo: ibi præstabitur, quo transiit. 1 Sed id petatur, quod pondere, numero, mensura continetur, si quidem certum corpus legatum est: (veluti frumentum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa) ibi præstabitur vbi relictum est: nisi alia mens fuit testantis, sin vero non fuit certa species: ibi erit præstandum, vbi petitur.

2 Itaque si Stichus sit legatus, & culpa heredis non pareat: debet xstimationem eius præstare, sed si culpa nulla interuenit, cauere heres debet de restitutione serui, non xstimationem præstare. Sed & si alienus seruus in fuga sit sine culpa heredis, idem dici potest. nam & in alieno culpa admitti potest, cauebit autem sic, ut si fuerit adprehensus, aut ipse aut xstimatio præstetur. Quod & in serbo ab hostibus capto constat.

3 Sed si Stichus aut Pamphilus legatur, & alter ex his vel in fuga sit, vel apud hostes: dicendum erit, præsentem præstari, aut absentis xstimationem, totiens enim electio est heredi committenda, quotiens moram non est facturus legatario. Quæ ratione placuit, & si alter decesserit, alterum omnimodo præstandum, fortassis vel mortui pretium. Sed si ambo sint in fuga: non ita cauendum, ut si in potestate ambo redierint: sed, si vel alter, & vel ipsum, vel absentis xstimationem præstandam.

4 Item si res aliena vel hereditaria sine culpa heredis perierit, vel non comparat: nihil amplius quam cauere eum oportebit, sed si culpa heredis reperit, statim dampnandus est. 5 Culpa autem qua-

qualiter sit xstimanda, videamus: an non solum ea, quæ dolo proxima sit, verum etiam quæ leuis est: an numquid & dilgentia quoque exigenda est ab hærede, quod verius est. 6 Item si fundus character perierit: Labo aliter, vti que xstimationem non debet, quod ita verum est, si non post moram facta id euenit. potuit enim eum acceptum legatarius vendere.

7 Pomponius libro 6 ad Sabinum.

Si heredis seruus rem legatam, ignorante domino, subtraxisset, & vendidisset? Atulcius, in factum dandam actionem: et vel noxæ seruum dederit, dominus, vel ex peculio: restaret, quod ex venditione eius rei haberet. 1 Si vnus ex hæredibus seruum legatum occiderit: omnino mihi non placet, eum hæredem teneri, cuius culpa factum non sit, ne res in rerum natura sit.

2 Ulpianus libro 23 ad Sabinum.

Si cui legatur, eum quatuordecim annorum erit: Særo iure vitium, vti tunc sit quattuordecim annorum, cum impleuerit, & ita Imperatorum decreuisset Marcellus scripsit. 1 Ergo cum esset sic relictum, eum ad quatuordecim annos peruenisset, antea, bima, trima die, & decem & septem annorum mortis tempore inueniatur: prærens legatum erit, proinde si quindecim annorum: consequenter dicemus, post biennium deberi, si sedecim: post annum debebitur, si mensis desint ad septimumdecimum annum: residuis mensibus debebitur, hæc ita si putans minorem esse quatuordecim annorum, cum iam excessisset, sic legauit, si verò seu: triennium ad legatum præstationem ex die testamenti facti numerat Vinius.

2 Hoc autem legatum & conditionale est, & in diem, conditionale tam diu, quam diu quartusdecimus annus sit com, letus, postea in diem.

3 Et ideo, si quidem ante quatuordecim annos decem scripsit, ad hæredem nihil transit, certe postea ad hæredem transferret. Quod si testamenti facti tempore minor quatuordecim annis filius inueniatur: puto tempus annua, bima, trima die præstationis ex die completi quatuordecim anni statim cedere: nisi euidens alia mens probaretur testatoris aliud sententis.

4 Si Titio decem, quæ ego debem, legauero, & rogauero eadem creditori præstare: fideicommissum quid in creditoris persona non valet: quia nihil eius interest: hæres vero potest eum legatario agere, quia ipse interest, creditori soli, ne eum conueniat, ergo, propter hoc valebit legatum.

5 Sed si testator decem mihi sub fideiussore debuit: fideicommissi petitio non solum hæredis, sed & fideiussori competit, interest enim eius, solui mihi, quam ipsum conuenit, & mandati actionem intendere, nec interest, soluendo sit, necne.

6 Iulianus libro trigesimo nono Digestorum scribit: Si fideiussor creditori legasset, quod ei deberet, an legatum valet, & ait, creditoris quidem nihil interesse, verum debitorem habere ex testamento actionem, interest enim ipsius liberari, quippe conuenit in fideiussoris hærede non potest.

7 Quod si idem fideiussor Titio legat, & fidei eius commiserit, ut creditor soluat: & debitor, & fideiussori heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterit: quia vtiuisque interest, legatarium solvere.

8 Meminisse autem oportet, eum, qui damnatur hoc solum, fundus vendere: non gratis danari hoc facere: sed hoc solum, ut vendat vero pretio.

9 Quod si certo pretio sit damnatus facere: necesse habebit tantum vendere, quantum damnatus est.

10 Idem libro 24 ad Sabinum.

Si seruus plurimum si pro dominij portione legatum ei relictum acquirat.

1 Si hæreditatis iudex contra hæredem pronuntiauerit, non agemem causam, vel iustorie agemem: nihil hoc nocet legatariis. Quid ergo, si per iniuriam fuerit pronuntiatum: non tamen prouocabitur iniuria ei facta non nocet legatariis, ut & Sabinus significat. Si tamen secundum substitutum pronuntiet: an ille legatarius teneatur, videamus. Et cæius facit hæc pronuntiatio, quod attinet ad ipsius personam, numquid legatariis teneatur. nec enim tam improbe causari potest, secundum se iudicatum per gratiam, respondebit igitur & legatariis, ut creditoribus. 2 Si quis, ante questionem de familia habitam, adierit hæreditatem, vel nec testatoris non defenderit: legatorum persecutio aduersus ipsum locum habet. Quid tamen si scius bona non agnoscat: ex necessitate redundabit onus legatorum ad hæredem. Sed si subiecit delatorem sibi, ut ei hæreditas adindicetur, & oneribus careret, vel minus plene defendit causam: non se exonerat: ex iplo eius, qui colusorie de hæreditate litigauit. 3 Si numerus numerorum legatus sit, neque appareat, quales sunt legati: ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo, deinde regionis, in qua versatus est, exquirenda est, sed & mens patrisfamilias, & legatarij dignitas, vel charitas, & necessitudo. ite eorum, quæ præcedunt, vel quæ sequuntur, summarj scripta sunt spectanda.

4 Pomponius libro 4. Questionum.

Ed si certos nummos, veluti quos in arca habet, Saut certam lancæ legauit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora numerorum, vel rei legatæ continentur: neque permutacione recipiunt: & ex iplo cuiuslibet corporis xstimanda sunt.

5 Paulus libro 4 ad Sabinum.

Si cui serui, omnes cum peculio legati sint, etiã si serui debentur, qui nullum peculium habent.

1 Si a filio in pubere sub conditione legatum sit, & filius heres extitit, deinde mortuus est: potest dici, patrisfamilias, qui a filio sub conditione legauit, a substituto pure reuocari, statim voluisse a substituto dari, si filius pendente conditione decessisset.

2 Vid ergo, si maior quantitatè a substituto reliquit: quod excedit, hoc erit, quod a substituto relictum est, quod verò concurrat cum summa superioribus tabulis inscripta, inde debebitur.

3 Sed si reperierit legatum cum alio, forte fundum mihi legauerat ab impubere, repetit hunc ab impuberis herede mihi & Seio: repetitio hæc efficiet, ut pars mihi debeatur.

4 Si quis duos hæredes scripserit, & damnauerit vnum quenque, solidam rem legatario præstare: id est, atque si duobus testamentis legatum esset, nam & si mihi, & filio, vel seruo meo esset, eodè testamento legatum, sine dubio valet legatum vtriusque, ut & Marcellus apud Iulianum adicit.

5 Si hæres hominum legatum occidit ob facinus, hoc est, merentem: sine dubio diceudum erit, eum ex testamento non teneri.

6 Sed si noxæ dedit, an teneatur, quia potest redimere: & puto, teneri.

7 Sed si animal legatum occiderit: puto teneri non ut carnè præstet, vel cetera, ut & id est, reliquias, sed ut præstet pretium, quanti esset, si viueret.

8 Itè si zd: a legatus ob damnum insectu possideri passus est: puto, eum teneri. debuit enim reponere. 7 Sed si mortuum inulit, fecitque religio sum locum legatum: si quidè patrisfamilias inulit, eum alio inferre non posset, vel tam oportund non haberet ex testamento non tenebitur an verò teneatur, ut pretij loci præstet: & si quidè ipse, patrisfamilias illo inferri voluit, ex testamento non tenebitur. 9 si heres inulit suo arbitrio, debet præstare, si sit in hæreditate, vnde pretium præstetur, testator enim, si legauit, vel alio inferri voluit, vel pretij loci lega-

ario offerri. 3 ¶ Item si seruum non ipse occidit, sed compulsi ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel supplicio adiceretur: quifissimum erit, pretium eum prestare. quod si sua mala mente ad hoc processit: cessat ultio. 9 ¶ Seruus legatus, si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non praestabitur, si dolo praestabitur.

54. Pomponius libro 8. ad Sabinum. **T**ripia leg. ta, que denotandi magis legatarij gratia scribuntur, o. lio scribentis, pro non scriptis habentur. 1 ¶ Si Titus legatum relictum est, si arbitratu Seij nupisset, & viuo testatore Seius decessisset, & ea nupisset legatum ei deberi.

2 ¶ Sed & si serui mors impedisset manumissionem, cum tibi legatum esset, si eum manumisses: nihil minus debetur tibi legatum: quia per te non stetit, quo minus perueniat ad libertatem.

3 ¶ Si pars heredum nominata sit in legando, Biriles partes heredes debent. si vero omnes, hereditarias.

55. Idem libro 9. ad Sabinum. **N**emo potest in testamento suo cauere, ne leges in suo testamento locum habeant. quia nec tempore, aut loco, aut condicione finiri obligatio heredis legatorum nomine potest.

56. Idem libro 14. ad Sabinum. **S**i legati serui nomine stipuler legatarius, fugitiuum eum non esse praestari: nihil veniet in eam stipulationem. quia qualis sit, talis ex testamento praestari debet. nec vllum in legato damnnum facere intellegitur.

57. Ulpianus libro 33. ad Sabinum. **S**i res obligata, per fideicommissum fuerit relicta: si quidem scit eam rector obligatam, ab herede luenda est: nisi si animo alio fuerit. si nesciat, a fideicommissario. nisi si vel hanc, vel aliam rem relicturus fuisset, si scisse obligatam: vel potest aliquid esse superfluum ex soluto re alieno. Quod si testator eo animo fuit, vt, quamquam liberandorum praediorum onus ad heredes suos pertinere noluerit, non tamen aperte viq; de his liberandis fenserit, poterit fideicommissarius per doli exceptionem a creditoribus, qui hypothecariam secum agerent, consequi, vt actiones sibi exhiberentur, quod quamquam suo tempore non fecerit, tamen per iurisdictionem praedictis prouincie id ei praestabitur.

58. Papinianus libro 9. Responsorum. **D**omus hereditaria exusta, & heredis nummis extructa, ex causa fideicommissi post mortem heredis restituenda, viri boni arbitratu sumptuum rationibus deductis, & adificiorum reatibus examinatis, respondit.

59. Ulpianus libro 33. ad Edictum. **S**i modo nulla culpa eius incendium contigisset. 60. Iulianus libro 39. Digestorum. **Q**uid si nulla retentione facta domum tradidisset, incerti condicio ei, competet, quasi plus de viro soluerit.

61. Papinianus libro 9. Responsorum. **S**umptus autem in reficienda domu necessarios a legatario factos, petenti ei legatum, cuius postea condicio extitit, non esse reputandos existimauit.

62. Paulus libro 41. ad Edictum. **S**ancilla cum liberis legata sit: & ancilla sola, si non sint liberi: & liberi soli, si non sit ancilla, debentur.

63. Celsus libro 17. Digestorum. **S**ancillas omnes, & quod ex his natum erit, rector legauerit: vna mortua, Seruius partum eius negre debet: quia accessionis loco legatus sit. quod falsum puto & nec veris, nec voluntati defuncti accommodata haec SENTIA est.

64. Gaius libro 15. ad Edictum Prouinciale. **C**apitorie scripturae simili modo neq; in hereditatibus, neque in legatis valet.

65. Idem libro 1. de legatis ad Edictum pratoris.

Si ita legatum sit: Seio seruis decem do praeter eos decem, quos Titio legauit, si quidem decem tantum inueniantur in hae hereditate, inuile est legatum: si vero ampliore, post eos, quos Titius elegit, in ceteris valet legatum; sed non in ampliore, quam decem, qui legati sunt, quod si minus fuerint, in tota quantitate inueniantur. 1 ¶ Illi si uolet, Stichum ad, conditionale est legatum: & non aliter ad hae hereditate tranfit, quam si legatarius uoluerit. quod si alia quaedam sine aditione, fuerit, legatum sit; ad hae hereditate legatarij transmittitur, aliud est enim iuris, si quid tacite continetur: aliud, si verbis exprimitur.

2 ¶ Si domus fuerit legatarij, partem in ita relicta sit, vt nihil ex praesentia materia superfit: tamen dicemus, uile manere legatum, si ea domus destructa, aliam eodem loco rector reaedificauerit: dicemus, interire legatum, nisi aliud testatorem scabif, fuerit adprobatum.

66. Idem libro 12. ad Edictum Prouinciale.

Et si a quo pretio emere vel vendere iusserit heredem suum, rector: ad huc uile legatum est: quid enim, si legatarius, a quo emere fundum heres iussus est, cum ex necessitate eum fundum uenerit, nullum inueniret emptorem, vel ex dolo, quid, si legatarij magni interesse, eum fundum emere: nec aliter hres uideretur, quam si rector iussisset?

67. Idem libro 1. de legatis ad Edictum pratoris.

Seruus uui ex heredibus legatus si quid in hereditate maliciose scisse dicatur, forte rationes interuenisse, non aliter ad huc uile est, quam ex uolentibus coheredibus, quibus hereditas, idem est, & si extraneo fuerit legatus. 1 ¶ Si ex pluribus heredibus ex disparibus partibus in sumis, duobus eadem res legata sit: heredes non pro hereditaria portione, sed pro uirili id legatum habere debent.

68. Idem libro 18. ad Edictum Prouinciale.

Si post mortem patri filio legatur: diuim no est, quin, mortuo patre, ad filium pertineat legatum, nec inter sit, an patri hres existerit, necne.

2 ¶ Sed si seruo post mortem domini relictum legatum est, si quidem in ea causa durabit, ad hae hereditate pertineat, usq; adeo, ut idem iuris est, & si testamento domini liber esse iussus fuerit, ante enim cedit dies legati, quam aliquis hres domino existat, quo sit, vt hereditate a liquidum legatum, postea herede aliquo existente ad eum pertineat: pigret quam si suus hres aliquis, aut necessarius domino ex eo testamento factus erit, tunc enim, quia in uiri concurret, vt & hres existat, & dies legati cedat, probabiliu: dicitur, ad ipsum potius, cui relictum est, pertinere legatum, quam ad heredem eius, a quo libertatem consequitur. 1 ¶ Si pure legatus seruus, sub condicione liber esse iussus fuerit: sub contraria condicione, legatum pertinet: deficiente, ad legatum pertinet, & ideo si pendente condicione libertatis legatarius decesserit, postea: defecerit condicione libertatis: ad heredem legatarij non pertinet legatum.

3 ¶ Quod si idem pure legatus sit, & ex die liber esse iussus erit: omnimodo inuile legatum est, quia, diem uenturam, certum est. ita Iulianus quoque sensisse. 4 ¶ Unde ait: Si seruus Titio legatus sit, & idem post mortem Titij liber esse iussus fuerit: inuile legatum est: quia mortuum Titium, certum est.

69. Idem libro 1. de legatis ad Edictum pratoris.

Seruo legato legari posse, receptum est: quod, a dicitur hereditate, statim seruus adquiritur legatario; deinde sequitur legatum. 1 ¶ Si seruum sub condicione legatum hres alienauerit: tamen sub condicione legatum hres alienauerit: a dicitur condicione extiterit, & potest nihil minus a legatario

legatario vindicatur: nec extinguitur legatum.

2 ¶ Si testator quosdam ex heredibus iusserit re alienum soluere: non crediores habebunt aduersus eos, adionem: sed coheredes, quorum interest hoc fieri. Nec totum hoc casu alius habet adionem, quam cui testator dari iussit: sed alio quoque, ueluti si filius non in genere aut sponso detem dari iusserit, non enim gener, aut sponus, sed filia habet adionem, cuius maxime interest.

3 ¶ Si fundus, qui legatus est, seruitutem debeat imponi: qualis est dari debet. Quod si ita legatus sit, uti oportet maxime, si liber praestandus est.

4 ¶ Seruus, qui in negotio fuerit, legatus, non ante tradi debet, quam rationes explicet, & si ad iudicium itum sit, iudicis eadem partes esse debent.

5 ¶ Si re, quae legata est, in rerum natura sit, dubitetur: forte si dubium sit, an homo legatus uinat placet: & quidem ex testamento possidet officio iudicis, conueni, vt cautio interponeretur, qua heres caueret, eam rem persecuturum, & si nactus sit, legatario restitutum.

70. Idem libro 18. ad Edictum Prouinciale.

Si seruus Titij seruum mihi fecerit, deinde Titius herede meo instituto seruum tibi legauerit: non est iniquum, talem seruum tibi tradiquis, apud Titium sit, id est, vt me indemnem praestes futuri nominis, quod si fecerit apud Titium.

1 ¶ Nam & si fundus, qui meo fundo seruiebat, tibi legatus fuerit: non aliter a me tibi praestari debeat, quam vt praesentem seruum meum recitiam.

2 ¶ Nec distimile est ei, qui mandato alienius seruum emi, vel e i, qui seruum redhiberet: qui omnes no aliter testatorem tenentur coguntur, quam vt ratio habeatur futuri, quod ab eo seruo factum fuerit, vel antequam negotium contraheretur, vel postea.

3 ¶ Quare & si post aditam hereditatem seruus legatus heredi futum fecerit, ita praestari debebit, vt ob hoc delictum quasi litis estimatio a legatario laesatur heredi.

71. Ulpianus libro 51. ad Edictum.

Si domus alicui simpliciter sit legata, neque adiectum, quae domus congenitae heredes, quam uellet, domum, ex his, quas rector habebat, legatario dare, quod si nullas ad se reliquerit: magis desiderium est, quam uile legatum. 1 ¶ De euisione, an cauere debeat is, qui iterum praestare ex causa legati, uideamus, & regulariter dicendum est, quod uis sine iudicio praestata res legata euincitur, posse eum ex testamento peti ceterum si iudicio petita est, officio iudicis casus necessaria est, vt sit ex stipulatu actio.

2 ¶ In pecunia legata consenti heredi modicum tempus ad solutionem dandum est, nec uigend in ad suscipiendum in iudicium, quod quidem tempus ex bono & aequo pratorum obseruare oportebit.

3 ¶ Qui constituit se quidem debere, iustam sententiam causam adferre, cur utique praestare non possit: audiendus est, uipua si aliena res legata sit, nequeque dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adferre, aut si seruum hereditarium neget se debere praestare: forte patrem suum vel matrem, vel fratres naturales, a quifissimum est enim, concedi ei, ex hac causa estimacionem officio iudicis praestare. 4 ¶ Cum alicui poculu legatum esset, uelleque heres estimacionem praestare, quia iniquu esse debet, id separari a seruo imperant id a pratore. alia enim condicio est hominum, alia ceterorum rerum: in hominibus enim benigna ratione receptu est, quod supra probauimus. 5 ¶ Si fundus municipum uel agalis ipis municipibus sit legatus, an legatum consistat, perque possit, uideamus. & Iulianus libro trigesimo octauo digestorum scribit: quod si fundus uel agalis municipum situramen, quia aliquotus in eo is, qui legatus habet, Balere legatus.

6 ¶ Sed & si non municipibus, sed alij fundum municipum legauerit, non uideat prouinciatum sed

legatum, sed id ius, quod in Bedigalibus fundis habebimus.

72. Paulus libro 48. ad Edictum.

Si quis legauerit fundum Cornelianum, exceptis vineis, quae mortis eius tempore erunt: si nulla vinea erunt, legatio nihil decedit.

73. Gaius libro 3. de legatis ad Edictum pratoris.

Sheres iussus sit facere, vt Lucius, centum habeat: cogendus est heres centum dare: quia nemo facere potest, vt ego habeam centum, nisi mihi dederit. 1 ¶ Viciis legata perinde licere capere, atque ciuitatibus, re scriptio Imperatoris nostri significatur.

74. Ulpianus libro 4. Disputationum.

Item Imperator noster cum patre rescripserit, uideri uoluntate testatoris repetita a substituto, quae ab instituto fuerant relictantem hoc ita erit accipiendum, si non fuit euidentis diuersa uoluntas, quae ex multis colligetur: an quis ab herede legatum uel fideicommissum relictum, noluerit a substituto debere: quid enim, si aliam rem reliquit a substituto et fideicommissario uel legatario, quam ab instituto non reliquerat: uel quid, si certa causa fuit, cur ab instituto reliquerat, quae in substituto cessaret: uel quid, si substitutus ex parte fideicommissarii, cui ab instituto reliquerat fideicommissum, in obscura igitur uoluntate locum habere rescriptum: dicendum est.

75. Idem libro 5. Disputationum.

Si sic legatum uel fideicommissum sit relictum, estimatio heres, si comprobauerit, si iustum putauerit: & legatum, & fideicommissum debebitur, quoniam quasi uero potius bono ei commissum est: non in meram uoluntate heredis collatum.

1 ¶ Si mihi, quod Titius debet, fuerit legatum: adque Titius debeat: sciendum est, nullum esse legatum, & quidem, si quantitas non sit adiecta, euidenter ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum, nam & si quid ego Titio debeo, et legatario quantitate non adiecta: constat, nullum esse legatum, cum si decem, quae Titio debeo, legaueris, nec quicquam Titio debeamus: falsa demonstratio non peremit legatum, ut in legato dotis Iulianus respondit. 2 ¶ Quod si addideris, Decem, quae Titius mihi debet, lego: sine dubio nihil erit in legato, nam inter falsam demonstrationem, & falsam conditionem, siue causam, multum interest. proinde & si Titio decem, quae mihi Seius debet, legaueris, nullum erit legatum, quae enim debitor debet, nam, & si uiuus exegissem, exingueretur legatum, & si debitor maneret, adionem aduersus eum heres meus dumtaxat praestare cogereur.

3 ¶ Si quis in stipulatu Stichum aut decem, utrum ego uelim, legauerit, quod ei debebatur tenebitur heres eius, vt praestet legatario adionem, electionem habituro, utrum Stichum, an decem persequi malit. 4 ¶ Proinde si Stichum legaueris, cum ille ei Stichum aut decem deberet: incerti actio legatario aduersus heredem competit, vt scripsit Iulianus libro trigesimo tertio digestorum. per quam adionem compellat heredem experiri, & si Stichum consequutus fuerit, praestabit ei, si decem nihil consequetur, secundum quod erit in ar Virrio debitoris, an sit legatarius, cui Stichus legatus est.

76. Iulianus libro 34. Digestorum.

Quid si quis Stichum aut Pamphilum stipulatus, Sempronio Stichum legasset, Manio Pamphilum: oneratus heres intellegitur, vt necesse habeat alteri adionem suam, alteri estimacionem Stichum aut Pamphilum dare.

77. Ulpianus libro 5. Disputationum.

Si pecunia fuit deposita apud aliquem, eiusque fideicommissum, vt eam pecuniam praestet

fideicommissum ex rescripto Diui Pij debetur, quod si videatur heres rogatus remittere id de vitori. nam si conueniatur debitor ab herede, doli exceptione uti potest. quae res vtile fideicommissum facit. quod cum ita se habet, ab omni debitore fideicommissum relinqui potest.

78. Idem libro 8. Disputationum.

Fideicommissum, quod a legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenierit.

79. Iulianus libro 5. Digestorum.

Si quis testamento suo, Titio & Seio decem dari iusserit: nullam hanc verba recipiunt ambiguitate: ut dena dixisse videatur, qui decem dixit.

80. Apud Iulianum libro 30. Digestorum Marcellus notat.

Is, qui sola triginta relinquerat, Titio triginta legauit, Seio viginti, Mxuo decem. Massurius Sabinus probat, Titium quindecim, Seium decem, Mxuum quinquaginta consecuturos: ita tamen, ut ex his pro rata portiois Falcidiae satis fiat.

81. Iulianus libro 31. Digestorum.

Si fundum sub conditione legatum heres pendente conditione sub alia conditione alij legasset, & post existentem conditionem, quae priorie testamento praeposita fuisset, tunc ea condicio, sub qua heres legauerat, existit: et dominium a priorie legatario non descendit.

1. Si seruo communi res legata fuisset: potest alter dominus agnoscere legatum, alter repellere. nam in hanc causam seruus communis quasi duo serui sunt. 2. Stichum Sempronio de lego. si Sempronius Stichum intra annum non manumiserit, eum Stichum Titio de lego. quae situm est, quid iuris esset, respondit, Sempronium interim totum habiturum, & si quidem intra annum manumiserit, liberum eum effecturum. sin autem hoc non fecisset, totum ad Titium pertinere. 3. Qui fundum, excepto aedificio, legat: appellacione aedificij aut superficij significat, aut solum quoque, cui aedificium superpositum est. si de soli superficie exceptum: nihil minus iure legati totus fundus vindicabitur. sed, exceptione doli mali poita, consequetur heres id, ut sibi habitare in villa liceat. in quo inierit, ut iter quoque & actum in ea habeat. si vero solum quoque exceptum fuerit: fundus, excepta villa, vindicari debet. & serui ipsi iure villae debentur. non secus ac si duorum fundorum dominus alterum legauerit, ita ut alteri seruiret. sed inclinandum est, testatorem etiam de solo cogitasse, sine quo aedificium stare non potest.

4. Si libertus patronum ex septuaginta heredem scripserit, alios ex ceteris, & ita legauerit: Quisquis mihi alius ex supra scriptis cum patrono meo heres erit, seruos illum & illum Titio lego, quos a primo singulos vicinia auecis: intelligendum erit, a co herede patroni dumtaxat legatum datum, & ideo Titium non amplius quinquaginta in seruis vindicare posse. Adiectio autem illa, Quos a primo singulos vicinia auecis, non mutat legati conditionem, si legis Falcidiae rationem habere oporteat. nihilo minus enim verum pretium seruorum in aestimacionem deducetur.

5. Titio fundum de lego, si heredi meo decem dedit. si decem heres Titio debuisset, & ea Titius accepta ei fecisset: fundum vindicare potest.

6. Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam sciret ad se legatum pertinere, decesserit, & eundem Seio legauerit: & heres Titij legatum non repudiauerit: Stichum Seius vindicabit.

7. Si pater familiae, ab impubere filio, Titio fundum legauerit: & a substituto eundem Titio, & pupillus patri heres exstiterit: siue vindicauerit Titius legatum, siue repudiauerit: quamuis filius impubes decesserit: a substituto vindicare non poterit.

hoc enim, quod rursus a substituto legatur, perinde habendum est, ac si repetita legata essent. Quare & si pure a filio, sub conditione a substituto legatum fuerit: perinde omnia contrahuntur, ac si tantum a filio legatum fuisset. Contra autem, si a filio sub conditione, a substituto pure legatum fuerit, & pupillus pendente conditione decesserit: ex substituto non so legatum valebit.

8. Hi, verbis, Lucio & Titio, & ceteris, cui fundum de lego, vult legatur & si vtrique vixerint, vtrique si alter, alteri totum debetur. 9. Cum Atullus sub conditione legatus esset, & pendente conditione legati, condicio naturae libertatis desic, legatum vtile fit. nam sicut natura libertas tunc peremittit legatum, cum vires accipit: ita legatum quoque non ante peremittit potest quam dies cesserit eius.

10. A filio impubere legatus, & a substituto liber esse iustus: si quidem pupillus ad pubertatem peruenit: ab eo, cui legatus fuerat, vindicabitur. non oportet vero pupillo, libertas competat. Longe magis hoc seruari conuenit: si idem seruum sub conditione ab impubere legatus fuerit, pendente conditione, filius intra pubertatem decesserit.

82. Idem libro trigesimo tertio Digestorum.

Non quocumque modo si legatarij res facta fuerit: die cedente, obligatio legati existit. sed ita, si eo modo fuerit, cui, quod aucti non possit. ponamus rem, quae mihi, pure legata sit: accipere me per traditionem, die legati cedente, ab eo herede, a quo eadem sub conditione alij legata fuerit: nec per agam ex testamento, quia is status est eius, ut existente conditione discesserim sit a me dominium. nam & si ex stipulatione mihi Stichum debeatur: & is, cum sub conditione alij legatus esset, factus fuerit meus ex causa lucrativa: nihilominus existente conditione ex stipulatione agere poterit.

1. Si ex bonis eius, qui reipublicae causa aberat, rem vti adquisierim, & ea, antequam euinteretur, mihi legata sit: inde postea euincatur: tunc ex testamento petam, eam mihi dari oportere.

2. Fundus mihi legatus est. proprietatem eius fundi redemi, detracto vti fructu. postea venditor capite minutus est, & vti fructus ad me pertinere cepit. si ex testamento egero: iudex tamen litem aestimare debet: quantum mihi aberit. 3. Marcellus: Idem erit, & si partem redemeris, pars mihi legata est, aut donata. partem enim dumtaxat petere debebo.

4. Iulianus: Quod si legatum mihi est, quod ex Pamphila natum erit: ego Pamphilam mercatus sum & ea apud me peperit: non possum videri partum ex causa lucrativa habere, quia matrem eius mercatus sum. argumentum rei est, quod, euicto eo, actio ex empto competit.

5. Qui Gaium & Lucium eiusdem pecuniae reos habebat, si ita legauerit: Quod mihi Gaius est, id heres meus Sempronio damnus esto: quod mihi Lucius debet, id heres meus Mxuo damnus esto: dare: eam conditionem heredis sui constituit. is necesse habeat alteri adiones suas, alteri litem aestimacionem praestare. Si tamen viuis testator Gaium acceptum fecit: necesse est, ut Sempronij & Mxuij legatum inutile sit. 6. Cum mihi Stichus aut Pamphilus legati fuissent duorum testamentis, & Stichum ex altero testamento consecutus fuisset: ex altero Pamphilum petere possum, quia & si vno testamento Stichus aut Pamphilus legati fuissent, & Stichus ex causa lucrativa meus factus fuisset: nihilominus Pamphilum petere possem.

83. Marcellus libro 13. Digestorum.

Titius Stichum tibi legauit. eiusdem Stichum partem Seius tibi legauit. ex vtriusque testamento consequeris.

84. Iulianus

84. Iulianus libro 33. Digestorum.

Hi, vult legatur: si Titius heredi meo canerit, heres meus Mxuo de lego, & ceteris, Titio de lego, & ceteris, velle legatum est: quem admodum quod alij legatum, ex causa fideicommissi restituitur. 1. Eadem ratione non quoque legatum velle sit: si Titius heredi meo canerit: si vno tempore ex eodem testamento vult legatur: & ceteris, heres meus Mxuo de lego, & ceteris, Titio de lego, & ceteris, velle legatum est.

2. Si Sempronius Titium heredem instituerit, & ab eo post biennium fundum dari iusserit Mxuo, Titius deinde ab herede suo eundem fundum Mxuo praesenti die legauerit, & Mxuius pretium sibi ab herede Titij accepit: si ex testamento Sempronij fundum petere velit: exceptione repelli poterit, si pretio fundi contentus non erit.

3. Si cui homo legatus fuisset: & per legatarij reuocatus, quo minus Stichum, cum heres tradere volebat, acciperet: mortuus Stichus exceptio doli mali heredi proderit.

4. Aedes, quibus heredis aedes serbiebant, legatae, sunt traditae legatario non imposita seruitute. dixi, posse legatarium ex testamento agere: quia non pleuum legatum accepisset. nam & eum, qui debilitatum ab herede seruum accepit, tunc ex testamento agere.

5. Qui seruum testamento sibi legatum, ignorans eum sibi legatum, ab herede emittit, cognito legato, ex testamento egerit, & seruum accepit: a ditione ex vendito absolui debet. quia hoc iudicium fidei bona est, & continet in se doli mali exceptionem. Quod si pretio soluto, ei, testamento agere instituerit: hominem consecutus debet. a ditione ex empto pretium recipere vult, quem admodum recipere, si homo emittus fuisset. Quod si iudicio exempto actum fuerit, & tunc actor comperit legatum sibi hominem esse, & agat ex testamento: non aliter absolui heredem oportebit, quam si pretium restituerit, & hominem adoris fecerit.

6. Cum pater pro filia sua, dotis nomine, centum promississet: deinde eidem centum eadem legasset: doli mali exceptio heres totum erit, si & gener ex promissione, & puella ex testamento agere instituerit: conuenit enim inter eos oportet, ut alterutra adione contenti sint.

7. Si ita cui legatum esset: Si tabulae chirographi mei heredi meo reddidit, heres meus tibi decem dare: huiusmodi condicio hanc vim habet, si heredem meum debito liberauerit. quare & si tabulae exstabant, non intellegitur condicio satisfecisse creditor, nisi acceptum heredi fecerit. & si tabulae in rerum natura non fuerint: existimabitur in ptele condicione si heredem liberauerit. Nec ad rem pertinebit, iam tunc, cum testamentum se habet, tabulae intercederint, an postea, vel mortuo testatore.

8. Si Titio & Mxuij legatus fuerit Stichus, qui Titij erat: debetur pars Sibi Mxuij, nam Titius, quamuis ad legatum non admittatur, partem faciet. 9. Stichum aut Pamphilum, vtrum heres meus vult, Titio dare: si dixerit heres, Stichum se velle dare: Stichus mortuus, liberabitur. cum autem semel dixerit heres, vtrum dare velit: mutata sententiam non poterit. 10. Legatum est ita: Fundum Cornelianum & mancipia, quae in eo fundo, cum mortuo, mea erant, heres meus Titio dare. ancilla, quae in eo fundo esse conseruauerat, mortis tempore, cum in fuga esset, enixa est. quare, an vel ipsa vel partus eius legato cedat, respondit: Ancilla, quamuis in fuga sit, legata videtur, & licet fugitiua eras, perinde habetur, ac si in eo fundo fuisset: mortis tempore patrefamilias, huic consequens est, ut partus quoque matrem sequatur, & perinde legato cedat, ac si in fundo editus fuisset.

11. Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum mater, legatus est: deinde Pamphilum testator Titio donauit: Stichus in obligatione remanet.

12. Quibus ita legatum fuerit: Titio & Mxuij de lego, & ceteris, constat: eos non consequuturos in eundem seruum sicuti non concurrunt, cum ita legatur Titio fundum de lego: Mxuij alterum seruum de lego. 13. Si is, cui legatum fuerat, antequam conseruaretur, qua adione vis velle, decessit: duobus heredibus restitit: legatum accipere simul venientes, nisi consenserint, non possunt. quare quamdiu alter rem vindicare vult, alter in personam agere non potest. sed si consenserint, rem communiter habebunt, consentire autem vel sua sponte debent, vel iudice imminente.

85. Paulus libro 11. ad Plautium. Dvobus coniunctim fundus erat legatus, alter ex his partis aestimacionem per a ditionem personalem abigit. alter, & fundum totum vindicare velle: exceptione doli pro parte dimidia repellitur. quia defunctus semel ad eos legatum peruenire voluit.

86. Iulianus libro 34. Digestorum.

Si tibi homo, quem pignori dederas, legatus ab alio fuerit: a ditionem ex testamento habebis aduersus heredem, ut pignus luat.

1. Si testamento Stichus ab vno herede legatus fuerit Mxuij, & eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus: & antequam codicilli aperirentur, Mxuius litem aestimacionem consecutus fuerit: ipso iure vindicare ex codicillis non potest, quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit. 2. Cum seruus legatur: & ipsius serui status, & omnium, quae personam eius attingunt, in suspensio est. nam, si legatarius repellitur a se legatum, nunquam eius fuisse videbitur, si non repulerit, ex die aditae hereditatis eius intellegitur. Secundum hanc regulam & de iure eorum, quae per traditionem seruus accepit: aut stipulatus fuerit: de quae his, quae legata ei, vel donata fuerint: statuetur: vel heredis, vel legatarij seruus singula gestisse existimetur.

3. Si fundus ab omnibus heredibus legatus sit, qui vnus heredis esset: is quidem, cuius fundus esset, non amplius, quam partem suam, praestabit: ceteri in reliquis partes tenebuntur. 4. Valet legatum, si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit: licet is dominus soli sit. nam consequetur, ut hac seruitute liberetur, & superficiei lucrifaciat.

87. Papinianus libro 18. Quaestionum.

Filio pater, quem in potestate retinuit: herede pro parte instituto, legatum quoque relinquit, durissima sententia est existimantium, deneganda ei legati petitionem, si patris abstinerit hereditate. non enim irapugnatur iudicium ab eo, qui iustis rationibus noluit negotiis hereditariis implicari.

88. Marcellus libro 6. Institutio.

Sed si, non aliis voluit pater habere eum legatum, nisi hereditatem retineat: tunc neque aduersus coheredem dandam ei legati petitionem, secundum Aristonis sententiam constat: cum ipsi filio non videretur esse soluendo hereditas. & hoc ita est, licet non conditionaliter expressisset, intellexisse tamen manifestissime adprobetur.

89. Iulianus libro 36. Digestorum.

Nam nec emancipatus, hereditate omnia, legatum ab herede petere prohibetur. praeter enim permittendo his, qui in potestate fuerint, abstinerere se hereditate paterna, manifestum facit, ius se in persona eorum tribuere, quod quod futurum esset, si liberu arbitriu audeat hereditatis habuissent.

90. Papinianus libro 18. Quaestionum.

Quid ergo si ita legauerit: Hoc amplius filio meo non dubie voluntatis quidem questio erit. sed non ab similibus est prioris casus circa filij prouidentiam, nisi euadens voluntas contraria

patris probetur. 1. Plane si pluribus filiis institutus: ratione legatorum adio denegabitur ei, qui non agnoverit hereditatem.

91. Iulianus libro 36. Digestorum. Quisquam est: si filiusfamilias, qui filium habebat, heres institutus fuisset, cum esset uterque in potestate aliena: an ab eo, filio eius legari possit, respondit: Cum possit a filio patri legari: consequens est, ut vel fratri ipsius, vel filio, vel etiam seruo patris sui legatur.

1. Presenti quidem die data libertate, seruo legari vel pure, vel sub conditione poterit. Cum vero libertas sub conditione data fuerit: aliter uti- liter, aliter inutiliter putatur legatum, si ea co- dicio libertatis fuerit, ut patrefamilias statim mor- tuo possit ante aditam hereditatem existere condi- cio: (veluti: Stichus si deum Titio dederit, vel Capito- lium si deum Titio dederit) vtile legatum est huiusmo- di autem conditiones, si heredi deum dederit, si post aditam hereditatem Capitolium ascenderit, inutile le- gatum efficient. Necessario autem ex asse herede scripto, etiam hae conditiones, quae ante aditam he- reditatem impleri possunt, inutile legatum efficiunt.

2. Quibus hereditas instituitur, alteri Stichum legauerit, & eidem Stichum decem, cum Stichus, vi- tuo testatore, ad libertatem peruenisset: totum lega- tum ei debebitur. nam in solidum constituisse cau- sam legati in eius persona, hoc quoque argumen- tum est: quod si heres, cui legatum fuerat, hereditatem non adisset: solidum ab altero herede consequi pos- set. 3. Seruo legato legatum datum est, si alie- natus a testatore fuisset, legatum ad emptorem per- tinebit. 4. Cum seruus Titio, & eidem seruo aliquid legatur: fideicommissum potest, ut aut seruum alicui restituat, vel ea quae seruo legata sunt, hoc amplius: etiam ipsi seruo, cum liber erit, fideicom- missum a Titio dari potest.

5. Si quis Stichum legauerit: & eundem alie- nauerit, vel manumiserit: deinde codicillis eidem legatum dederit: legatum vel manumisso, vel em- ptori debebitur. 6. Si mihi seruus a te herede legatus fuerit: & eidem seruo aliquid legauerit: & viuo eo, qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: non id legatum hereditati acquiritur, & ideo quamuis postea moriturus, qui seruum mihi legauerat, ad me id, quod seruo lega- tum est, non pertinet.

7. Cum homo ex testamento petitus est: causa eius temporis, quo lis contestabatur, repraesentari debet auctori. & sicut partus ancillarum, sicut fru- ctus fundorum interim percepti in hoc iudicium deducuntur: ita, quod seruo legatorum vel heredi- tatis nomine interim obtulerit, praestandum est petitori.

92. Iulianus libro 39. Digestorum. Si fundum per fideicommissum relictum vnus ex heredibus, excusso pretio, secundum redditum eius fundi mercatus sit propter res alienum heredi- tarium, praesente & assignante eo, cui fideicommissum debebatur, placet, non fundum, sed pretium eius restitui debere. Macellus notat: Si fundum restituere malit heres, audiendum existimo. 1. Iulianus: Si Titio pecunia legata fuerit: & eius fideicommissum, ut alienum seruum manumitteret: nec domi- nus cum vendere velit: nihilominus legatum capiet: quia per eum non stat, quominus fideicommissum praestet. nam, & si mortuus fuisset seruus, a legato non summoueretur. 2. Sicuti conceditur vni- cuique, ab eo, ad quem legitima eius hereditas, vel bonorum possessio peruenitura est, fideicommissum dare: ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas, vel bonorum possessio peruenitura est, fideicommissa recte dabuntur.

93. Ulpianus libro 1. Fideicommissorum. Quibus deccat, valebit, ceterum, si pubes factus

decesserit, & beneficium fideicommissum.

94. Iulianus libro 39. Digestorum. Plane, si filium impuberem exheredauerit, fidei- commissum legitimum heres praestare cogendus non erit, nisi idem & patri heres fuerit.

1. Qui rogatus erat hereditatem, ex qua seruus eius heres institutus erat, restituere, (cum) alij seruum vendidisset: quodcumque est, an hereditatem restituere cogendus est is, ad quem hereditas ex em- ptione serui heredis scripti peruenit, dicit, com- pellendum esse, ad fideicommissum restituendum, eum, qui seruum suum heredem scriptum vendidit: cum pretium hereditatis, quam restituere ro- gatus est, habeat. Is autem, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenit, ex causa cogendus erit fideicommissum praestare: id est, si dominus serui heredis scripti sciendo non erit.

2. Si cui Stichus aut Dama legatus esset, elec- tione legatario data, & fidei eius commissum ef- fect, ut Stichum alteri praestaret: si Dama vindica- re maluerit: nihilominus Stichum ex causa fidei- commissi praestare debet: siue enim pluris est Da- ma, compellendus est Stichum redimere: siue mino- ris, quae Stichum iuste dare cogitur: cum per eum steterit, quo minus ex testamento haberet, quod fideicommissum fuerit.

3. Qui testamento manumittitur: & neque le- gatum, neque hereditatem capit: fideicommissum praestare cogendus non est. Ac ne is quidem, qui ser- uum legatum rogatus fuerit manumittere. Is enim demum pecuniam ex causa fideicommissi praestare cogendus est, qui aliquid eiusdem generis, vel si- milis, ex testamento consequitur.

95. Ulpianus libro 1. Fideicommissorum. Videndum tamen est, numquid, si vterque operatum rogauerit eum aliquid, debeat hoc fidei com- missum valere, quod nequaquam dicendum est, quid nec operatur, nisi huiusmodi libero possum, nec impolitae exiguntur, quamuis testator ita cauerit.

96. Iulianus libro 39. Digestorum. Vidam testamento vel codicillis ita legauit: Aucto: quadringenti, Pamphilo dari vel Titio, si id- fra scriptum est ab auctore auctore: ut in alio quo- habet, ut in testamentis quos habet, ut: post multos annos, eadem voluntate manente, decem annos summa in alios usus trahatur essent, quater, an debeatur fideicommissum. Respondit: Vero simi- lius est, patremfamilias demonstrare potius heredi- bus Boluiss, unde aureos quadringentos sine in- comodo rei familiaris contrahere possint, quam conditionem fideicommissi iniicisse, quod initio pure datum esset, & ideo quadringenti Pamphilo debebuntur. 1. Quotiens lege Julia Vona vaca- tia ad fiscum pertinent: & legata & fideicommissa praestantur, quae praestare cogere heres, quo re- lista erant. 2. Si tibi seruum legatus fuerit: & pretium a te, ut Titio aliquid praestare usque ad pretium serui, deinde seruus decesserit: nihil fidei- commissi nomine praestandum erit.

3. Si scriptus ex parte heres rogatus sit praes- tere pecuniam, & eis, quibus testamento legatum erat, distribuere: id, quod sub conditione legatum est, tunc praecipere debet, cum condicio extiterit: interim aut ei, aut his, quibus legatum est, satisfaci- ri oportet. 4. Cui facultas pecuniam dare iustus est, is rogari potest, ut eandem pecuniam ali- cui restituat, nam cum possit testator codicillis pu- re libertatem dare, & hoc modo conditionem ex- tingueretur non etiam per fideicommissum eandem pecuniam, ad imendi potestatem habeat?

97. Idem libro 42. Digestorum. Si mihi Stichus legatus esset: fideique meae com- missum, ut aut Stichum aut Pamphilum meum seruum redderet: & in Stichum aliquid ex legato

propter legem Falcidiam perdidisset: necesse ha- bere, aut Pamphilum seruum meum totum Titio dare, aut eam partem Stichum, quam legatorum no- mine accepit.

98. Idem libro 52. Digestorum. Seruus ab hostibus captus, recte legatur, hoc enim siue possimini sit, & quemadmodum heredem instituere possumus seruum, qui in hostium pote-estate est: ita legare quoque eum possemus.

99. Idem libro 70. Digestorum. Si domino Stichus legatus esset, & seruo eius op- portio da: partem dimidiam Stichum dico ad do- minum pertinere: quod possit seruus manumissus mundum Stichum optare.

100. Idem libro 70. Digestorum. Si mihi Sempronius a Titio herede legauerit, Titioque mihi sub eadem conditione eandem rem legauerit: existente conditione, capiam legatum ex testamento Sempronii.

101. Idem libro 78. Digestorum. Si seruo meo Stichus legatus fuerit testamento: sique legatum repudiauerit: deinde prolatis co- dicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatum esse: nihilominus eundem vindicare pos- sum. 1. Si ei, qui in hostium potestate est, lega- tum fuerit: ita apud hostes decesserit: nullius mo- menti legatum erit: quamuis postliminio confir- mari possit.

102. Idem libro 81. Digestorum. Si minor quam viginti annis dominus serui causa non probata, manumiserit: & postea lega- tum ei dederit: sique alienatus ad libertatem per- uenisset: legatum non capit, nam perinde nul- lius est momenti legatum, ac si sine libertate da- tum fuisset.

103. Idem libro 83. Digestorum. In tacitis fideicommissis fraus legi fieri videtur: In quibus quis neque testamento, neque codicil- lis rogatur: sed domestica cautione, vel chiro- grapho obligatur se ad praestandum fideicommissum ei, qui capere non potest.

104. Idem libro 1. ad Ulpianum Fideicommissum.

Ab omnibus heredibus legatum ita erit: Quisquis mihi heres erit, damnae Titio dare centum: deinde infra conprehensum erant: vnus ex heredibus ei daret, quod sit, vel qui heredes vtrum tota cen- tum dare deberent, an deducta vnus illius heredi- taria portione, respondit, verius esse reliquos heredes tota centum deberent: cum & significatio verbo- rum non repugnet huic sententiae, & voluntas te- statoris congruat.

1. In testamento sic erat scriptum: Lucio Titio, si heredi meo tabulae, quibus ei pecuniam exprimissem, fidei commissum dabo, Titio deinde, antequam tabel- las heredi redderet, decesserit, quod situm est, an he- redi eius legatum deberetur. Cassius respondit, si tabulae fuissent, non deberi: quia, non redditis his, dies legati non cessit. Iulianus notat: Si testamento faciendo tempore tabulae nullae fuerint: vna ratione dici potest, legatum Titio deberi: quod dicitur vltimo id est, in scriptis codicibus pro non scripta habetur.

2. Etiam rem hostium posse legari, Sabinus ait, si aliquo casu emi possit.

3. Si Attio ita legatum fuerit: Quisquis mihi he- res erit, damnae Titio heredi dabo: deducenda sua parte, Attius decem petet.

4. Item si iustus fuisset heres decem dare, & fundum sibi habere: deducta sua parte, decem dabit.

5. Denique constituit, cum ita legatum fuisset, Quisquis mihi heres erit, damnae Titio heredi meo decem dare, ex quatuor omnium heredum partes, eo quod vnusquisque & sibi, & coheredi suo dari diminatus vi detur. 6. Cum quidam heredem instituit, quan- doque mater eius decessisset: deinde seruum heres scriptus fuisset: & ab eo legata ei, qui sub codicio- ne heres institutus fuisset, relicta essent, isque, viua matre, decessisset, postquam, dies legati cesserit:

quod situm est, an heredi eius legata deberentur, ve- rius est, legatum heredi debere, siue pure a substitui- to legatum datum est primo heredi, siue sub hac conditione, Si heres non fuerit, quia, moriente eo, condicio impletur.

7. Si, socero a genito suo herede instituto, pars hereditatis alij legata fuisset: deducta dote cum de- biturum esse partem hereditatis legatam, Sabinus respondit, quemadmodum: si pecunia ex crediti cau- sa socero debita fuisset: ea deducta, partem heredi- tatis daturus fuisset.

105. Idem libro 11. ex Mipicid. Legatum ita erat: Quae Lucius Titius mihi debet, ad Libertum meum Cornelium dare damnae esse. nihil am- plius ex hoc legato, quam actiones suas, heres praes- tare debet.

106. Afferius Varronem libro 2. Digestorum a Paulo Epitomatorum.

Si in testamento scriptum esset: Heres meus datus est Titio Lucio damnae esse: neque adser ipsi heredi debere legatum, constat.

107. Afferius libro 2. Quaestionum. Si a pluribus heredibus legata sint: & quae vnus ex his praecipere iubetur: & praestare: in potestate eorum, quibus sit legatum debere esse ait, vtrum- que a singulis heredibus petere vellet. an ab eo, qui praecipere sit iustus: itaque eum qui praecipere iustus est: cauere debere coheredibus indemics eos praestari.

1. Si quis seruum: cui aliquid sine libertate legauerit, cum mortuus ipsi seruus, legat: minime du- bitandum, quin vtile legatum futurum sit, propter ea scilicet quod moriente seruo, id, quod ipsi lega- tum erit, ad eam, cui ipse legatus fuerit, perueni- turum sit.

108. Idem libro 5. Quaestionum. Si seruus legatus, viuo testatore fugisse dicitur: & Sumpsa, & periculo eius, cui legatus sit, reddi debet: quoniam rem legatam eo loco praestare he- res debeat, in quo a testatore sit relicta.

1. Si id, quod ex testamento mihi debet, quilibet alius seruo meo donauerit: manebit adhuc mihi ex testamento actio: & maxime si ignotem mea factam esse, alioquin consequens erit, ut etiam si tu ipse seruo meo eam donaueris, inuito me libereris, quod nullo modo recipiendum est, quando ne solutio quidem inuito me facta libereris.

2. Cum homo Titio legatus esset: quod situm est: vtrum arbitrium heredis est, quem velit dandi an potius legatarij, respondit, verius dici, electione eius esse, cui potestas sit, qua actione uti velit: id est legatarij.

3. Huiusmodi legatum: Illi, aut illi, vter eorum prior Capitolium ascenderit: vtile esse, euidenti argu- mento probari ait: quod constat usufructum li- bertis legatum, & qui eorum superuixerit, proprie- tatem, vtiliter legari, idque & de herede instituen- do dicendum existimant.

4. Stichum, quem de te stipulatus eram, Titio a te herede mihi legauit, si quidem non ex lucratia causa stipulatio intercessit: vtile legatum esse, placebat. sin e duabus: tunc magis placet, inutile esse legatum: quia nec abstulit quicquam, nec bis ead- dem res praestari possit.

5. Sed si cum mihi ex testamento Titij Stichum deberes, eundem a te herede Sempronius mihi le- gauerit, fideique meae commiserit, ut eum alicui restituum: legatum vtile erit: quia non sum, habi- tus. Idem iuris erit, & si pecuniam a me legauerit. Multo magis si in prioro testamento fideicom- missum sit. Item si in prioro testamento Falcidia locus sit: quod inde abscidit ratione Falcidia ex sequenti testamento consequatur.

6. Item si domino heres extiterit: qui non esse soluendo, cuius fundum tu mihi dare iustus es: manebit tua obligatio, sicut maneret, si eum fundum emissem.

7. Ita scriptura erit: Amplius, quam Titio legata

bus, quibus fideicommissum relictum est, ad distracionem consentientibus, nullam fideicommissi petitionem superfluatam.

121. Marcianus libro 3. Regularum.

SI quis legauerit Titio cum Mzuo & sine altero alter ad legatum admittitur. nam & cum dicit propter, utrum cum liberis in possessionem esse inbeccat non sicut liberiter in possessionem mittitur.

122. Paulus libro 3. Regularum.

Coniatiibus legari potest, etiam quod ad honorem ornatumque civitatis pertinet. Ad ornatum: puta quod ad instruendum forum, theatrum, studium, legatum fuerit. Ad honorem: puta quod ad munus eundem, venationemve, ludos scenicos, ludos Circenses, relictum fuerit: aut quod ad diuisionem singulorum ciuium, vel epulum, relictum fuerit. hoc amplius, quod in alimenta infirmæ ætatis, puta senioribus, vel pueris, puellisque relictum fuerit: ad honorem civitatis pertinere respondetur.

Lucius Titius & Gaius Seius Publio Mzuo decem dare damnas sunt. Gaius Seius here: non exstitit. Sabinus ait, Titium solum, legatum de visurum. Nam Seium pro non scripto habendum esse. hęc sententia vera est. hoc est, Titius tota decem debebit.

Eum, cui sub hac condicione fundus legatus est, si centum heredi dare iussus est: non est legatarius cogendus fideicommissum à se relictum præstare, quoniam nihil ex testamento videtur capere: qui tantum erogat quantum ac cipit.

123. Marcellus libro singulari Responsorum.

Vetus Titius, cum duos filios heredes relinqueret testamento ita cauit: Quisquis mihi liberorum meorum heres erit, eius fideicommissum, ut, si quis ex his sine liberis decedat, hereditas mea beßim cum maritetur, fratribus suis restituat. frater decedens fratrem suum ex dodrante fecit heredem. quæro, an fideicommissum factis: cerit. Marcellus respondit, id, quod ex testamento Lucij Titij fratri testator debuit, pro ea parte, qua alius heres exstitisset, peti posse: nisi diuersum sensisse eum probaretur. nam parum inter hanc speciem interest, & cum aliis creditor debitori suo exstitit heres, sed plane audiendus erit coheres, si probare possit, ea mente testatorem heredem instituisse fratrem suum, ut contentus institutione, fideicommissum abstinere deberet.

LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, (LIBER SECVNDVS.)

Ulpianus libro 9. ad Sabinum.

IN arbitrium alterius conferri legatum veluti condicio, potest. quid enim intererit, si Titius in Capitulo ascendens, mihi legatur, an, si voluerit, Sed cum ita legatum sit pupillo sue pupillæ, Arbitrio tutorum: neque condicio inest legato, neque mora. cum placeat, in testamentis legatum in alterius arbitrium collatum, pro Biri boni arbitrio accipi. quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod iniectum legato veluti certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet patrimonij?

2. Paulus libro 75. ad Edictum.

Quotiens nominati plures res in legato exprimentur, plura legata sunt. si autem suppellex, aut argentum, aut peculium, aut instrumentum lega-

In testamento ita scriptum est: Gaius Seio illud & illud heres meus dabo. & te rogo Sei, sedique sua manda, ut ea omnia, qua supra scripta sunt reddam sine ulla mora. ei reddere res ipse. quæro, an tacitum fideicommissum sit, cum personam testator, cui relictum velle, testamento non significauerit. Marcellus respondit: Si in fraudem legum tacitam fidem Seius ac commodasset: nihil ei prodesse potest, si his verbis paterfamilias cum eo locutus esset. non enim ideo circumuenisse minus leges existimandus est: cum perinde incertum sit, cui prospectum voluerit.

124. Neratius libro 5. Membranarum.

heredes nominati enumerati, dare quid damna sunt: propius est, ut viriles partes debeant, quia personarum enumeratio hunc effectum habet, ut ex æquentur in legato præstando: qui, si nominati non essent, hereditarias partes debitorum essent.

125. Quilius Maximus libro singulari ad legem Falcidiam.

SI heres centum præcipere iussus sit, & relictus hereditatem, & patronum bonorum possessionem cor. a tabulas petierit: sicut legatarius præceptio pro parte, quam patronus abstulit, inuenitur.

126. Paulus libro singulari de secundis tabulis.

Ab hereditate substituto, inutiliter legatum datur. Ergo nec à legitimo exhereditari fideicommissum dari poterit. quod & legitimi eo iure præstare coguntur, quos scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis edictum præteritis, quo contra tabulas bonorum possessionem pollicetur: scriptus quoque filius contra tabulas bonorum possessionem perierit: substitutus eius, legata pro modo patrimonij, quod ad filium peruenit, præstabit: perinde ac si id, quod per bonorum possessionem filius habuit, à patre accepisset. Cum à postumo ita legatur, si heres erit: & non nato postumo, substitui debeat: legata eos debere existimandum est, quæ ille, si vixeret, debitorum erat.

127. Idem libro singulari de iure Codicillarum.

Frater postumo fideicommissum dari potest. sola enim voluntas seruatur in fideicommissis. & optinuit Galli sententia, alienos quoque postumos legitimos nobis heredes fieri.

128. Marcianus libro 2. Institutionum.

SI tutor pupillam suam contra senatusconsultum uxorem duxit, illa quidem ex testamento eius capere potest: ipse autem non potest: & merito. delinquunt enim hi, qui prohibitas nuptias contrahunt: & merito puniendi sunt. quod imputari non potest matri, quæ à tutore decepta est.

num sit: vnum legatum est.

3. Idem libro 4. ad Plautium.

SI ita legatur: Heres dare damnas esto, si in Capitulo non ascendens: vile legatum est: quantum in possessione eius sit, ascendere vel non ascendere.

4. Idem libro 8. ad Plautium.

NEminem eiusdem rei legatæ sibi partem velle, partem nolle, verius est.

5. Idem libro 7. Quæstionum.

SED duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alterum vero amplecti posse, respondetur. Sed si vnum ex legatis onus habet, & hoc repellatur: non idem dicendum est. pone eam, cui decem & Stichus legatus est, rogatum seruum manumittere. si Falcidia locum habet: decem, viris quoque legati quarta deducetur. igitur, repudiato seruo, non eritabitur onus deductionis, sed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

6. Idem

6. Idem libro singulari ad legem Falcidiam.

REGem autem legato, non potest quædam sperni, quæ iam vindicari, quia non plura, sed vnum legatum est. utique dicemus: peculio legato, aut velle, aut argento, & milibus.

7. Idem libro 8. ad Plautium.

SI Titio, & ei, qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus heres dare damnatur, & vnus capere non potest: quinque sola Titio dantur.

8. Idem libro 9. ad Plautium.

SI quis seruum heredis, vel alienum legauerit: & si fugisset: actiones interponendæ sunt de reducendo eo. sed si quidem vno testatore fugerit, expensis legatarij reducitur. si post mortem, si in pibus heredit. Si ita legatur: Sempronio decem, aut si voluerit, hominem Stichum lego: hoc casu duo legata sunt, si vni contentus esse debet. Si quis legauerit ex illo dolio amphoras decem: est non decem. sed pauciores inueniri possunt: non extinguitur legatum: sed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur. Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet: vtrius si Titio relictum est, & duo eiusdem nominis amici testatoris veniant, & legatum petant, & heres solvere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint: eligere debere heredem, cui soluat, ut ab eo defendatur. Certam pecuniam legatam si legatarius & substitui legatarij petent, & heres solvere paratus sit: si ambo defendere heredem parati sint: eligere debet heres, cui soluat, ut ab eo defendatur. Si neutrius manifesta calumnia videatur, ei potius soluendum, cui primum legatum est. Si cui certam partem hereditatis legauerit: Dius Hadrianus rescripsit, ut neque pretia manumissorum, neque funeris impensa deducerentur.

9. Modestinus libro 9. Regularum.

VM autem pars bonorum ita legatur: Bonorum meorum que sunt, cum moriar: dos, & manumissorum pretia è medio deducenda sunt.

10. Iulianus libro 1. ex Plautio.

VM fundus nominatim legatus sit, si quid ei post testamentum factum adiectum est, id quoque legato cedat, etiam si illa verba adiecta non sint, Quis meus erit: si modo testator eam partem non separatim possedit, sed vnuerstiti prioris fundi adiunxit.

11. Pomponius libro 7. ex Plautio.

SI tulerim ab herede ne tunc quid, cum dubia sit eius ex testamento libertas, legatum sine libertate accipere posse Labeo ait: quia seruus eius esset. sed si heres eandem conditionem legato inserat, quæ libertati à testatore data præposita fuerit: valet legatum. nam & si, cum moreretur heres, seruus liber esse iussus esset: redè sine libertate ei ab herede legari posse constitit. quia superuenientum sit, ei libertatem dare, quam ex testamento heredis capturus non sit, sed ex testatoris habet. Stichum aut Pamphilum, utrum heres meus volet, Titio dabo: dum, utrum velle dabo, ita dicitur testamentum meum recitatum est, licet, si non dixerit heres, Pamphilum an Stichum dare malit: perinde obligatum eum esse puo, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, vtrius legatarius elegerit. Si dixerit, se Stichum dare velle: Stichum mortuo liberari eum. Si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit: alter, qui supererit, in obligatione manebit. Cum autem semel dixerit heres, vtrum dare velit: mutare sententiam non poterit. & ita Iuliano placuit.

12. Paulus libro 2. ad Vitellium.

SI pecunia legata in bonis legatis non sit, soluedo tamen hereditas sit, heres pecuniam legatam ac compellitur: siue de suo, siue ex venditione reuera prædicatorum, siue vnde voluerit.

Quod ita legatum est, Heres, cum morietur, Lucio Titio dabo decem: cum incerta die legatum est, ad heredes legatarij non pertinet, si viuo herede deciderit.

13. Pomponius libro 7. ex Plautio.

VI duos res eiusdem pecunie habet, Titium, atque Mzium: ita legatur: Quod mihi Titius debet, Mzuo heres meus dabo: quod Mzuius debet, Seio dabo, his verbis onerat heredem. nam cum actiones suas heres Mzui præstiterit aduersus Titium, videtur Mzuius factio eius liberatus esse. & ideo Seio heres tenebitur.

SI si, qui vnum rem habebat, quod is sibi deberet, duobus in solidum separatim legasset: oneratur heres duobus satisfacere, vni actione cedendo, alteri pecuniam soluendo.

14. Paulus libro 4. ad Vitellium.

SI idem seruus & legatus, & liber esse iussus sit: suor libertatis præualeat. si autem & in posteriori scriptura legatus est, & euidens ademptio libertatis ostenditur: legatum propter defuncti voluntatem præualebit. Si seruo alieno herede instituto, post mortem domini eius, cui ad quædam hereditas, & hereditatem fideicommissariam dari posse, constat.

15. Celsus libro 6. Digestorum.

SI quis, duobus heredibus institutis, ita legauerit: Stichum aut decem heredes dabo: non potest alter heredum quinque, alter partem Stichum dare: sed necesse est, vtrumque aut Stichum totum, aut decem soluere.

16. Paulus libro 16. Digestorum.

SI Titio aut Seio, vtri heres valet, legatum relictum sit: heres, alteri dando ab vtroque liberatur. si neutri dat: vtrique perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret. nam ut stipulando duo rei constitui possunt, ita & testamento potest id fieri.

17. Marcellus libro 10. Digestorum.

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit, ut ea restitueret Mzuius, Mzuiusque fuerit mortuus: Titij commodo cedit: non heredis: nisi dumtaxat ut ministerium Titium elegit. Idem est, & si ponas vsum fructum legatum. Si heres damnatus esset, decem vni ex liberis dare, & non constituerit, cui daret: heres omnibus eadem decem præstare cogendus est.

18. Celsus libro 17. Digestorum.

HERedem meum ita tibi obligare possum: ut, si quandoq; ego moriar, tuus seruus Stichus non erit: dare eum tibi damnas sit.

19. Idem libro 18. Digestorum.

SI is, cui legatus sit Stichus aut Pamphilus, cum Stichum sibi legatum putaret, vindicauerit: amphilus mutandæ vindicationis ius non habet. tamquam si damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit: cum ignoret, sibi permissum, vel Pamphilum dare: nihil repetere possit.

20. Idem libro 19. Digestorum.

ET Proculo placebat, & à patre se accipi, quod seruo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non adcrefcere. non enim coniungit, sed partes legatas. nam ambo si vindicarent, eum quemq; legati partem haViturum, quam in seruo haberet.

21. Idem libro 20. Digestorum.

VM quidam vxori suæ dotem reddidisset, quadraginta ei legare voluisset, & quamquam sciret dotem redditam, hoc tamen preteritum vñus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret: existimo, deberi quadraginta: etenim reddendi verbum, quamquam significationem habeat retrò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

22. Idem libro 21. Digestorum.

LVetus Titius, in testamento suo, Publio Mzuo militiam suam reliquit, siue pecuniam

18. Idem libro 2. ex Caisio. Quid seruis legatus ante aditam hereditatem adquisit, hereditati acquirit.

19. Idem libro 3. ex Caisio. Si arex legatus post testamentum factum, & edificium impositum est: utrumque debetur, & solium, & superficium.

40. Idem libro 1. Epistularum. Si duobus seruis meis eadem res legata est, & alterius serui nomine ad me eam pertinere nolo: totum ad me pertinet: quia partem alterius serui per alterum seruum adquire: perinde ac si meo & alterius seruo esset legatum.

41. Idem libro 7. Epistularum. M. Aemio fundi partem dimidi. M. Scio: peritum dimidi. M. lego: eundem fundum Titio lego. Si Scius decesserit: pars eius virique aderescit, quia cum separatum & partes fundi, & totus legatus sit: necesse est, ut ea pars, quae cessat, pro portione legati cuique eorum, quibus fundus separatim legatus est, aderescat. 1. Si a me heredi uxori meae ita legatum est: Quidquid restat Titiam ad S. iun. dotis. M. lego: peritum dimidi. M. Scio: peritum dimidi. Titio lego. Titium dare scio: peritum dimidi. M. lego: nec aderescit, praesens in dicitur: non dubitarem quantum ad heritorum significationem adneret, quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo, qui testamentum fecisset, nondum venisset ad. Idcirco autem haec verba, praesens in dicitur: aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque pecuniam legare voluisse.

42. Idem libro 11. Epistularum. Vm ei, qui partem capiebat, legatum esset, ut Calij restitueret: placuit, solidum capere posse.

43. Pomponij libro 3. ad Quintum Mucium. Si ita reliquum fuerit, quantum heres meus habebit scriptum, quantum omnes heredes habebunt.

1. Quid si ita fuerit: Quantum vobis heres habebit, quantum Titio heres meus daret: vel minor pars erit accipienda, quae venit in legato. 2. Si Pegasus solitus furrat distinguere: si in diem fideicommissum reliquum sit, veluti post annos decem interesse, cuius causa tempus dilatum sit: virum me heredis, quo casu heredem fructum retinere debere: an legatarij veluti si in tempus pubertatis ei, qui impubes sit, fideicommissum reliquum sit, tunc enim fructus praestandos & antecedentis temporis, & haec ita intelligenda sunt, si non nominatim adiectum est, ut cum incremento heres fideicommissum praestet. 3. Si ita scriptum sit decem aut quindecim heres daret: pro eo est ac si decem sola legata sint aut si ita sit, Post annos, aut post biennium, quae eadem sit, hinc daret: post biennium videtur legatum, quia heredis esset potestas in eligendo.

44. Idem libro 4. ad Quintum Mucium.

Si pluribus heredibus institutis ita scriptum sit: Heres meus damnas esto dare aureos quinque: non quilibet heres, sed omnes videbuntur damnati, ut vna quinque dent. 1. Si ita legatum fuerit, Lucius heres meus Titio quibus aureos dare damnas esto, deinde alio loco ita, Publius Marcus heres Titio quibus aureos dare: nisi Titius ostenderit, adimendi causa a Publio legatum esse reliquum: quinos aureos ab utroque accipiet.

45. Idem libro 8. ad Quintum Mucium.

Si ita scriptum sit: Filiabus meis centum aureos do: San & masculini generis & femini liberi legatum videatur: nam si ita scriptum esset, Filij mei h. e. tutores do: responsum est, etiam filibus tutores datos esse, quod non est ex contrario accipiendum, ut filiarum nomine etiam masculi con-

tineantur. exemplo enim pessimum est, femino vocabulo etiam masculos contineri. 1. Si sub conditione, vel ex die certa, nobis legatum sit: ante conditionem, vel diem certum, repudiare non possumus, nam nec pertinet ad nos, antequam dies veniet, vel condicione existat. 2. Si pater filiae suae testamento aures tot heredem dare iusserit, ubi ea nupsisset: si filia nupta sit, cum testamentum sit, sed absente patre & ignorante, nihilo minus legatum debetur. si enim hoc pater non ignorabat, si detur de alij nuptis sensisse.

46. Proculus libro 5. Epistularum.

Si scripsisset, qui legat, Quidquid mihi Lucius Titium dare scio: peritum dimidi. M. lego, nec aderescit, praesens in dicitur: non dubitarem quantum ad heritorum significationem adneret, quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo, qui testamentum fecisset, nondum venisset ad. Idcirco autem haec verba, praesens in dicitur: aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque pecuniam legare voluisse.

47. Idem libro 6. Epistularum.

Empronius Proculus Nepoti suo salutem. Binz stabule testamenti eodem tempore exemplarij causa scripti, ut vobis fieri solet, eiusdem patris familias proferuntur. in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio. quibus virum & quinquaginta aureos, an centum duntaxat habiturus sit. Proculus respondit: in hoc casu magis heredi parcendum est. idcirco utrumque legatum nullo modo debetur: sed tantummodo quinquaginta aurei.

48. Idem libro 8. Epistularum.

Leconius Lucusta Proculo suo salutem. Cum legatarij conditionem in releganda dote, ut si malit vxor mancipia, quae in dote dederit, quam pecuniam numeratam recipere: si ea mancipia vxor malit: nunquid etiam ea mancipia, quae postea ex his mancipijs nata sunt, vxori debeantur, quae Proculus Lucusta suo salutem. Si vxor malit mancipia, quam dote, accipere, ipsa mancipia, quae estimata in dote dedit, non etiam partu mancipiorum ei debebuntur. 1. Si Bonorij possessione dementis tutori data legata a curatore, qui furiosum defendit, peti poterunt, sed qui petent, cauere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit, redditu iri.

49. Paulus libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Mortuo boue, qui legatus est: neque corium, neque caro debetur. 1. Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit: quidam putant extinguji legatum. sed hoc non est verum. nam cui tessera, vel militia legatur, estimatio videtur legata. 2. Si Labeo refert, agrum, cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse, quod merito Priscus Fulcinus esse aiebat. 3. Sed Proculus ait, si quis herede suum cum fructu cuius commercium si heres non habeat, dare iusserat ei, qui eius commercium habeat, putat, heredem obligatum esse, quod verum est, vel in ipsam rem, si haec in Vonis testatoris fuerit, vel, si non est, in eius estimationem. 4. Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari, pro portione sua eos praestare, quibus pars hereditatis aderesceret, & quae cetera legata, placet.

50. Marcellus libro 28. Digestorum.

VT heredibus substitui potest, ita etiam legatariis. videamus, an idem fieri possit, & cum more causa dona videtur: ut id promittit ille alteri, si ipse capere non poterit, quod magis est, quia ut posterioris quoque persona donatio confertur.

Si Titius mihi Stichum, aut decem debeat, & legauero tibi Stichum, quem mihi debet, placet

et, extinguji legatum, detem solutus. & si decesserit, alij decem, alij Stichus legatus fuerit: ex euentu solutionis legatum valet. 1. Cum ita legatum est: Quae pecunia heres meus a Titio exegerit, & tantum diem daret sub condicione legatum est: antequam exacta pecunia sit, legatarij agere non potest, quod si statim dies legati cedit: (ut Publicius recte putat) legatarij agere potest, ut actiones praestentur.

51. Ulpianus libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.

Si quis in testamento suo cauisset: Illi quantum stipulatus per legem accipere potest, da i. volo: utique tunc, um quado capere poterit, videtur ei relatum. Sed & si dixerit: Quam maximam partem dare possum, damnas esto heres meus ei dare: idem erit dicendum. 1. Si quis in tempus liberorum tertiam partem reliqua est, utque non poterit, adoptando, tertiam partem consequi.

52. Terentius Clemens libro 3. ad Legem Iuliam & Papiam.

Non oportet prius de condicione cuiusquam quae, quam hereditas legatumue, ad eum pertineat.

53. Idem libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

Ubi ab vno herede mulieri pro dote, compensandi anoro, legatum esset: eaque dote suam ferre, quam legatum maluerit: utrum in omnes heredes, an in eum solum, a quo legatum est, actio ei dote dari debeat, quaeritur. Iulianus, in eum primu, a quo legatum sit, actionem dandam putat. nam cu aut suo iure, aut iudicio mariti contenta esse debeat: xquu esse, cum, a quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, utque ad quantitatem legati onus huius xris alieni sustinere: reliqua parte dotis ab heredibus ei praestanda. 1. Eadem erunt dicenda, si heres instituta pro dote, omiserit hereditatem, ut in substitutum actio detur, & hoc verum est. 2. Sed de legatis & legis & Falcidiae ratione bellè dubitatur, ut u. is, in quem solum dote actio datur, legata integra ex persona sua debeat, perinde ac si omnes heredes dote praestarent, an dote totam in xre alieno computare: quia in eum solum actio eius detur, quod sane magis rationem habere videtur.

54. Idem libro tertio de iure ad legem Iuliam & Papiam.

Si cui fundus centum dignus legatus fuerit, si eum heredi, vel cui libet alij dederit: ubi iurum videtur esse legatum, nam alij interest legatarij, fundum potius habere, quam centum. saepe enim confines fundos etiam supra iustam estimationem interet nostra acquirere.

55. Gaius libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

Si Titio mihi & eadem res legata fuerit, & is die decedente legati decesserit, me herede relicto, & vel ex mea propria causa, vel ex hereditaria legatu repudiauero: magis placere videtur, partem decessisse. 1. Si eo herede instituto, qui vel nihil vel non totum capere potest, seruo hereditario legatum fuerit: tractantibus non vis de capacitate, videndum est, utrum heredis, an defuncti persona, an neutrius spectari debeat. & post multas varietates placet, ut quia nullus est dominus, in cuius persona de capacitate quaeri possit, sine vilo impedimento ad qui ratur legatu hereditati: atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicumque postea heres existiterit, secundum quod accipere potest. reliqua autem pars ad con, qui iure vocantur, venit.

56. Idem libro 14. ad legem Iuliam & Papiam.

Quod principi relatum est, qui antequam dies legati ceciderit a hominibus creptus est: ex con-

stitutione Diui Antonini: successori eius debetur. 57. Iulius Mancianus libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

Si Augustus legaueris, & ea inter homines esse decesserit: deficit, quod ei relatum est. sicuti Diuus Hadrianus in Plotina, & proxime imperator Antoninus in Faustina Augustae persona constituit, cu ea ante inter homines esse decessit, qua testator decesseret

58. G. iur. libro 14. ad legem Iuliam & Papiam.

Si cui res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse: totam adquiret.

59. Terentius Clemens libro 15. ad legem Iuliam & Papiam.

Si mihi pure, seruo meo vel pure vel sub condicione, eadem res legata est, egoque legatum, quod mihi datum est, repudiam: deinde, condicione existente, id, quod seruo meo legatum est, vellem ad me pertinere: partem legati deficere, responsum est, nisi si quis dubitet, an existente condicione, si seruis viuat, omnimodo legatum meum fiat, quod semel ad me pertinere voluerim, quod acquis esse videtur. idem est, & si duobus seruis meis eadem res legetur.

60. Ulpianus libro 16. ad legem Iuliam & Papiam.

Iulianus ait: Si a filio herede legatum sit Scio, fideique eius commissum fuerit sub condicione, ut Titio daret, & Titius pendente condicione decesserit: fideicommissum deficiens, apud Seium manet, non ad filium heredem pertinet, quia in fideicommissis potiore causam habere eum, cuius fides electa sit, senatus voluit.

61. Ulpianus libro 18. ad legem Iuliam & Papiam.

Si Titio & Mxio heredibus institutis, qui quadrigenta relinquebat, a Titio ducenta legauerit & quisquis heres esset, centum; neque Mxius hereditatem adierit: recenta Titius debet, & Iulianus quid ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicommissa relicta: coheredem eius non esse cogendum fideicommissum praestare, portionem enim ad coheredem sine onere pertinere, sed post rescriptum Seueri, quo fideicommissa ab instituto relicta, a substitutis debentur: & hic, quasi substitutus, cum suo onere consequetur ad crescentem portionem.

62. Iulianus Rufinus libro 4. Regularum.

Si alienus seruis heres institutus fuerit, a domino Scius fideicommissum relinqui potest, sed ita hoc si deicommissum dominus praestare debet, si per seruum factus sit heres. quod si, antequam iussu eius adierit hereditas, seruis manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit hereditatem: dominus id de viturus non est, quia heres factus non est: nec seruis, quia rogatus est. itaque vitilis actio hoc casu competit, ut is, ad quem emolumentum hereditatis peruenit, & fideicommissum praestare compellatur.

63. Callistratus libro 4. Edicti monitorij.

Si heres rem legatam ignorans, in funus consultus sit ad exhibendum actione non tenetur: quia nec possidet, nec dolo malo fecit, quo minus possidat. sed per in factum actionem legatario consultur, ut indemnitas ei ab herede praestetur.

64. Papinianus libro 15. Quaestionum.

Cum proponatur, in scriptura fideicommissi, quod pluribus sub condicione fuerat relatum, per errorem omisam mutam substitutionem, qua testator in secundis tabulis, cum eisdem substitueret, expressit: Diui Marcus & Commodus imperatores rescripserunt: voluntatem manifestam videri mutae factae substitutionis, etenim in causa fideicommissi, utcumque precaria voluntas quaeretur, conclusura potuit admitti.

autore dedit, ita fuerat locutus: *Fili contentus eris pro suo semisse aureis ducentis & vos filie pro vestris quadringentis centenis aureis.* vice mutua liberis fideicommissum hereditatis, relinquisse non videbatur, sed confirmationem, ut a parentibus frugi fieri solet, patrimonii sui fecisse. nec idcirco fratre iudicio tutelae bonae fidei rationes quandoque praescriptione demonstratae quantitatis excluduntur. 31 ¶ Titio fratri suo Mzuius hereditatem Seii, à quo heres institutus erat, post mortem suam restituere rogatus, eodem Titio herede scripto, petiit, ut moriens Titius tam suam, quam Seii hereditatem Sempronio restitueret, cum, ex fructibus medio tempore perceptis, fideicommissi debitam quantitate Titius percepisset: aris alieni loco, non esse deducendum fideicommissum; respondi, quoniam ratione compensationis percepisse debitum videbatur. plane si ea lege Mzuius Titium heredem instituat, ne fideicommissum ex testamento Seii retineat. Falcidiam compensationi sufficere, sed iniquitate occurrere. prudentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem repudiaverit. & intestati possessionem acceperit: nec videatur dolo fecisse, cum fraudem exclusisset. 32 ¶ *Ad te peto marite si qui à liberorum habueris, illis praedia velintus, vel, si non habueris, sum pueris propinquis aut etiam liberis nostris.* non esse datam electionem, sed ordinem scripturae factam substitutioni, respondi. 33 ¶ Vicos ciuitati relictos, qui proprio fines habebant, ex causa fideicommissi non ideo minus debent placuit, quod testator fines eorum significaturum & certaminis formam, quam celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea à morte praecatus non fecit.

78. Idem libro 9. Responsum.

¶ **Q**ui solidum fidei commissum frustra petebat, herede Falcidiam oblicente, si partem interm solui si vi desiderauerit, neque acceperit, in eam moram passus intelligitur.

1 ¶ Cum, post mortem emptoris, venditionem reipublicae praediorum optimis maximisque principis noster Severus Augustus rescindi, heredibus pretio restituito, iussisset: de pecunia legatario, cui praedium emptor ex ea possessione legauerat, coniectura voluntatis, pro modo gratificationis, partem soluendam esse, respondi.

2 ¶ Etiam reipublica fideicommissi post moram veras praestare cogitur, sed damnus, si quod ex ea re fuerit secutum, ab his faciendum erit, qui post dictam sententiam iudicatum soluere superederunt. Nec aliud feruabitur in litis sumptibus, si ratio litigandi non fuit. ignauiam etenim praetendentes audiri non oportere. Quod in tutoribus quoque probatur.

3 ¶ Praedium pater de familia liberorum alienari, verus fideicommissi prohibuit. supremum ex liberis qui fideicommissum petere potuit; non idcirco minus adionem in bonis suis relinquisse visus est, quod heredem extrarium sine liberis decedens habuit.

4 ¶ Si creditor ab eo, qui testamentum fecit, domum acceptam iure pignoris vendidit: contra emptorem fideicommissi causa, tametsi voluntatem defuncti non ignorauit, nihil decernitur.

79. Idem libro 11. Responsum.

¶ **Q**uod fideicommissa moriens liberis viri debuit, eorumdem praediorum suis quoque liberis fructum reliquit. iuris ignoracione lapsi, qui petere praedia ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter ceteros longotempore perceperunt. non ideo preceptam videri petitionem prioris fideicommissi constiit.

80. Idem libro 1. Definitionum.

¶ **L**egatum ita dominium rei legatarij facit, ut hereditas heredis res singulas, quod eo pertinet, si

purè res relicta sit, & legatarius non repudiavit defuncti voluntatem, recta via dominium, quod hereditatis fuit, ad legatarium transeat, nunquam *fructum* heredis.

81. Paulus libro 9. Quaestionum.

¶ **S**i quis, testamento factò, à filiis suis, quos heredes instituit, fideicommissa reliquistet non ut à legitimis heredibus, sed ut à scriptis, & testamentum aliquo casu irritum factum sit: filij ab intestato venientes, fideicommissa ex testamento praestare tolli non possunt.

82. Idem libro 10. Quaestionum.

¶ **D**ebitor decem legauit creditori, quae ei post annum sub pignore debebat: non ut quidam putant, medij temporis tantum commodum ex testamento debetur, sed tota debet peti possunt. Nec tollitur petitio, si interim annus superuenerit. nã subicit, quod vultus dies cessit. Quod si viuo testatore annus superueniat: dicendum erit, inutile effici legatum: quamquam non constiterit ab initio. Sic & in dote praelegata responsum est, totam eam ex testamento peti posse. Alioquin secundum illam sententiam, si interuentum tantum est in legato, quid dicemus, si fundus legatus sit ex die debitus? nam nec pecunia peti potest, quae non est legata: nec pars fundi facile inueniretur, quam possit pro commodo peti.

¶ **S**i, Primo & Secundo & Tertio heredibus institutus, sic legata datur: *Si mihi Primus heres non erit, Secundus Titio decem dato: Si Secundus mihi heres non erit, Primus Seio fundum Tusculanum dato:* utriusque omitterentibus hereditatem: Primo, & Secundo, quarebatur; subiciunt; quos eis dederat, an & cui legata praestare debent, ab utroque substituto legata debentur.

¶ **S**eruo alieno posse rem domini legari Valens scribit. item id quod domino eius purè debetur, cum enim seruo alieno aliquid in testamento datur, domini persona ad hoc tantum inspicitur, ut sit cum eo testamenti factio. ceterum ex persona serui constituit legatum. Et ideo restituitur Iulianus definit, id demum seruo legari posse, quod ipse liber factus capere possit. Calumniosa est enim illa adnotatio, posse legari seruos, & quamdiu seruiant, nam & hoc legatum ex persona serui vires accipit. Alioquin & illud adnotaremus, esse quosdam seruos, qui, licet libertate consequi non possint, tamen legatum hereditate possunt acquirere domino. Ex illo igitur precepto, quod dicimus, serui insip et personam in testamentis dictum est, seruo hereditario legari posse. Ita non mirum, si res domini, & quod ei debetur, seruo eius pure legari possit: quamuis domino eius non possit hanc vultu legari.

83. Idem libro 11. Quaestionum.

¶ **L**atius Largus. Proximè ex facto incidit species localis, libertinus patronum ex semisse heredem instituit, & filiam suam ex alio semisse. fideicommissi filiae, ut quibusdam ancillis patroni restitueret, cum hae non misse essent. & si eadem filia heres non esset, substituit ei eadem ancillas, quoniam filia non voluit heres existere, ancillae in suo domo, id est patroni, adierunt defuncti hereditatem: post aliquotum temporis ab eo manumissae querebant, an fideicommissum petere ab eodem patrono possint. rogo ergo: quid de hoc existimes, respondit, nec repetitum videri in hunc casum fideicommissum, vel alterutrum datum, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem. *etiam licet autem dici, in eundem casum substitui videtur,*

videri, in quem casum fideicommissum meruerunt: & ideo ad substitutionem eas vocari. Cum enim seruo alieno fidei commissum ab vno ex heredibus sub conditione libertatis fuerit datum, idemque seruis et heredi substituitur: licet purè substitutio facta sit: tamen sub eadem conditione substitui videtur, sub qua fideicommissum meruit.

84. Idem libro 11. Quaestionum.

¶ **S**i quis seruo suo fideicommissam libertatem reliquit, & aliud quid adscriptis: quidam dicunt, quia placebat, ab herede cum inanimati debere futurum esse, ut non admitatur ad fideicommissum, sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona utriusque quodammodo dies cessit, & libertatis, & pecuniae petendae. adeo ut putem, si mora fiat praestandae libertati, etiam fideicommissio moram videri factam: & vlturam onus accedere, nam & cetera, quae medio tempore adquisit domino, dum moratur praestare libertatem, eidem restitui oportere, restituitur responsum est.

85. Paulus libro 4. Responsum.

¶ **C**reditorum, cui res pignoris iure obligata à debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis euidenter non ostenderetur.

86. Idem libro 13. Responsum.

¶ **G**aius Seius pignoris meum heres mihi cito ex semisse Iulianum merum, excepta domo mea, & paterna, in quibus habet, non omnibus, quae ibi sunt, quae omnia scias ad pignoris hereditatis, quam tibi dedi, non pertinere, quare, um sit in his donibus argentum, nonina debitorum, suppellex, mancipia, an hae omnia quae illic inueniuntur, ad alios heredes institutos debeant pertinere. Paulus: Respondi, non in debito non contineri, sed omnium esse communia: teteris verò nullum praeponi locum esse.

¶ **S**i Titius, cum frater filio fundos & vrbana praedia legaret, in his & fundum Seianum legauit: quem ipse paterfamilias, quoad viueret, vno quidem nomine vniuersum habuit: sed, quo facilius conductorem inueniret, per duas partes locauit: ita ut ex qualitate loci superiorem partem, Seianum superiorem inferiorem autem partem, Seianum inferiorem appellaret, quare, an his fundus totus ad fratris filium pertineret. Paulus respondit, si testator fundum Seianum vno nomine vniuersum possedit, quomodo eundem diuisis partibus locauerat, vniuersum cum ea causa fideicommissi praestari oportere: nisi si heres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit.

87. Idem libro 14. Responsum.

¶ **T**itia Seio testeram frumentariam comparari voluit post diem trigessimum à morte ipsius, quare: cum Seius, viua testatrice, testeram frumentariam ex causa lucratua habere cepit, nec possit, id quod habet, petere: an ei actio competat. Paulus respondit, de quo quaritur, pretium testerae praestandum, quoniam tale fideicommissum magis in quantitate, quam in corpore, consistit.

¶ **S**i vlturam fideicommissi, post impletos annos viginti quinque, puellae ex quo mora facta est, debent respondi, quamuis enim constituitur: si, ut minoribus viginti quinque annis vlturam omnimodo praestentur: tamen non pro mora hoc habendum est, quam sufficit temel interuenisse, ut perpetuo debeatur. 2 ¶ **S**i seia libertis suis fundum legauit, fideique eorum ita commisit: *Fidei autem vestrae Titio & Septimio ita, ut eum fundum vendatis: eumque, qui ex vobis vlturam decisset iam mortuus, restituas Septimio libertis meo & successores: Brigidae, & Sapidae, quos infra manumissos, quare ex his sunt successores, quare, um nec in prima parte testamenti, qua fundum praelegauit, eos substituit: in secunda parte ad-*

iecerit verbum, *Quod vlturam decisset, an pars vlturam defuncti ad alterum pertineret.* Paulus respondit, testatorem videri in eo fideicommissio, de quo quaritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vbi is, qui ex duobus prior morietur, alteri restitueret alterum, ut nouissimus his restitueret, quos nominatim postea enumeiavit.

3 ¶ **I**mperator Alexander Augustus Claudianus Iuliano praefecto vrbi. Si liquet tibi, Iuliane carissime, auiam interuendae inofficiosi querellae patrimonium suum donationibus in nepotem factis exinanissratio deposcit, id, quod donatum est, pro dimidia parte reuocari.

4 ¶ **L**ucius Titius, cum haberet quinque liberos, vniuersos emancipauit, & in vnum filium Gaium Seium amplissimas facultates donationibus contulit, & modicum sibi residuum seruauit, & vniuersos liberos cum vxore scripsit heredes: in eodem testamento duas possessiones, quas retinuerat, eidem Gaiio Seio praelegauit: & ab eo petiit, ut ex rebus praediorum, quae viuis ei donauerat, Mzuius filii tot aureos daret, item alteri fratri alios tot. conuentus à Mzuius sorore sua, legem Falcidiam implorat, quare, cum sanctissimus Imperator, (ut supra scriptum est) contra voluntatem donantis, ea, quae donata sunt, reuocari praecipit: an Gaius Seius compellendus sit secundum voluntatem patris ex donationibus fideicommissum praestare heredi sororis. Paulus respondit, post litteras Imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in haec quoque specie, de qua quaritur, subueniendum sit liberis, quorum portio, in vnum filium donationibus collatis, imminuta est. praeterea cum Imperator nollet contra voluntatem patris subuenire: id proposita autem causa etiam voluntas patris pro his, qui fideicommissum petunt, intercedit. sed si Falcidia lex intercedit, fideicommissa in solidum esse praestanda propter immodicarum donationum rationem.

88. Scaevola libro 3. Responsum.

¶ **L**ucius Titius testamento ita cauit: *Si quid cuique liberum merum dedit, ausdonauit, aut in sumptibus, aut sibi adquisit, quae ab aliquo datum aut restitutum est, id sibi praecipias, sumas, habeat.* filij nomine haec testatum fecerat, postea sententia dicta est: & placuit, id, quod sub nomine ipsius filij in calendario remanserat, ei deberi, non etiam id, quod exactum in rationes suas pater conuertisset, quare: si id, quod exegisset pater ex nominibus filij ante testamentum factum iterum post testamentum factum in nomen filij conuertisset: an ad filium secundum sententiam pertineret, respondi, id, quod ex eadem causa exactum, in eandem causam redisset, deberi.

1 ¶ **A**d te peto Tit, fideique tua commissa, ut curam condendi corpore mihi suscipias: & pro hoc tot aureos & medio praecipias, quare: an, si Lucius Titius minus, quam decem aureos, erogauerit: reliqua summa heredibus proficiat. respondi, secundum ea, quae proponerentur, heredum commodo proficere.

2 ¶ **Q**uare marito heres exstiterat, ita testamentum cauit: *Diana & Sempronij filij dulcissimi praecipias omne quod, quid ex hereditate bonisve Titij domini mei, pateris vestri, ad me pertinet: si mortis eius tempore, ita tamen, ut omne onus eiusdem hereditatis iam in praesens sumptum in sumptum, nec non etiam, quid post mortem Titij domini mei, ad praesens, quare, an, si quid soluisset post mortem mariti, cum ipsa fructus cepisset, dedisset: ad onus eorum pertineret, respondi, secundum ea, quae proponerentur, ea dumtaxat onera legatariis imposita, quae superessent.*

3 ¶ **Q**uare mihi heres hereditate erant, hae amplius Lucius Etychus, quam quid cum heredem institui, & media hereditate fundus, sibi que habet vna cum Pamphilo, quem liberum esse inbio, instrumentum habet a fratre Titia, & vna vlturam restituit, Iulius Etychus &

leoge. § 1. ff. 2. ff. De legat.
on juge conformement ad iustitiam
ce paragrafe de la loi de l'union reser-
-ve est faite et doit avoir lieu
devers l'union elle est nouvelle pour
remplir l'intention du testateur
par parvenue des biens au testateur
c'est l'art. 2. cap. 24.

1. *Heredes quoque, cui iurifurandi condicio remittitur, legatum & fideicommissum debet.*

2. *Sed si cui legatum relicti sunt, ut alienam rem adimant, vel praefecti redimere non possint, quod dominus non veniat, vel in modico pretio vendat: iustitia estimationem inferat.*

15. *Mecianus libro 2. Fideicommissorum. Heredes testatoris legatas, quae in profundo esse dicuntur, quia adque apparuerint, praestantur.*

16. *Pomponius libro 1. Fideicommissorum.*

17. *Mecianus libro 2. Fideicommissorum. Saepe legatum plenus restituitur fideicommissario quam esse relicti, veluti si alluione ager autus esset, vel etiam insulae nazae.*

18. *Mecianus libro 2. Fideicommissorum.*

19. *Idem libro 2. De rectorum. Etiam ea, quae foras sunt, legari possunt: ut insula vel in mare, vel in fluminibus enata.*

20. *Pomponius libro 1. Fideicommissorum. Seruus quoque seruo praedium habenti recte legatur.*

21. *Idem libro 1. Fideicommissorum.*

22. *Idem libro 1. Fideicommissorum. Si iure testamenti facti fideicommissum tibi reliquerit, deinde postea aliud fecerit non iure, in quo fideicommissum relicti tibi, vel aliud quam quod priore testamento, vel omnino non sit relicti: videndum est, mens mea huc fuerit faciens postea testamentum, ut noli, ratur tibi sit priore testamento relicti: quia nuda voluntate fideicommissa infirmantur, sed vivit id opinere potest, fortassis ideo, quod id deum a priore testamento verum receh, si posterius valitum sit, & nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei non debetur, etiam si idem heredes utroque testamento instituti, ex priori existerent.*

23. *Valens libro 5. Fideicommissorum.*

24. *Idem libro 5. Fideicommissorum. Si tibi legatum est, vel fideicommissum relicti, uti quid facias: etiam si non interit heredis, id fieri ut adum tibi actionem, si non caueas heredi sanctorum, quod defunctus voluit, Nerua & Atilicianus recte putauerunt.*

25. *Ulpianus libro 6. Fideicommissorum.*

26. *Idem libro 6. Fideicommissorum. Si res mihi per fideicommissum relicta, eadem tibi legata, vel per fideicommissum relicta sit, non committitur animo, sed virique in solidum ambigendum non est, alteri sit soluta, alterum, nullum quidem in ipsam rem habere, sed actionem de pretio integram eum habere.*

27. *Paulus libro 4. Sententiarum.*

28. *Idem libro 4. Sententiarum. Nemo etiam relinquatur fideicommissum: dummodo is nutu relinquat, qui & loqui potest, nisi superueniens morbus ei impedimento sit.*

29. *Idem libro 4. Sententiarum. Fideicommissum relicti, & apud eum cui relicti sunt, ex causa licitativa inuentum, extinguuntur: nisi defunctus estimationem quoque eius praestari voluit.*

30. *Idem libro 4. Sententiarum. Columnis aedium vel, tignis per fideicommissum relicti, ea tantummodo amplissimum orlo praestari voluit, nulla estimationis facta mentione, quae sine domus iniuria auferri possunt.*

31. *Idem libro 4. Sententiarum. Heremogenianus libro quarto Iuris Eptomarum.*

32. *Idem libro 4. Sententiarum. Si quis in principio testamenti adscripserit, Cuius legatum, sibi dediti volo, postea eodem testamento, vel codicillis, sciens, sepe eidem legauerit: suprema voluntas prior habetur: nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat. Sed hoc ut locum habeat, si specialiter dixerit, prioris voluntatis sibi praenituisse, & voluisse, ut legataris plura legata accipiat.*

33. *Idem libro 4. Sententiarum. Miles, in eum & militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa sententia, qui clamauit, sicut testamenti sciendi, ita fideicommissi relinquendi potestatem consequitur.*

34. *Moris damnum per fideicommissum seruare licet, ut equum mora fiat fideicommissarius solus patitur: licet alienus relinquatur.*

35. *Paulus libro 5. Sententiarum. Imperfecto testamento legata vel fideicommissa Imperatorem vindicare, inuerecundum est: deest enim tanta maiestas, ut servare leges, quibus ipse solutus esse videtur.*

36. *Neratius libro 2. Responsorum. Reditori ita potest legari, ne indebitum ab eo reciperet.*

37. *Paulus libro 1. ad Neratium.*

38. *Idem libro 1. ad Neratium. Ille autem ille heres Scio centum dato, potest Scius, ab viro veli, petere.*

39. *Idem libro 1. ad Neratium. Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntas quaestio.*

40. *Idem libro 1. ad Neratium.*

41. *Idem libro 1. ad Neratium. Is, qui fideicommissum debet, post moram non tantum fructus, sed etiam omne damnum, quo adfectus est fideicommissarius praestare cogitur.*

42. *Idem libro 1. De rectorum.*

43. *Idem libro 1. De rectorum. Paula, Callinico ex parte herede instituto, filix eiusdem iuberet, cum in familia nupsisset, decem testamento legauit, deinde post tempus codicillis factis, centum eidem Callinico reliquerat, non adiecto hoc amplius, pronuntiauit, utramque summam debere: maxime cum in codicillis filix Callinici nihil legatum fuisset.*

44. *Idem libro 1. De rectorum. Pompeius Hermippus filium Hermippum ex dote, filiam Titianam ex quadrante heredis instituerat, & praedia certa singulis praelegauerat. Praeterea, si sine liberis Hermippus moreret, aliam possessionem filix dari iusserat, post testamentum istis codicillis, filix certa praedia dederat: eamque his contentam esse voluit pro omni hereditate, & his, qui in testamento reliquerat, Hermippi bona ad fiscum perueniant. Titianae soror fideicommissum petebat, quae rebatur, utrum pro hereditate tantum, an & pro his, quae post mortem frater rogatus restitueret, pater eam voluisset accipere ea, quae codicillis reliquerat, mihi ab omni voluntate recessum videbatur. placuit humanis interpretari, ea sola, quae viuentis fratre acceptura erat, adempta videri: non enim quae post mortem eius reliquerat, si sine liberis decederit, & ita pronuntiauit.*

45. *Idem libro 1. De rectorum. Iulianus Severus decedens, instituit quibusdam heredibus, alium no suo quinquaginta legauerat: caque Iulio Mauro colono suo, ex penonibus fundi debitis ab eo, praestari voluerat: eidemque Mauro quaedam legauerat, cum de hereditate filius questionem monisterius procuratoris, Maurus pecuniam fisco soluerat, postea heres scriptus optinuerat fisco, alium no autem mortuo, heres eius fideicommissum ab herede Mauri petebat, placuit Imperatori, non videri eius fideicommissum, sed demonstrari, unde accipere possit, & ideo hares Seueri huc praestare debet.*

46. *Idem libro 1. De rectorum. Singulari ad Senatufconsultum Tertullianum.*

47. *Idem libro 1. De rectorum. Si fidei meae committatur, ut quod mihi relicti fuerit, supra quod capere possum, alij restituar: posse me id capere, constat.*

48. *Idem libro 1. De rectorum. Labeo libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum.*

49. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Vi concubinam habebat, ei vestem prioris concubinae vendam dedit, deinde ita legauit, Vestem, quae eius causa empti, parata est. Cancellus, Trebatius negauit, ei debere priori: concubinae causam parata, quia alia condicio esset in vxore. Labeo id non probat: quia in eiusmodi legato non ius vxorinum sequendum, sed verborum interpretatio esset faciendae: idemque vel in filia, vel in qualibet alia persona iuris est: Labeonis sententia vera est.*

50. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Cum ita legatum esset, ut Titia vxor mea tantandem partem habeat, quamulam vnus heres: si non aequalis partes essent heredes, Quirius Mucius, & Gaius putabat, maximam partem*

partem legatum esse, quis in maiore minor quoque iustitia seruare, & filius, minimum: quia cum heredes danus, & filius potestate eius esset, quam partem daret, ab eo hoc probat, idque verum est.

51. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Cum ita legatum esset, Quarta pecunia ex hereditate Titia, me potest, tantam pecuniam hoc meo scio, ad legatum putat Labeo, quod acceptum in tabulis suis ex ea hereditate restator restitisset, exteri negat cauendum heredi a legataro, si quid forte potest eius hereditatis nomine heres damnatus esset, ego contra puto: quia non potest videri peruenisse ad heredem, quod eius hereditatis nomine praestaturus esset, idem Alfenus Varus Scroio placuisse scribit, quod & verum est.*

52. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Si heres tibi, seruo generatuer legato, Stichum tradiderit, sique a te conditus fuisset: posse te ex testamento agere, Labeo scribit, quia non videtur heres dedisse, quod ita dicitur, ut habere non possis, & hoc verum puto, sed hoc amplius ait, debere te, prius quam iudicium accipiar, denunciare hereditatem, si aliter feceris agere ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio.*

53. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Si Stichus & Dana serui tui in potestate tua erant, cum mortuus Stichus & Dana liberi facti, & fundum illum tibi habentis, si alterum ex his post testamentum factum dominus alienauit, vel manumississet: neutrum liberum futurum, Labeo putat: sed Tubero eum, qui remansisset in potestate liberum futurum, & legatum habiturum putat. Tuberonis sententiam voluntati defuncti magis puto conuenire.*

54. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum.*

55. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Vi quatuor pocula oleaginea habebat, ita legauit: Pocula oleaginea paria duo responde, vnum par legatum esse, quia non ita esset: Bina paria: neque vnus, pocula vnus paria duo, idem & Trebatius.*

56. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Qui hortus, publicus a republica conditus, & habebat, coram hororum fructus usque ad lictum, quo conditus esset, Anulio legauerat, & heres tam ea condictionem eorum hororum ei dare damnauerat, si neque vii eum & sui, responde heredes teneri, si neque sui, hoc amplius heredes mercedem quoque hororum recipere praestaturum.*

57. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Cum testamento scriptum esset: Stichus serui mei heres, qui per datus, si Stichus heredi meo hereditatem suam liberis est: post biennium legatum debere ex sumo, quia in id tempus & libertas, & legatum referri debet, quod & Trebatius respondit.*

58. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Si serui tui mihi vendere certo pretio damnatus esset, nullum fructum eius ei ea venditione excipere, ubi liberum erit: quia id pretium ad totam causam suam pertinet.*

59. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Qui fundum, mandati meo in societate, mihi & sibi emerat, deinde eum sibus diuiserat, & prius quam mihi traderet, ita eum tibi legauerat: Fratrem meum illi do, negat amplius partem debere: quia verisimile non esset, ita testum esse patremfamilias, ut mandati heres eius damnaretur.*

60. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Si serui mei, heres meus antea dato, filius a matre migravit, si ambo Caruz habitassent, legatum matris debere, si vnus: quoniam vnus non habitassent, si vnus in alio municipium transisset, vnus aui tantummodo debentur, quo vnus habitassent, quantolibet tempore, Trebatius ait, videamus, an his verbis, Dum eum filius caruz erit, non condico significetur, sed ea scriptura, pro superius debet haberi, quod non probat, si autem per multum moram non est, quo minus cum filio habitet: legata ei debent.*

61. *Idem libro 2. Posteriorum ad Iuuleno Eptomarum. Si lex aliena ad datus, damnatus sit, neque ea villa conueniente tempore possit, estimare videtur, oportet, Antone scribit, quanti aedes sunt, ut pretio solent, heres tibi hereditatemque iuris esse, si potest esse, & necesse non est.*

62. *Idem libro 1. Pichatorum a Paulo Epitomatorum.*

63. *Idem libro 1. Pichatorum a Paulo Epitomatorum. Si cui aedes legatae sint, is omne habeat id aedificium, quod solum earum aedium erit. Paulus, Hoc tunc demum falsum est, cum dominus aedium binarum aliquid conclaue, quod supra conemerationem alterarum aedium esset, in vsum alterarum conuerterit, atque ita his vsum fuerit, namque eo modo alteris aedibus id accedet, alteris decedet.*

64. *Idem libro 14. Digestorum.*

65. *Idem libro 14. Digestorum. Sextiam filiam ex quadrante, ex reliquis Scium & Marcium, sororis filios scripsit heredes. Sextiam subliuit Marcio, & Marcium Sextiam dedit autem per praepceptionem Marcio certas species. Marcium partem hereditatis, ex qua scriptus erat omisit, & eo intestato defuncto, bona eius ad fratrem legitimum Scium de Bolua sunt: quantum est, an Sextia ex substitutione etiam haec, quae praegatae Marcio erant, iure substitutionis a legitimo herede defuncti sibi vindicare possit, respondit, secundum ea, quae proponerentur, Sextiam in legatis, quae Marcio data sunt, substitutionem non esse.*

66. *Idem libro 15. Digestorum.*

67. *Idem libro 15. Digestorum. Vxor suae inter cetera ita legauit, Et domus capri parca, in qua morari consueuimus, vna cum est: cum tam testamento faciendi tempore, quam mortis, totam domum in viui habuerit, nec quicquam ex ea locatum: ea tantummodo videtur legasse cubicula, in quibus dormire consueuerat, respondit, cum omnem partem, in qua morari cum familia sua consueuisset.*

68. *Idem libro 15. Digestorum. Vxor suae inter cetera ita legauit: Vxor mea, quicquid vnus dedi, donauit, nihilque eius ea parca, vnus, concedi volo, quare, an quod, post testamentum factum, ei donatum est, id quoque concessum videtur, respondit, verba, quae proponerentur, nihil pro futuro tempore significare.*

69. *Idem libro 15. Digestorum. Cuius seruis pro vxore centum aureos creditos soluerit, & ornamentum pignori positum fuerit: postea autem testamento facti, vxor suae legauit, quicquid ad eum seve simulatum eius concessit, & hoc am, huius vicenos aureos annuos: quantum est, an hoc centum aureos heredes vni ab vxore, vel ab heredibus eius repetant, respondit, si donationis causa creditor soluit: teneri heredes ex causa fideicommissi, si repetant, atque etiam petente, exceptione summoneri, quod praesumptum esse debet, nisi contrarium ab herede adprobetur.*

70. *Idem libro 16. Digestorum.*

71. *Idem libro 16. Digestorum. Nomen debitoris in hac verba legauit: Titio heres amplius dari volo decem aureos, quos mihi heredes Gaii si debent, aduersus quos ei actionem mandari volo, eique eandem pignora tradi, quare, vtrum heredes tantum decem dare debeant, an in omne debitum, hoc est in vsuras, debeant mandare, respondit, videri vnuerfam eius nominis obligationem legatam. Item quare, cum ignorante matremfamilias, actio in pronincia adiectis sorti vsuris, decem stipulari sint, & ex causa fideicommissi superscripti, etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat, respondit, pertinet.*

72. *Idem libro 16. Digestorum. Filio ex parte herede scripto, praepceptionem dedit inter cetera his verbis: Titio filio meo nomina ex Calendario, quae elegerit filius meus sibi, viginti dare damnae sunt sine dolo malo, eidem filio vnus omnium rerum suarum administrationem permittit, qui post testamentum factum, ante mortem patris annos decem, quibus procurabat patri, contra vererem consuetudinem patris, qua calendarium exercebat, vnus, nouos debitorum ampliarum pecuniarum fecit: & in priores, quos pater exiguarum formarum habebat, maior creditum commisit, ad hoc, ut vnus nominibus prope omnis substantia calendarii esset, quae sit*

2. Quae parte dimidia heredi instituto, per exceptionem fundum legavit, & ab eo ita petiit: Pater meus veli obredem illi recipere in fundo testam. meo, quem hic amplius se peripere iussit. Clodius verum nepotem meum, cognatum suum, quod situm est, an per fundum ex causa fideicommissi nepoti debeatur, respondit, debere.

39. Idem libro 20. Digestorum.

Amphilo libertus hic amplius, quam edicere veli, quodam modo centum: sic enim, quae illi Pamphili, velinuz ad filiam, meae per omnia cum affectionem tuam circa ea libi, restituta habet: quare, an verbi praescriptis Pamphili fidei commisit, ut post mortem filius defuncti centum restitueret, respondit, secundum ea, quae proponerentur, non videtur quidem, quantum ad verba testamenti pertinet, fideicommissum Pamphili, ut centum restitueret: sed eum, sententiam defuncti a liberto decepti, satis inhumanam esse, centum ei restitui, si filius testatoris debere restituit: quia in simili specie & imperator auster Divus Marcus hoc constituit.

Propositum est, non habentem liberos, nec cognatos, in discrimine vitae constitutum per infortium, arcessitis amicis, Gaius Seio contubernali dixit, quod vellet ei relinquere praedia, quae nominasset: eaque dicta in testamentum Gaium Seium redegit, etiam ipso testatore inerrigato, an ea dixisset, & responso eius tali, quod non debuit. Infortio, quod situm est, an praedia quae defunctus esset, ex causa fideicommissi ad Gaium Seium pertinere, respondit, super hoc non dubitandum esse, quin fideicommissum valet.

4. Duas filias sequis ex partibus heredes fecerat: alteri fundum praegauerat, & ab ea petierat, ut forori suae viginti daret: ab eadem filia petiit, ut partem dimidiam fundi eidem forori restitueret, quod situm est, an viginti praestari non deberent, respondit, non esse praestanda.

40. Idem libro 21. Digestorum.

Post emancipationem patris suscepta, a patre legitimum herede petierat, ut partem hereditatis abunculo suo daret, & agros duos, ad verumque autem ut proximum cognatum successio eius pertinere per bonorum possessionem quaesitam esset, cum in parte hereditatis fideicommissum non constitisset, quam suo iure per bonorum possessionem abunculus habiturus est: an nihilominus in parte agrorum consistat: ut Titius partes agrorum duas, id est unam, quam suo iure per bonorum possessionem habeat, alteram vero partem ex causa fideicommissi, petere debeat, respondit, posse petere. Idem quaesitum, si ab eodem patre fideicommissum alii quoque dederit, virum in solidum, an vero pro parte ab eo praestanda sint, respondit, in solidum praestari.

Seiam ex doctante, Marium ex quadrante instituit heredes. fidei Seiae commisit in haec verba: A te pro, ut quae fidei commisit, quae quid ex hereditate mea ad te peto, est restitui, si tu, velis, in tibi heredi meo, quod situm est, cum generali capite fideicommississet, quod situm est, de omnibus ut praestaret, quod cumque legasset, praestari herede iussisset, an cum doctantem hereditatis restituerit, hortos in assem vindicare Seia debet, respondit, etiam coheredis fideicommissum videri, ut quadrantem, quem in his hortis haberet Seia, redderet.

41. Idem libro 22. Digestorum.

Vxor & filium communem heredes instituit: & vxoris fidei commisit in haec verba: Pater meus veli, ut ex fundo Tulliano partem mihi redderet: id est, si tu, velis, in tibi heredi meo, quod situm est, cum generali capite fideicommississet, quod situm est, de omnibus ut praestaret, quod cumque legasset, praestari herede iussisset, an cum doctantem hereditatis restituerit, hortos in assem vindicare Seia debet, respondit, etiam coheredis fideicommissum videri, ut quadrantem, quem in his hortis haberet Seia, redderet.

tur, perinde rationem in fundo haberi veluisse, ut si vniuersus hereditarius esset: ut pro dimidia parte & vxor & filius agrum ut hereditarium habeant.

42. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

43. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

44. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

45. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

46. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

47. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

48. Codicillis consummatis ita cauit, Omnia autem remota, ut situm est, quod situm est, quod situm est, an heres testatoris emerit, videtur, impetrando legato Fortunio, quod situm est, vniuersa hereditas sit praegata, quod situm est, non esse oneratum.

13. Scruola respondit: Cum heres scriptus rogatus esset, cum vellet, alij restituere hereditatem: interim non est compellendus ad fideicommissum. Claudius: Post mortem enim vixque creditur dari.

14. Heredis scripti fidei commiserat, ut Seia vxori vniuersam restitueret hereditatem: & vxoris fidei commisit in haec verba: A te Seia peto, ut quid situm est, ex hereditate mea petentis, exceptis his, si qua tibi supra legavi, reliquam omne reddas restitui. Mea est infanti antistima: & qua Seia fidei commisit a Seia petere polsit, respondit, nihil proponitur non possit.

42. Idem libro 31. Digestorum.

Titius heredes instituit Seiam vxorem ex parte duodecima, Marium ex reliquis partibus: & de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cauit: Corpus meum vno meo vobis sepelietur in monumento, & monumentum extrui iubeat, quod situm est, an in duodecima parte non amplius, quam centum quinquaginta aurei, ex bonis mariti ad vxorem perueniant, an haec scriptura ad ea sola monumentum sibi testator extrui voluerit, respondit, ab utraque herede monumentum pro hereditariis portionibus intruendum.

43. Idem libro 15. Digestorum.

Si filix pater dotem arbitrato tuorum dari iussisset: Tubero perinde hoc habendum ait, ac si viri boni arbitrato legatum sit. Labeo quaerit, quod admodum apparet, quantum dotem quantumque filiae boni viri arbitrato constitui oportet, ait, id non esse difficile ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum testamentum facientis estimare.

44. Pemptus libro 2. ad Sabinum.

Si fundus legatus sit cum his, quae ibi erunt, quae ad tempus ibi sunt, non videtur legata, & ideo pecunia, quae sanerandi causa ibi fuerunt, non sunt legatae.

45. Ulpianus libro 22 ad Sabinum.

De legatum vxoris causa parata, generale est: & continet tam vestem, quam argentum, aurum, ornamenta, ceteraque, quae vxoris gratia parantur. Sed quae videantur vxoris causa parata, Sabinus libris ad Vitellium ita scripsit: Quod in vna frequentissime versatur, ut in legatis vxoris adiciatur, quod eius causa parata sunt: hanc interpretationem optinuit, quod magis vxoris causa, quam communis promittitur, quae causa parata foret, neque interesse visum est, ante duellam vxorem id, pater familias parauisset, an postea: an etiam ex his rebus, quibus ipse vii solet, vxori aliquid adsignauisset: dum id mulieris visibus proprii adtributum esset.

46. Paulus libro 2. ad Vitellium.

A tamen adicio legatum alia exiguius, alia plenius efficitur, augetur, cum sit scriptum est, Quaeque eius causa parata sunt, id enim significat, & si quito praeter ea, quae dicta sunt, eius causa paratum est, manuit, de re acta coniunctione, quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quae eius causa parata sunt.

47. Ulpianus libro 22. ad Sabinum.

Si quid eorum rerum ante comparabit, quam vxorem duxit, id est, ut vterque tradidit: perinde est, quasi postea parauisset, ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quae eius causa empta, comparata, quaeque retenta sunt, in quibus etiam quae prioris vxoris quaeque filiae, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

Si inter emptum & paratum quid interest, quaeritur, & responsum est, in empto paratum interesse, in parato non continuo emptum contineri, veluti si quis, quae prioris vxoris causa emisset, postea vxori tradidisset: eas res cum posterioris vxoris causa parauisset, non emisset, constat, ideoque quamuis maritus posterioris vxoris causa nihil

13. Scruola respondit: Cum heres scriptus rogatus esset, cum vellet, alij restituere hereditatem: interim non est compellendus ad fideicommissum. Claudius: Post mortem enim vixque creditur dari.

14. Heredis scripti fidei commiserat, ut Seia vxori vniuersam restitueret hereditatem: & vxoris fidei commisit in haec verba: A te Seia peto, ut quid situm est, ex hereditate mea petentis, exceptis his, si qua tibi supra legavi, reliquam omne reddas restitui. Mea est infanti antistima: & qua Seia fidei commisit a Seia petere polsit, respondit, nihil proponitur non possit.

42. Idem libro 31. Digestorum.

Titius heredes instituit Seiam vxorem ex parte duodecima, Marium ex reliquis partibus: & de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cauit: Corpus meum vno meo vobis sepelietur in monumento, & monumentum extrui iubeat, quod situm est, an in duodecima parte non amplius, quam centum quinquaginta aurei, ex bonis mariti ad vxorem perueniant, an haec scriptura ad ea sola monumentum sibi testator extrui voluerit, respondit, ab utraque herede monumentum pro hereditariis portionibus intruendum.

43. Idem libro 15. Digestorum.

Si filix pater dotem arbitrato tuorum dari iussisset: Tubero perinde hoc habendum ait, ac si viri boni arbitrato legatum sit. Labeo quaerit, quod admodum apparet, quantum dotem quantumque filiae boni viri arbitrato constitui oportet, ait, id non esse difficile ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum testamentum facientis estimare.

44. Pemptus libro 2. ad Sabinum.

Si fundus legatus sit cum his, quae ibi erunt, quae ad tempus ibi sunt, non videtur legata, & ideo pecunia, quae sanerandi causa ibi fuerunt, non sunt legatae.

45. Ulpianus libro 22 ad Sabinum.

De legatum vxoris causa parata, generale est: & continet tam vestem, quam argentum, aurum, ornamenta, ceteraque, quae vxoris gratia parantur. Sed quae videantur vxoris causa parata, Sabinus libris ad Vitellium ita scripsit: Quod in vna frequentissime versatur, ut in legatis vxoris adiciatur, quod eius causa parata sunt: hanc interpretationem optinuit, quod magis vxoris causa, quam communis promittitur, quae causa parata foret, neque interesse visum est, ante duellam vxorem id, pater familias parauisset, an postea: an etiam ex his rebus, quibus ipse vii solet, vxori aliquid adsignauisset: dum id mulieris visibus proprii adtributum esset.

46. Paulus libro 2. ad Vitellium.

A tamen adicio legatum alia exiguius, alia plenius efficitur, augetur, cum sit scriptum est, Quaeque eius causa parata sunt, id enim significat, & si quito praeter ea, quae dicta sunt, eius causa paratum est, manuit, de re acta coniunctione, quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quae eius causa parata sunt.

47. Ulpianus libro 22. ad Sabinum.

Si quid eorum rerum ante comparabit, quam vxorem duxit, id est, ut vterque tradidit: perinde est, quasi postea parauisset, ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quae eius causa empta, comparata, quaeque retenta sunt, in quibus etiam quae prioris vxoris quaeque filiae, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

Si inter emptum & paratum quid interest, quaeritur, & responsum est, in empto paratum interesse, in parato non continuo emptum contineri, veluti si quis, quae prioris vxoris causa emisset, postea vxori tradidisset: eas res cum posterioris vxoris causa parauisset, non emisset, constat, ideoque quamuis maritus posterioris vxoris causa nihil

cetera praeclat quaeque in his mortis tempore sua essent nepoti per fideicommissum dedegat excepto kalendario. mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta & cautiones debitorum erant, pecunia numerata inuenta est. plerisque videbatur, vix verosimile esse, vi testator de pecunia numerata sensisset. ego autem illud dignum animaduersione existimabam: cum quis kalendarium praestari alicui voluerit, utrumne nomina duntaxat debitorum praestari voluisse intelligendus est, an verò etiam pecuniam, si qua ab his exacta, eidem tamen kalendario destinata fuerit, & magis puto: quemadmodum si exacte pecuniam, & rursus collocatæ essent; permutatio nominum non peremeret, vel minus fideicommissum: ita ipse quoque pecuniam, si adhuc kalendario, id est nominibus facendis, destinata essent, eidem fideicommissum cedere debeant. quin etiam illud quoque puto defendi posse: ut non modo a debitoribus exacta pecuniam, sed quacunq; de causa reddatæ, eidem tamen rationi fuerint destinatae, fideicommissum cedant.

65. Marcellus libro 7. Institutionum.

Legatis seruis, exceptis negotiatoribus: Libero scriptis, et legatis exceptis videtur, qui praepositi essent negotii exercendi causa. veluti qui ad emendum, locandum, conducendum praepositi essent. eubientiores autem, vel oblationes, vel eos, qui praepositi sum, non videri negotiorum appellatione contineri. & puto veram esse Labenii sententiam.

Si ex offi. in quis ad artem non transierit: quidam recte putant legatum esse legat. quia officii artificis coeque potestatis est.

Si vero seruus placitum artificis fuerit, & alij coeci legatis fuerint, ut in rebus, sed legatis ei cedere seruum dicendum est, cui legati sunt, in quo artificis plerumque seruus fuerit.

Omniaque legatis, Celsus scripsit, eas, quae duos tantum menses apud magistrum fuerint, legato non cedere: alij & his cedere; ne necesse sit, nullam cedere cum omnes adhuc discere possint; & omne artificium incrementum recipit, quod magis optinere debet: quia humanæ naturæ congruum est.

Pecoribus legatis, Celsus scripsit, quadrupes contineri, quae gregatim pascuntur, & lues autem pecorum appellatone continetur: quia & hi gregatim pascuntur, sic denique & Homerus in Odyssia ait:

*ἄλλος τὸν κτλ. ἐν τοῖς τερψιμένοισι δὲ ἐν πύργοις
Ἰδὲ Κόρυκος τέρψιν ἔειπε τὴν Ἀρσύβαν.*
id est:
*Inuenies hunc asilentem suum, quae pascuntur
Iuxta Corycis lacum, in qua quae lues est Arsybanam.*

5. Tumentis legatis boues non continentur: nec contra.

6. Equis autem legatis, & equae continentur.

7. Oribus legatis agni non continentur, quamdiu autem agnorum loco sunt, ex vi cuiusque loci sumendum est, nam in quibusdam locis omnium numero esse videtur, cum ad consuetudinem venerint.

66. Paulus libro 3. Sententiarum.

Vibus legatis, anseres, phasiani, & gallinae, & auariariae debentur. phasianarum autem, & oariorum anserum non continentur, nisi id testator expressit.

67. Marcellus libro 7. Institutionum.

Vi saluum asinum legauit; & hoc amplius etiam eas res legauerit, quae ibi esse solent: non videtur de illis pecoribus sensisse, quae hieme in hibernis, autestate in astitis esse solent: sed de illis sensisse, quae perpetuo ibi sunt.

68. Ulpianus libro 1. Responsorum.

Vliano respondit,

Tasoreni, alij lenda Paulus colorem onna, tota quoque parte fundi superscripti quali

ad se pertinentem videri per fideicommissum testatorem, quam ex causa pignoris natus est, saluo scilicet iure debitoris.

1. Ex his verbis: *Cum de agros attenderet: et ita fiet, ut filius meus filios vestros vobis condidit; fideicommissum peti non posse.*

2. Seruus communis à seia ita relictos: *si mihi erunt, cum moriar; non deberi modo hoc sensisse testatorem, ut ita deberentur, si in solidum eius fuissent.*

3. Praedii cum his antheis, quae in ea possessione sunt, relictis: mancipia quoque praediorum, cum illic testamenti facti tempore fuerint, cedunt: sed & quae postea accesserunt; si modo hoc testator manifeste expressit.

69. Marcellus libro singulari Responsorum.

Non aliter à significatione Verborum recedat oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem.

1. Titius coactis suis ita cauit; *Pallio Mevio omnes in dedit, quos in ministerio habeo, sed volo, quatenus à qua parte inuenies, & in quam intelligi debeant. Marcellus respondit; quos verbis, quae proponuntur, demonstrat: voluit testator ad notationem, quae in de re cogitatus erit, pertinere, non enim in causa testamenti, ut ad distinctionem, utique descendendum est: cum plerumque abusu huius generis: nec propriis nominibus ac vocabulis saepe utantur. egerunt enim in praesentibus, qui adulescentis ex hereditate, quod incipit inter seniores numerari.*

70. Ulpianus libro 22 ad Sabinum.

Si lana legatur, legatum videtur, quod tinctorum non est, sed ad tinctorum est, *ipote sua natura.* 1. Si autem lana est sine indagatione appellatione continetur. 2. Quisquam est, utrum lana appellatione ea sola continetur, quae neta non est, & ea, quae neta est, septa flamen & subtema, & Sabinus & neciam contineri putat. cuius sententiam vitur. 3. Lanae appellationem etiam extendi plerumque ad telam pertinet. 4. Et tendendum, sed etiam quoque contineri, & totam, si modo tincta non sit. 5. Lanae appellationem tumentum non continetur. 6. Sed nec ea lana, ex qua quisquam vestimentum fecerit, valentiam vel delicatam gratia, continetur. 7. Ne ea quidem, quae ornamentationis gratia parata sunt, vel medicinae, lanarum appellatione continentur. 8. Sed & pelles lanarum continentur: & hoc lanæ cedere, manifestum est.

9. Lana legata, etiam leporinam lanam, & anserinam, & caprinam, credo contineri; & de legato, quam *προβατόν* (id est, lanam lignam) appellat.

10. Linum autem lana legata, vix non continetur.

11. Lino autem legato, tam si dum quàm infutum continetur: quodque netum, quodque in tela est, quod est non huiusmodi. Ergo aliud in lino, quàm in lana est. Et quidem si tinctum lino sit, credo, lino continetur. 12. Versicoloribus videndum est, & constat apud veteres, lanæ appellatione versicoloria non contineri, sed ea omnia videri legata, quae tincta sunt, & neta; quae neque detexta, neque contexta sunt, proinde quæritur, an purpura appellatione versicolorum continetur. & ego arbitror, ea, quae tincta non sunt, versicoloribus non a numerari. & ideo neque album, neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis, purpuram autem, & coccum, quoniam nihil naturi coloris facti contineri arbitror, nisi aliud sensisset testator.

13. Purpura autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continetur, facinum & iohannem continetur. Purpuræ appellatione etiam si hinc non factum contineri, nemo dubitat, hinc tamen quæritur, quæ tincta destinata non continetur.

71. Idem libro 22 ad Sabinum.

1. Si in testamento ancillæ suae serui in testamento scribitur, uti debentur, uti debentur, quos paterfamilias hereditate non habuit.

72. Paulus libro 4. ad Sabinum.

Adem in omnibus rebus, quos suus quis legatarius, continenda sunt.

73. Ulpianus libro 20 ad Sabinum.

Si in testamento serui vel ancillae, eos accepimus, qui in pleno iure testatorem, quos fructuarii non continentur.

1. Sed qui bona ad testatorem seruiunt, suorum appellatione, magis ea, ut continentur, si modo suo iure, appellatione, quos suorum numero habuit, voluit contineri.

2. Los vero, quos pignori hypothecæ de ditione debitorum, quos legatarius videtur debitorum, uti debentur.

3. Pater in quis serbus habuit proprios, sed quoniam in eis non continetur, vel h. strionibus, vel h. strionibus ad seruorum appellatione, etiam h. legatarius, quod & r. x. a. m. oportet: nisi legatarius voluntas testatoris appareat.

4. Si in quibus voluntatem vitam exercebat, putat, quos numero non factis contineri velle eius voluntatem, nisi eandem voluntatem fuit etiam de h. strionibus, quos quod id. o. comparat, uti h. strionibus debentur, meritis magis loco, quam suorum à h. strionibus credendum est.

5. Vacuos autem seruorum suorum numero ad contineri, Pompeianus libro quinto scribit.

74. Pompeianus libro 6. ad Sabinum.

Si quis h. strionibus legatarius, communes quoque continetur, & in quibus usus fructus alienus sit.

75. Ulpianus libro 10. ad Sabinum.

1. Vnus indistincte legatus: hoc receptum est, ut legatarius legatarius videatur, si neque ex consuetudine patrisfamilias, neque ex regionis, unde fuit, neque ex contextu testamenti possit apparere.

76. Idem libro 2. ad Edictum.

Chartis legatus, nemo dicit scriptas, & libros iam factos, legatarius cedere. Hoc idem & in tabulis est.

77. Iulianus libro 1. ex Plautio.

1. In substitutione legata repetuntur, libertates etiam continentur.

78. Paulus libro 2. ad Vitellium.

Quisquam est, si in fundo seruum ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductum, & disciplinam traditum, postea in eum fundum non reuersum: an deberetur, responsum est; si videretur, causa missa, non que de fundo eum aliorum transferret; debet.

1. Si in fili, quod iam tibi maximam partem facultatum dedit, in contentus esse, de fidei fundo Sempronianum cum sui inhabitantibus, id est, familia, & quae ibi sunt, quæritur, est de nominibus debitorum, & numeris. Eadem epistulam talem emisit: *Argentam omnes, & suppellectilem, quodcumque habeo, tibi dono, & quidcumque in pecunia Semproniana habeo, an suppellex, quæ est, & alia, & in omnibus esse, ad M. x. m. pertinet, & an serui, quos ex eo fundo alij legauit. Responsum est, omnia, & numeros non videri deberi: & manifeste de his quoque legandis voluntas demonstrat adprobretur, seruos, ex istem fundis alij datione, & si huiusmodi legatum, de argento, & suppellectile, quæ alij esse, eius nouo est, & estimatum, uti si opinaretur, quod testator placuisse à legatario adprobretur.*

2. Si in quibusdam reliquit, adiectis his verbis: *Et si nec possit, & quæcumque ibi sunt, cum rebus, & si in ea de mancipiis, quæ in his praedictis sunt, vel operis rustici, ea, si vel alteriusmodi, & quæcumque rebus, quæ ibi fuerint in diem mortis, ad legatarium, & inuenietur, respondit; ea bona, & quæcumque rebus, legatarius videtur.*

3. Si in quibusdam reliquit, adiectis his verbis: *Et si nec possit, & quæcumque ibi sunt, cum rebus, & si in ea de mancipiis, quæ in his praedictis sunt, vel operis rustici, ea, si vel alteriusmodi, & quæcumque rebus, quæ ibi fuerint in diem mortis, ad legatarium, & inuenietur, respondit; ea bona, & quæcumque rebus, legatarius videtur.*

1. Si in fundo & reliqua colonorum, & mancipia, si qua mortis tempore in eo fuerint, debentur, respondit; reliqua quidem colonorum non legatarius, cetera vero videri illis verbis, *ita vii. data.*

4. Illi, fortasse quæritur, si aliquis, cur argenti appellatione etiam factum argentum comprehendatur: cum si marmor legatum esset, nihil præter marmor matrem demonstratum videri posse, cuius hereditas aditur: quippe ea, quæ talis naturæ sunt, ut sepius in sua redigi possint in materiae potentia videri, magis quam vires eius exstant.

5. Coccum, quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cedere, nemo dubitauit. Quin minus, porro coracinum aut isigium aut melionum suo nomine, quàm coccum purpuræ designatur.

6. Cum vir ita legasset: *Quæ uxoris causa parata sunt, id est, ego apud prætorem fideicommissarium petebam, etiam res æstimatas, quarum pretium in dotem erant, & optinuit, quasi testator non sensisset de his rebus, atque, si in usum eius daret, nihil interest, ab ipsa an ab alio comparate sunt, postea apud Aburnium Valentem inueni, ita relatum: *Mulier res æstimatas in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauerat his verbis, *Quæ eius causa comparata, emptæque essent, dixit, emptorum, paratorumque appellatione non contineri ea, quæ in dotem, data essent, nisi si maritus eas res, posteaquam ipsius factæ essent, in uxoris usum conuertisset.***

7. Rebus, quæ in fundo sunt, legatis accedunt etiam ea, quæ tunc non sunt, si esse solent, nec, quæ causa ibi fuerint, legata existimantur.

79. Celsus libro 9. Digestorum.

1. Chorus, aut familia legatur: perinde est, quasi singuli homines legati sunt.

2. Si in verbis, *quæ ibi non illa mea erunt, de legatarios ibi repositos, ut mutui darentur, non esse legatos, Proculus ait: eos, quos prædij causa reposito, habet, (ut quidam Vellis ciuilibus factis) eos legato contineri: & audisse se rusticos, senes, & decenes pecuniam sine peculio fragilem esse, peculium appellantes, quod prædij causa seponeretur.*

3. Area legata si in edificata medio tempore fuerit, ac rursus area sit, in edificata medio tempore fuerit, ac rursus area sit, quamquam tunc peti non poterat, tamen debetur.

4. Seruus quoque legatus, si interim manumittatur, & postea seruus factus sit, postea peti potest.

80. Idem libro 35. Digestorum.

1. Coniunctim herodes in Ritui, aut coniunctim legatarius, hoc est, etiam hereditatem, & tota legata singulis data esse: partes autem concursu fieri.

81. Modestianus libro 9. Differentiarum.

1. Seruis legatis, etiam ancillas quidam deberi reddunt, quæ commune nomen virumque sexum continet. Ancillis vero legatis, masculos non debentur, ne no dubitat. Sed pueris legatis, etiam puellæ debentur. Id non æque, in puellis pueros contineri, dicendum est.

2. Mulieribus vero legatis, etiam virgines debentur, sicuti viris legatis, etiam pueros deberi respondetur.

3. Pecudibus autem legatis: & boues, & cetera iumenta continentur. 3. Armento autem legato, etiam boues contineri conuenit: non etiam greges omnium, & caprarum. 4. Quibus legatis, neque agnos, neque arietes contineri quidam recte existimant.

5. Quum vero grege legato, & arietes, & agnos deberi, nemo dubitat.

82. Idem libro 9. Regularum.

1. Seruus, qui in fundo morari solitus erat, si fuerit: licet post mortem testatoris adprehendatur, in fundo legato, ut instructus est, etiam ipse legato creditur.

Idem libro 10. Responforum.

Qvod his verbis relicum est: Quidquid ex hereditate bonisve meis ad te pervenerit, cum mortuus fueris, fructus, quos heres viuis percipit, item quae fructuum vice sunt, non venire placuisse, nec enim quicquam proponi, ex quo de his quoque restituendis testatorem rogasse, probari potest.

Idem testator, qui libertis fideicommissum relinquebat, substitutione inter eos facta expressit, ut post mortem extremi ad posteros eorum pertineret. quare: cum nemo alius sit, nisi libertus eius, qui extremus mortuus est: an is ad fideicommissum admitti debeat, respondit: Posteriorum appellatione liberos tantummodo, non etiam libertos eorum, quibus fideicommissum relicum est; fideicommissio continetur, nequaquam incertum est.

84. Iulianus libro 2. ex Cassio. Vi, quae Romae essent, legata sunt: et, etiam quae Caesariensis causa in horreis extra urbem reposita sunt, debentur.

85. Pomponius libro 2. ad Quintum Mucium. Nuper constitutum est a principe: ut non adiectione hoc memini, si quis corpus alicui legat, & ita sentiat, ut ita demum praestetur, si suum sit: ita valere legatum, ut appareat, magis sententiam legantis, non hoc verbum memini, respiciendum esse. & ideo elegas est illa distinctio: ut, quotiens certum corpus legatur, ad praesens tempus adiectum hoc verbum memini non faciat condicionem: si vero incertum corpus legatur: (veluti ita, Vinea mea, vestem meam) videatur pro conditione hoc verbum esse meae: ut ea demum, quae illius sint, videantur legata, quod non puto fortiter posse defendi. sed potius & hic vestem, vel vinum, quod suorum numero habuerit, hoc legatum esse. sic enim responsum est, etiam, quod coaquisierit, vinum legato cedere, si id vini numero testator habuisset. Plane in mortis tempore collatum hunc sermonem: Vestem, quae mea erit; sine dubio pro conditione accipiendum puto. sed &, Stichum, qui meus erit, puto pro conditione accipiendum. nec interesse: utrum ita, Qui meus erit: an ita, Si meus erit. utrobique condicionem eam esse. Labeo tamen scribit, etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, Qui meus erit, pro demonstratione accipiendum, sed alio iure vitium.

85. Proculus libro 5. Epistularum. Si ita legatum est: Domum, quaeque mea tibi erunt, sciam moriturum: nummos ad diem exactos a debitoribus, ut aliis nominibus collocarentur, non puto legatos esse. & Labeonis distinctionem valde probos, qui scripsit, nec, quod casu abesset, minus esse legatum; nec, quod casu ibi sit, magis esse legatum.

87. Paulus libro 4. ad Legem Iuliam & Papiam.

Et fideicommissum & mortis causa donatio appellatione legati continetur.

88. Idem libro 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

Ana legata: vestem, quae ex ea facta sit, deberi non placet.

1. Sed & materia legata navis, armariumve ex ea factum, non vindicatur.

2. Naue autem legata dissoluta: neque materia, neque navis debetur.

3. Massa autem legata: scyphi ex ea facti, exigi possunt.

89. Idem libro 6. ad Legem Iuliam & Papiam.

Re coniuncti videntur, non etiam verbis; cum duobus separatim eadem res legatur. item verbis, non etiam re; Titio & Seio fundum aquae partibus do lego: quoniam semper partes habent legatarii, praestetur igitur omnimodo ceteris, qui & re & verbis coniunctus est, quod si re tantum coniunctus sit, non esse potiorum: si vero verbis quidem con-

iunctus sit, re autem non: quoniam est, an coniunctus possit. sit, & magis est, ut & ipse praestetur.

90. Idem libro 7. ad Legem Iuliam & Papiam. Nominatum legatum, accipiendum est: quod legatum sit, intellegitur: licet nomen pronuntiatum non sit.

91. Paulus libro 7. Responforum. Prædus per preceptionem filie datus cum reliquis actorum & colonorum, ea reliqua videntur legata, quae de re sita praediorum in eadem causa manserunt, alioquin pecunia a colonis exactam, & in Kalendarium in eadem regione versam, reliquis non contineri neque colonorum neque actorum, facile constat. tamen si nominatum actoris & filiae pertinere voluit.

1. Ex his verbis: Lucia Titia praedia mea illa demum praetoria, sicut & que in diem mortis meae possessa, & de instrumentum rusticum, & omnia quae ibi fuerint, quo dominus fuisset instructor, deberi convenit. colonorum reliqua non debentur.

2. Pater filio tabernam purpurariam cum feris instruitibus, & purpura, quae in diem mortis eius ibi fuerunt, legavit. neque pretia purpura condita, neque debita, neque reliqua legato conveniri placuit.

3. Titio Seiana praedia, sicut comparata sunt, do lego. cum essent GaViniaria quoque simul vno pretio comparata: non sufficere solum argumentum emptionis respondit: sed inspicendum; in iuris & rationibus appellatione Seianorum GaViniaria quoque continentur. & utriusque possessionis consuli relictus titulo Seianorum accepto latu essent.

4. Balneae legatæ domus esse portionem constabat, quod si eas publice praebuita domus esse portionem balneae, si per domum quoque intrinsecus adirentur; & in usu patrisfamilis vel vtrius nonnumquam fuerunt, & mercedis eius inter ceteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, & vno pretio comparata, vel instruat communi coniuncti fuissent.

5. Qui domum possidebat, hortum vicinum adibus comparavit, ac postea domum legavit. si hortum domus causa comparavit, ut ameniorem domum ac salubriorem possideret, aditumque in eum per domum habuit, & adium hortos additamentum fuit: domus legato continetur.

6. Appellatione domus insulam quoque iniunctam domui videri, si vno pretio cum domo fuisset comparata, & utriusque pensiones similiter acceptio latas rationibus ostenderetur.

92. Paulus libro 11. Responforum.

Si mihi Maui & Negidia filia mea heredes erunt: tunc Maui & medio sumitis, praecipit, si quis habet fundos meos illum & illum cum casibus & castibus omnium horum fundorum, & cum his omnibus agris qui ad continuationem cuiusque eorum suadentur emptione, vel quolibet alio casu obierint: item cum omnibus mancipiis, pecoribus, iumentis, ceterisque rebus speciebus, quae in istis fundis, quo ve eorum, cum moriar, erunt: uti optimi maximeque sunt, utique ea in diem mortis meae possenti, & (ut plinius dicit) ita uti cluduntur, in fundo autem vno ex his, qui praelegati sunt, tabularium est: in quo sunt & complurium matricipiorum emptiones: sed & fundorum, & variorum contrarium instrumenta: praeterea & nomina debitorum, quare, an instrumenta communia sint, respondit, secundum ea, quae proponuntur, instrumenta emptionum, item debitorum, quae in fundo praelegato remanserunt, non videri legato contineri. 1. His verbis, domibus legatis; Fidei heredes interum tenent, uti fuerint, cum habere domus meae, in quibus habentur nulla omnino excepto, cum omni instrumenta, & rebus omnibus: non videri testatorem de pecunia exacta, aut instrumentis debitorum sentisse.

93. Scavola libro tertio Responforum.

Vicius Titius testamentum suo cavuit, nec villo modo praedium suburbanum, aut domum heres alienaret, filia eius heres scripta heredes

reliquit filiam suam: quae eadem res diu possedit, & de eadem extraneos heredes instituit, quæsitum est, an praedia pertinerent ad Iuliam, quæ Lucium Titium testatorem patrum maiorem habuit, respondit, nisi proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertineret, cum hoc nudum preceptum est.

1. Quædam nullo modo reddi debet hereditas nisi eadem autem & quæ minus acceptum, quæsitum est: si hanc pecuniam ut debitam Scipronia petes, videri sitan fideicommissum peti possit: respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse ex causa fideicommissi peti, quod appareret non fuisse ex alia causa debitum.

2. Quidam per edia legati libertis, adiectis his verbis: ut a me possessa, & quæque mihi remanent, quæ sitan eadem mancipia: quæ in his praediis mortua in diem mortis patrisfamilis fuerint, quæque iuris causa, vel alterius officii, ceteraque res, quæ ibi fuerint: ad legatarios pertineant, respondit, pertinere.

3. Quæsitum est, an, quod heredes fratribus rogati essent restituere, etiam ad sorores pertineret, respondit, pertinere: nisi aliud sensisse testatorem proceret.

4. Collegio fabrorum fundum cum suis, quæ ei cedere solent, uti optimis maximisque esset legavit, quare, an ea quoque, quæ in diem mortis ibi fuissent, (id est, scutum, pabulum, paleam: item machina, vasa binaria, id est, cypuræ, & dolia, quæ in cella delixæ sum: item granaria) legata essent, respondit, non recte peti, quod legatum non esset.

5. Ex parte dimidia herede instituto, per preceptionem fundum legavit, & ab eo ita peti: Petes, uti velis, heredes tibi utriusque in fundo Iuliano meos, quem amplius te recipere visis, Clodiana remanentem, & cetera, quare, an pari fundi ex causa fideicommissi nepoti deberetur, respondit, deberi.

94. Paulus libro 2. Fideicommissorum.

Is, qui complures libertos relinquebat: tribus ex his si idem legaverat, & petierat, ut curarent, ne de nomine suo exiret, quæ rebat: ex tribus qui primus moriebatur, utrum utriusque: vel alteri ex his, qui sibi in legato coniuncti essent, relinquere partem suam deberet: an posset vel alij conliberto suo eam relinquere, placuit, esse voluntatis quæritio esset, satis illam facturum, & si alij relinquisset, quod si nulli dedisset: occupantis, an omnium conlibertorum, & numerorum tantum, quibus pariter legatum esset, petiio fideicommissi esset, dubitabatur, & Iulianus recte omnibus debere putavit.

95. Marcianus libro 2. Fideicommissorum.

Quisquam mihi heres esse dicitur, illo daretur, quæ sitan, uti dicitur, summas distantes, dedero, Anito res quoque corporales contineri ait: ut praedia, mancipia, vestem, argentum, quia & hoc verbum: Quæ sitan non ad numeratam duntaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione: & stipulationibus eripit hereditatis apparet, & Summa appellatio scilicet accipi debere: ut in his argumentis, quæ relata essent, ostenditur, voluntatem praeterea defuncti, quæ maxime in fideicommissis valeret, et sententiam suffragari, neque enim post eam prelationem adiecturum testatorem fuisse, res coryorales, si duntaxat pecuniam numeratam praestari voluisset.

96. Gaius libro 2. Fideicommissorum.

Si Titius ex parte heres, rogatus sit Mævio hereditatem restituere: & rursus Titio coheres eius rogatus sit partem suam, aut partem partem restituere: an hanc quoque partem, quam a coherede restituit, omnimodo recipit, Titius restituere Mævio debet: Dicit Antoninus: consultus, referri debet, non debere restituere, quia hereditatis appellatione neque legatarius, neque fideicommissa continentur.

97. Paulus libro 2. Decretorum.

Si quis quidam, instituta filia Valeriana hereditate, auctori suo Augusto data libertate, prædium

certa, & peculium, & reliqua relegauerat, tam suam quam colonorum, legatarius proferebat, manu patris familiae reliquatum, & tam suo, quam colonorum nomine item in eadem scriptura adiectum in hunc modum: Item quorum rationem reddere debet, scilicet, quæ in condito habuerat patrisfamilis, & frumentum vini, & ceterarum rerum, quæ & ipsa libertus petebat, & ex reliquis esse dicebat, & apud præsidem optinuerat, ex diverso cum diceretur: reliqua colonorum ab eo non peti, nec propria: diversam autem causam esse eorum, quæ in condito essent: imperator interrogavit partem legatarii, querendi causa, pone (inquit) in condito centies auroreum esse, quæ in vltum suum solerent, dices totum, quod esset relicum in arca deberi: & placuit, recte appellasse. A parte legatarii suggestum est, quædam a colonis post mortem patrisfamilis exacta, respondit, hoc, quod post mortem exactum fuisset, reddendum esse legatario.

98. Idem lib. singul. de forma testamenti.

Si plures gradus sint heredum: & scriptum sit, hinc autem ad omnes gradus hic sermo pertinet, sicuti hæc verba, Quisquam mihi heres est, itaque si quis velit non omnes heredes legatorum præstatione onerare, sed aliquos ex his nominatim danare debet.

99. Idem libro singulari de instrumenti significatione.

Seruis vrbans legatis: quidam vrbana mancipia non loco, sed opere separant: ut licet in prædiis rusticis sint, tamen, si opus rusticum non faciant, vrbani videntur, dicendum autem est, quod vrbani intellegendi sunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare solitus sit, quod maxime ex libellis familiae, item et variis deprehendi poterit.

1. Venatores & aucupes vrbani in vrbanis, an in rusticis contingantur, potest dubitari, sed dicendum est, vbi paterfamilias moraretur, & hos alebat, ibi eos numerari.

2. Muliones de vrbano ministerio sunt: nisi propter opus rusticæ testator eos destinatos habeat.

3. Eum, qui natus est ex ancilla vrbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutris esse quidam putant, videamus, ne in vrbani esse intellegatur, quod magis placet.

4. Seruis lecticariis legatis: si idem lecticarius sit, & cocus: accedet legato.

5. Si alij verna, alij curiores legati sunt: si quidam & verna, & curiores sint: curioribus cedent, semper enim species generi derogat: si in specie, aut, in genere utriusque sint: plerumque communis cabuntur.

100. Iulianus libro 1. ex Posterioribus Labeonis.

Hæc meum damnat esse Lucio Titio Stichum servum meum reditum, vel ita, illum servum meum illi reddidit. Cascellius ait, deberi, neque id Labeo improbat, quia qui reddere iubetur, simul & dare iubetur.

1. Dux statuae marmoreæ quidam non statim: item omne marmor erat legatum, nullam statuam marmoream, præter duas, Cascellius putat deberi. Otilius, Trebatius contra, Labeo Cascellij sententiam probat, quod verum puto, quia duas statuas legando, potest videri non putasse in marmore statuas legare.

2. Quæ sitan mea vestem, manum multebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, quod eius causa factum paratumque esset, omne do lego. Trebatius hæc verba, quæ eius causa factum paratumque est, ad aurum & argentum duntaxat referri putat. Proculus ad omnia, quod & verum est.

3. Cui Corinthia vasa legata essent, & Calvisius (i. bases sin fidei) quoque eorum Baborum collocandorum causa paratas deberi, Trebatius respondit, Labeo autem id non probat, si ea Calvisius testator summo Baborum habuit. Proculus vero recte ait:

leg. 102. § ultim. ff. de legatis 2o.
dicitur de son commentaire sur le titre
de legat argumente de la disposition de
ce paragraphe pour soutenir que l'heritier
est tenu de payer les frais de reception
et de provision que le legataire de son
office et tenu de faire pour s'en mettre
en possession.

ac per hoc eam fecit non sint: an legatum debeat, respondit: & hoc ex longinquis, breuibusque excursionibus, & modo legati extimandum esse.

14. Ulpianus libro secundo Fideicommissorum.

Si cui annuum fuerit relitum sine adiectione summi, nihil uideri huic adscriptum, Mela ait, sed est uerborum sententia, quod testator praestare solitus fuerat, id uideri relictum, si minus, ex dignitate personae statui oportebit.

15. Valens libro 7. Fideicommissorum.

Ulpianus, si quis rogatus post decem annos restituere pecuniam, ante diem restituerat, respondit: si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relicti probetur, & perditio ei id heres ante diem restituerit nullo modo liberatum esse, quod si tempus heredis causa prorogatum esset, ut commodum medij temporis ipse sentiret liberatum eum intelligi, nam & plus eum praestitisse, quam debuisset.

16. Paulus libro 3. ad Neratium.

Si quis post decem annos liber esse iustus est, legatumque ei ex die mortis domini in annos singulos relitum est eorum quidem annorum, quibus iam liber erit, legatum debetur, interim autem heres ei alimenta praestare compellitur.

17. Labio libro 2. Posteriorum & Iauoleno epitomatorum.

Legatum ita est: Asia donec natus, quinquaginta damna esse heres meus daret. neque adscriptum est, in annos singulos. Labeo, Trebatius praesens legatum deberi putat, sed restitui dicitur, id legatum in annos singulos deberi.

Ulpianus, si quis rogatus, quod domi nasceretur, quotannis in annos singulos hinc culcos heredes Asia daret, etiam pro eo anno, quo nihil uini natum est, deberi duos culcos: si modo ex vindemia ceterorum annorum dari possit.

18. Scantula libro 14. Digestorum.

Codicillis testamento confirmatis, fundum libertis legauit, eumque alienari uoluit: sed pertinere uoluit & ad filios libertorum, vel ex his natos, deinde haec uerba adiecit: A quibus praestari uolo heredi ex reditu eius fundi decem per annos singulos, si quis ad annos triginta quinque a die mortis meae, quod situm est: cum heres a Titio institutus, intra trigintimum quintum annum aetatis decesserit: an residui temporis fideicommissum ex uerbis supra scriptis heredis quoque heredi debeat, respondit, deberi: nisi ostendatur a libertis, testatorem, ad heredis trigintimum quintum annum respexisse.

Si Stichus alumno suo centum, & menstruos decem, & annuos centum dari uoluit, & Semproniam, quam heredem ex triente instituerat, rogauit in haec uerba: Fidei iura commisso Semproniam serui, uel legatae, quae alumno meo uel ingui, ex medio recipias, & a fundi habeas, quoad usque commendatos habeas, quod situm est: cum Semproniam, cuius fideicommissum sit, abstinuerat se hereditate, antequam secundum uoluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnois relictam: an Stichus de legatis actio etiam ante uicesimum quintum annum competat, respondit, competere.

19. Idem libro 17. Digestorum.

Titia, herede Seia scripta, usufructum fundi Maui legauit, eiusque fideicommissum in haec uerba: A Maui ex reditu fundi Speratiani praestari delecto Anno Pamphilo & Anno Sticho ex die mortis meae annuis sexcentis quotannis, quoad uiuus, quod situm est: cum Mauius annua alimenta praestiterit, post mortem autem eius fundus ad heredem Titiam pleno iure redderetur: an alimenta, ex fideicommissum, Pamphilo & Sticho debeat, respondit, nihil proponi, cur debeat, praestari ab heredibus Titiae: eam ab

usufructuario alimenta relicta sunt. Idem quod situm, an ab heredibus Mauij legatarij praestanda sint, respondit: nihil ab herede legatarij, nisi testatorem manifeste probetur uoluisse etiam finito usufructu praestari: si modo id, quod ex usufructu receptum esset, ei rei paranda sufficiat.

Qui Marco homini docto certa annua praestabat, testamento cauit: Dominus sanctissima, si uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & Marco davi uiginti, quod situm est: an Marcus, praestatis sibi ex causa legati octingentis, annua quoque consequi debeat, respondit, nihil proponi, cur non secundum ea, quae in consultatione collata essent, debeantur. L. Titio uero quadragesima Titio quoad uiceret, salarij nomine certam summam, & amplius setorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretium praestiterit: eadem ex causa legati uel fideicommissi ab heredibus eius Titio praestari debeant, respondit, nihil proponi, cur praestanda non sunt.

20. Idem libro 18. Digestorum.

Anna his uerbis legauit: Si maritum cum matre meae, quam heredem ex parte institui, quod situm est: an, mortua matre, condicio adposita defecisse uideatur: ac per hoc neque cibaria, neque uestimenta his debeantur, respondit, secundum ea quae proponerentur, deberi.

Attia fideicommissum his uerbis reliquit: Quod situm est: heres datus, si uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & libertis, qui in illo templo erant, de uisita decem die nundinatum, quas illi praestari uoluit: utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ministerium nominatum designatum, ceterum datum templo. Idem quod situm, utrum uero dumtaxat anno decem fideicommissum nomine debeatur, an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

21. Idem libro 22. Digestorum.

Liberto suo ita legauit: Praestari uolo Philoni, si quod situm est: uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & libertis, qui in illo templo erant, de uisita decem die nundinatum, quas illi praestari uoluit: utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ministerium nominatum designatum, ceterum datum templo. Idem quod situm, utrum uero dumtaxat anno decem fideicommissum nomine debeatur, an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

Liberto cui fundum legauerat ferentem annua sexaginta, per fideicommissum dederat Pamphilae annua dena, quod situm est, si lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Pamphilae quoque annuum fideicommissum minutum uideatur: cum ex reditu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphilae praestationem, respondit, secundum ea, quae proponerentur, non uideri minutum: nisi si alia mens testatoris probaretur.

Filius ex dodrante, uxorem ex quadrante instituit heredes: & filij fidei commisit, ut nouerca restitueret hereditatem: ab ea autem peteret, ut infirmitatem suam commendatam haberet: eique menstruos aureos denos aetatis perdonec ad uicesimum quintum annum aetatis perueniret, cum autem impleset eam aetatem, partem dimidiam hereditatis ei restitueret. filius, deducta dodrantis parte quarta, ex qua institutus erat, nouerca hereditate restituit: & postea impleuit uicesimum quintum annum aetatis, quod situm est, cum nouerca uiuere hereditatem haberet dodrante, & seipsum, & filium, an eius pars

an dimidiam priuigno suo restitueret, respondit, secundum ea, quae proponerentur, tantum restituendum, quantum cum eo, quod Falcidia nomine filius deduxisset, se ipsum faceret. Idem quod situm, an quod instituit, filij pater consulere uoluerit, fructus quoque uel edij temporis nouerca ei restituere deberet, respondit, secundum ea, quae proponerentur, debere.

Lucius Titus testamento patris suae ciuitatis sed, non centum legauit, ut alternis annis ex usufructu certamina sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit haec uerba: Quod situm est: si uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & libertis, qui in illo templo erant, de uisita decem die nundinatum, quas illi praestari uoluit: utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ministerium nominatum designatum, ceterum datum templo. Idem quod situm, utrum uero dumtaxat anno decem fideicommissum nomine debeatur, an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

Lucius Titus testamento patris suae ciuitatis sed, non centum legauit, ut alternis annis ex usufructu certamina sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit haec uerba: Quod situm est: si uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & libertis, qui in illo templo erant, de uisita decem die nundinatum, quas illi praestari uoluit: utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ministerium nominatum designatum, ceterum datum templo. Idem quod situm, utrum uero dumtaxat anno decem fideicommissum nomine debeatur, an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

Lucius Titus testamento patris suae ciuitatis sed, non centum legauit, ut alternis annis ex usufructu certamina sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit haec uerba: Quod situm est: si uel de amicis meis curatum, ne quid huius deest: uel amicum & libertis, qui in illo templo erant, de uisita decem die nundinatum, quas illi praestari uoluit: utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ministerium nominatum designatum, ceterum datum templo. Idem quod situm, utrum uero dumtaxat anno decem fideicommissum nomine debeatur, an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

Pater duos filios aequis ex partibus instituit heredes: maiorem, & minorem, qui etiam impubes erat: & in partem eius certa praedia reliquit: & cum quatuordecim annos impleuerit, certam pecuniam ei legauit: idque fratris eius fidei commisit: a quo peti in haec uerba: A te peto Seius, ab annis duodecim aetatis ad praedia liberalia fratris tui in uicinas matris eius annua: usque ad annos quattuordecim, eo amplius uisita fratris tui pro censu eius dependas, donec bona restituantur: & ad te reditus praediorum illorum pertineant, quoad perueniat frater tuus ad annos quattuordecim, quod situm est: defuncto maiore fratre, herede alio relicto: utrum omnis condicio percipiendi restitus fundorum, annuaria praestetur: alia, quae praestaturus esset, si uiuere Seius, ad heredem eius transferretur: ut id omne prolium ad pupillum & tutores transferri debeat, respondit: secundum ea, quae proponerentur, intelligitur testator quasi cu tutore locutus: ut tempore, quo tutela restituenda est, haec, quae pro annis praestari iussisset, percipiendis fructibus, si transferretur, sed cum maior frater morte praesentis esset: annua, quae relicta sunt, ad pupillum & tutores eius confectum post mortem fratris transferri.

Paulus libro 3. ad Sabinum. Ominis quoque liberi opere legari possunt: si licet locari, & in stipulationem deduci.

4. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Si pure proprietate legata erit, ea ad legatarij percipientem, quamuis fructuarius heres sit institutus.

5. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Sum fructum, cum moriar, inutiliter stipulor, si dem est in legato, quia & constitutus usufructus morte interdicere solet.

6. Pomponius libro 15. ad Sabinum.

Si usufructus mihi in biennium continuu a mortuo testatore legatus sit: & per heredem steterit, quo minus eum mihi dare praeterito biennio, nihilominus teneatur, que malmodum teneatur, si res legata in rerum natura esse desisset, quam quis deberet, mortuusque esset in ea danda, ut peti quidem iam usufructus, qui legatus sit, non possit, quia alius futurus sit, quam qui legatus fuerit, sed estimatio eius bima dumtaxat scienda sit.

7. Ulpianus libro 26. ad Edictum.

1. 1. 2

totius annus nondum fuisset, tamen deberi.

23. Marcianus libro 6. Institutionum.

Ulpianus, si quis decurionibus diuisiones dari uoluerit, si de natalis sui: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, non esse uerisimile, testatorem de uero anno sensisse: sed de perpetuo legato.

24. Idem libro 8. Institutionum.

Ulpianus, si quis centum pecuniam, id est centum, reipublicae Sardinorum relicta per quadriennium certam, nis Chrysanthianis: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, uideri perpetuam pensionem reliquisse testatorem per quadriennium, non in primum quadriennium.

25. Valens libro 2. Fideicommissorum.

Filiofamilias, quod in potestate patris sit, in annos singulos dena dari possunt.

DE VSV, ET VSVFRUCTU, & reditu & habitatione, & operis, per legatum uel fideicommissum datus.

TIT. II.

Paulus libro 3. ad Sabinum.

Ulpianus, si quis usufructus itineris, actus, uiae, aqueductus legari potest: quia seruitus seruitutis esse non potest, nec erit uile ex senatusconsulto, quo cauetur, ut omnium, quae in bonis sint, usufructus legari possit: quia id neque ex bonis, neque extra bona sit, sed in certi actio erit cum herede: ut legatario, quamdiu uixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem praestetur: ea seruitus conseruatur sub hac cautione, ut si decesserit legatarius, uel capite deminutus ex magna causa fuerit, restituatur.

2. Papinianus libro 9. Quaestionum.

Ominis opere legari, capitis deminutione, uel non uero non amittitur. Et quoniam ea operis mercedem percipere legatarius potest, etiam operis eius ipse locare poterit. Quas si prohibeat heres capiti, tenebitur. Idem est, si seruus se locauerit. Et quia legatarius fructuarius non est, ad heredem suum operum legatum transmittit: sed, seruo uincapto, legatum perit.

3. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Ominis quoque liberi opere legari possunt: si licet locari, & in stipulationem deduci.

4. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Si pure proprietate legata erit, ea ad legatarij percipientem, quamuis fructuarius heres sit institutus.

5. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Sum fructum, cum moriar, inutiliter stipulor, si dem est in legato, quia & constitutus usufructus morte interdicere solet.

6. Pomponius libro 15. ad Sabinum.

Si usufructus mihi in biennium continuu a mortuo testatore legatus sit: & per heredem steterit, quo minus eum mihi dare praeterito biennio, nihilominus teneatur, que malmodum teneatur, si res legata in rerum natura esse desisset, quam quis deberet, mortuusque esset in ea danda, ut peti quidem iam usufructus, qui legatus sit, non possit, quia alius futurus sit, quam qui legatus fuerit, sed estimatio eius bima dumtaxat scienda sit.

7. Ulpianus libro 26. ad Edictum.

1. 1. 2

Perz testamento relicta quando cedere debeant? Vtrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hereditas est? & cui pereant dies, quibus ager feruus fuit? & pto, ex die petitionis eas cedere. quare si post petitas ager esse feruus coeperit, legatario peribunt.

8. Gaius libro 3. de legatis ad Edictum pretoris. Vtrumque in eo usufructu tenendi sint. nam si quis eos perpetuo tenent, nulla utilitas erit iudg proprietatis, semper abite dente usufructu. unde centum annos obseruandos esse constat. qui huius vite longissimus esset.

9. Ulpianus libro 8. Disputationum.

SI ab eo, cui legatus esset usufructus, fideicommissum fuerit relictum: licet usufructus ad legatarium non peruenit: heres tamen, penes quem usufructus remanet, fideicommissum prestat. quod & in militis testamento erit dicendum, si legatarius, a quo fideicommissum relictum est, repudauerit legatum, vel viuo testatore decesserit.

10. Iulianus libro 78. Digestorum.

SI Titio fundus, & eiusdem fundi usufructus legatus fuerit: erit in potestate eius, fundum, an usufructum vindicare malit. & si fundum elegerit, necessario plenam proprietatem habebit, licet usufructum a se repperit. si vero usufructum habere maluerit, & proprietatem fundi repperit: solum usufructum habebit.

11. Idem libro primo ex Minicio.

Abitationis legatum in singulos annos, ab initio anni deberi constat.

12. Asepus Varus libro 2. Digestorum a Paulo epitomatorum.

HERES in fundo, cuius usufructus legatus est, villam possit. eam inuito usufructuario demolire non potest: nihilo magis, quam si quam arborem possideret, ex fundo is euellere vellet. sed si, aut equam usufructuarii prohibuerit, demolierit: impuac facturum.

13. Paulus libro 13. ad Plautium.

VM usufructus alternis annis legatur: non vnum, sed plura legata sunt. aliud est in seruitute aque, & viz. viz enim seruitutis vna est; quia natura sui habet intermissionem.

14. Celsus libro 18. Digestorum.

Dvos separatum usufrui finire damnatus heres, communiter usufrui passus est. quarebatur, an vtrique ex testamento teneretur. dixi teneri, si testator vtrumque solidum habere voluit. nam ipsius onus est, vt solidum singulis legatum prestatet. qua parte igitur alterum usufrui finiret heres, ea parte eum non finire alterum usufrui, ideoque per estimationem, vnicuique quod deest, replere debet.

15. Marcellus libro 13. Digestorum.

DAnnus esto heres Titium finire in illa domo habitare, quoad viuet. vnum videtur esse legatum.

Qui duos fundos habebat, vnum legauit, & alterius fundi usufructum alij legauit. quare: si usufructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quam per illum fundum, qui legatus est, an usufructuario seruitus debeatur. respondit: quemadmodum si in hereditate esset fundus, per quem usufructuario potest preitari via, secundum voluntatem defuncti videtur id exigere ab herede; ita & in specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius ius transeundi usufructuario prestatet. vt hanc forma in agris seruetur, quare viuo testatore opinerit: sine donec usufructus permanet, siue dum ad suam proprietatem redierit.

16. Modestinus libro 9. Responsorum.

LEGATUM ciuitati relictu est: vt ex redditibus quotannis in ea ciuitate, memorie conferuandz defuncti gratia, spectaculum celebretur, quod illi celebrare non licet. quare, quid de legato existimes. Modestinus respondit: cum testator spectaculum edi uoluerit in ciuitate, sed tale, quod ibi celebrari non liceat: iniuam esse, hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus destinauerit, lucro heredi cedere igitur adhibitis hereditibus, & primoribus ciuitatis, dispiciendum est, in quam rem conueri debeat fideicommissum, vt in memoria testatoris alio & licito genere celebretur.

17. Scenola libro 3. Responsorum.

VIDAM pradia reipublice legauit, de quorum redditu quotannis ludos edi uoluit & adiecit: Quae legata peto, decem annos, & ruz, et in aliam speciem aut alios usus conuertere uelint, reipublica per quadricennium continuum ludos non edidit. quare, an redditus, quos quadricennio reipublica per cepit, hereditibus restituere debeat, vel compensare in aliam speciem legatari ex eodem testamento respondit: & iniuam hereditibus possessione adprehensa, perceptos fructus restituendos esse; & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia, que deberentur, compensari.

18. Modestinus libro 9. Responsorum.

VI plures habebat liberos, testamento suo dixit, se habitationem relinquere iis, quos codicillis designasset. cum nullo postea designauerit: quare, an omnes admitti debeant, respondit: Si paronum, qui se designaturum personas liberorum pollicitus est, nullum postea designauit: legatum habitationis perfectum esse non videtur, non existente, cui datum intellegi possit.

19. Idem libro singulari de Eumenticis.

SI alij fundum, alij usufructum eiusdem fundi testator legauerit: si eo proposito fecit, vt alter nudam proprietatem haberet: errore labitur, nam detracto usufructu proprietatem eum legare oportet eodem modo: Titio fundum detracto usufructu lego: vel Scio eiusdem fundi usufructum heres dato. quod nisi fecerit, usufructus inter eos communicabitur: quod interdum plus ualet scriptura, quam peractum sit.

20. Pomponius libro 2. ad Quintum Mucium.

SI feruum sub condicione liberum esse iubeam, & usufructum eius tibi legauero: ualeat legatum.

21. Paulus libro 7. ad Legem Iuliam & Papiam.

TITIO usufructus Stichij, si natus ex Asta uenerit, decem legata sunt. non petet usufructum, an equam condicio decem existat, vel deficiat: ne potestas heredi, vtrum velit, dandi aufertur.

22. Ulpianus libro 15. ad Legem Iuliam & Papiam.

PRIMONII mei redditum omnibus annis uxori mee dari uolo. Asto respondit, ad heredem uxoris non transire: quia aut usufructui simile euerit, aut huic legato, in annos singulos.

23. Iunius Mauricius libro 2. ad Legem Iuliam & Papiam.

LIcet testatori repetere legatu usufructus, vt etiam post capitis deminutionem deberetur. & hoc nuper Imperator Antoninus ad libellum rescripsit, tunc tantum esse huic constitutioni locum, cum in annos singulos relegaretur.

24. Papinianus libro 7. Responsorum.

UXORI fructu bonorum legato: senus quoque sortium, quas defunctus collocauit, post impletam ex senatusconsulto cautionem prestat. igitur viuas nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpositam debitas, velut sortes, in cautionem de luci necesse est. non idē seruabitur, nominibus ab herede factis. tunc enim sortes dumtaxat legatario dabuntur: aut, quod propter moram vlrat quoque reddi placuit, super his non cauebitur.

SCOPONIS seruus meus Sempronius concubinae meae seruus uolo, non videtur proprietatem seru relicta, sed usufructus.

25. Idem

25. Idem libro 1. Responsorum.

VI fructus praeiorum vxori reliquit: post mortem eius, & adia cum redditibus ad heredes suos redire uoluit, in rem lapsus, nullum fideicommissum dominus, neque proprietatis, neque fructus, ad eos redire: sed tuncam redditus fatum non preteriti temporis demonstrari uidebuntur.

26. Paulus libro 10. Questionum.

SEMPRONIUS Attalus ab herede suo fundum in Italia. Q no post decem annos, detracto usufructu, dari iul it. quare; cum medio hoc decennij spatio heres, via sanctus sit, an post tempus decennij plenius l. adu ad legatarium pertineat. mouet enim me: quod dies legati huius siue fideicommissi cessent, ac per hoc & ad heredem legatarij pertinere poterit; & ideo quasi circa debitu iam legatum, mortuo herede, usufructus existens sit, nec ad heredem heredes pertinere possit, respondit: Dies q idem fideicommissi vel legati cedit statim, cum post tempus certum heres dare rogatur, siue iubetur. sed usufructus nondum est heredis: nisi cum dominum, detracto usufructu, praestitit. & ideo capitis deminutione, vel morte p. rre non potest, quod nondum habuit. Idem euenit, si proprietatem detracto usufructu, sub condicione legatus sit, & pendente condicione heres decesserit. tunc enim ab heredis herede incipit usufructus, qui ex persona eius finietur. Sed his casibus de sententia testatoris quarendum est, qui uique de eo usufructu detracto sensus, qui coniunctus esset, heredis personae, quo casu nudo, solidam proprietatem ad legatarium uoluit pertinere. nec plus transmitti ad fideicommissum suum, qui nondum habere cepit usufructum, quam si eum habere cepisset. Si sanctus duobus, alij usufructus legatus sit non timentes in usufructu, sed semisses constituitur. Idemque est ex contrario, si duo sim fructuarij, & alij proprietatis legata est. Et inter eos tantum ad heredem ius est.

27. Scenola libro 1. Responsorum.

UXORI maritus per fideicommissum usufructu, & alia, & dorem prelegauit, heredes usufructum ei concesserunt. post biennium, illicium matrimonium fuisse pronuntiatum est. quoniam est, an id, quod ppterio tempore uoluerit, ab ea repeti possit, respondit id, quod fructus nomine percepisset, repeti posse.

28. Paulus libro 13. Responsorum.

UXORI si usufructus fundi legatus est, & eidem fundo indictiones temporariae indictae singulid iuris sit. Paulus respondit, idem iuris esse & in his speciebus, quae postea indicuntur, quod in uetigalibus dependendis responsum est. ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet.

29. Gaius libro 1. Fideicommissorum.

SI quis usufructum legatum sibi, alij restituere rogatus fuerit: eumque in fundum induxerit, fruendi causa: licet iure civili morte, & capitis deminutione ex persona legatarij pereat usufructus, quod huic ipso iure adquisitus est: tamen pretor iurisdictione sua id agere debet, vt idem seruetur, quod sumum esse, si cui ex fideicommissis restitutus esset, legatu iure adquisitus fuisse.

30. Iauolenus libro 2. ex posterioribus Laeonis.

VI usufructus legatus esset, donec ei totius dotis satisfere: eum ei heres pro sua parte satisfecisset: quamuis reliqui satis non darent: tamen pro ea parte usufructum desinere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & si per mulierem mora fieret, quo minus satis acciperet. Si Colono suo dominus usufructum fundi, quoniam is colabat, legauerat, ager colonus cum herede in, vt iudex cogat heredem ad locationis adione eum libertate.

31. Labeo lib. 2. Posteriorum a Iauoleno epitomatorum.

IS, qui fundum tecum communem habebat, usufructum fundi vxori ei legauerat. post mortem eius tecum hares arbitrum communi diuidendo petierat. Bzetus ait, Trebatium respondisse; si arbiter certis regionibus fundum diuisisset: eius partis, quae tibi optigerit, usufructum mulieri nulla ex parte deberis: sed eius, quod heredi optigisset, totius usufructum eam habituram. ego hoc falsum puto. nam cum ante arbitrum communi diuidendo coniunctus pro indiuiso ex parte dimidia totius fundi usufructus mulieris fuisset: non potuisse arbitrum, in re alios iudicando, alterius ius mutare, quod & receptum est.

32. Scenola libro 15. Digestorum.

GENERALI capite pro ostio, quidam in testamento ita adiecit: Filii, quem liberum esse iussi, usufructum fundi Vestigiani legocuius proprietatem puto te esse curatum, si non contuleris cum herede meo, sed postis concouderis. Sed tu heres omnia fac, vt amici sui, hoc enim uobis expedit. quoniam est, an uiuentis heri de exigere possit Felix fundi proprietatem, respondit, nihil proponi, cur Felix proprietatis fundi legata uideretur.

FILIO, ex Seio, & filiam ex alio marito, heredes instituit aequis portionibus, & matri uia legauerat: Aelia Docadi matri mea dari uolo, quoad uiuat, usufructum bonorum meorum: ita post obitum eius ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his uiuent perierit. filij post aditam hereditatem decesserant. quoniam est, mortua matre, superstiti filia testatrix, usufructus uirum ad solam filiam; an uero pro portione hereditatis periret, respondit, ad eos redire, apud quos proprietatis esset. Claudius: Non credit ipsum usufructum in vicem portionum hereditarium post mortem auz inter ipsos datum: eo magis, quod aequis partibus heredes erant scripti.

UXORI usufructum domum, & omnium rerum, quae in his domibus erant, excepto argento, legauerat: item usufructum fundorum & silinarum, quoniam est, an lanx cuiusque coloris, mercis causa parata: item purpurae, quae in domibus erant, usufructus ei deberetur respondit, excepto argento, & his, quae mercis causa comparata sunt, ceterorum omnium usufructum legatariam habere.

IDEM quoniam est, cum in salinis, quarum usufructus legatus esset, salis inuentus sit non minimus modus: an ad vxorem ex causa fideicommissi usufructus pertineat, respondit, de his legandis, quae uenalia ibi essent, non sensisse testatorem.

IDEM quoniam est, cum eodem testamento ita cauerit: A te peto vxori, uti ex usufructu quem tibi praestari uolo in annum quintumdecimum, contenta sit annuis quadringentis, quod amplius fuerit, rationibus heredis heredi meo meorum inferatur: an recessum uideatur a superiore capite: ideoque vxor non amplius habeat ex usufructu, quam annuos quadringentos. respondit, satis id, quod querebatur, aperte uerba, quae proponerentur, declarare.

LUCIUS Titius, testamento suo, Publio Mawio fundu Tusculanu reliquit, eiusque fidei comisit, vt eiusdem fundi parte dimidia usufructus Titiz prestatet. Publius Mawius uilla uenustate corrupta, cogenas & conferuandis fructibus necessariam edificauit. quare, an sumptus partem pro portione usufructus Titia adgnosere debeat, respondit, si prius, quam usufructu prestatet, necessario edificauit, non alias cogedu restituere, qua eius sumptus ratio habeatur.

Duas filias & filiu mente capti heredes scripti. filij portionis metē capti dante, usufructu legauit in hae uerba: Hoc amplius Publia Clementiana praecipit sui quare partu hereditatis meae, ex qua Iuliu Iulium filium meum heredem institui, petique a te Publia Clementiana, uis fratrem tuum Iulium Iulium

11: